

BROUMOVSKO

Profil území

Obsah:

1. Historický vývoj Broumavska

1.1.	Broumavsko.....	5
1.1.1.	Geografická charakteristika.....	5
1.2.	Dějiny osídlení a vývoj krajiny.....	5
1.3.	Hustota osídlení.....	8
1.4.	Sídelní struktura a administrativně správní struktura.....	9
1.4.1.	Struktura osídlení.....	10

2. Obyvatelstvo

2.1.	Dlouhodobý populační vývoj obyvatelstva.....	11
2.2.	Věková struktura obyvatel.....	13
2.3.	Vzdělanostní struktura obyvatel.....	13
2.4.	Ekonomická aktivita obyvatel.....	14
2.5.	Celková měna obyvatel.....	15
2.6.	Národnostní struktura obyvatel.....	16
2.7.	Obyvatelstvo podle náboženského vyznání.....	16
2.8.	Sociopatologické jevy a kriminalita.....	17

3. Bydlení

3.1.	Domovní fond.....	17
3.2.	Bytový fond.....	17
3.2.1.	Technické vybavení bytů a ukazatele úrovně vybavení.....	18
3.3.	Rozvojový potenciál území a atraktivita území pro bydlení.....	19
3.4.	Výstavba bytů.....	19

4. Ekonomika

4.1.	Ekonomický profil území.....	19
4.2.	Struktura ekonomické základny.....	20
4.3.	Podnikatelská aktivita.....	21
4.4.	Zaměstnanost, nezaměstnanost.....	23
4.4.1.	Nezaměstnanost.....	23
4.4.2.	Zaměstnanost.....	23
4.4.3.	Situace na trhu.....	24
4.4.5.	Volná pracovní místa.....	24
4.5.	Rozvojový potenciál území pro podnikatelské aktivity.....	24

5. Občanská vybavenost, sociální infrastruktura, kvalita života

5.1.	Školství.....	25
5.1.1.	Mateřské, základní a střední školy v regionu.....	25
5.1.2.	Zvláštní školy.....	27
5.1.3.	Umělecké školy.....	28
5.1.4.	Nabídka stř. vzdělávání v okr. Náchod s ohledem na dostup. Broumavska.....	28
5.1.5.	Mimoškolní činnost.....	29
5.1.6.	Materiální podmínky školství.....	30
5.2.	Zdravotnictví a sociální zabezpečení.....	30
5.2.1.	Základní zdravotní péče.....	30
5.2.2.	Privátní praxe lékařů dostupné v nejbližším okolí Broumova.....	31
5.2.3.	Závodní ordinace.....	31
5.2.4.	Nemocnice v Broumově.....	31
5.2.5.	Rychlá zdravotní péče a první pomoc.....	
5.2.6.	Sociální služby.....	
5.3.	Obchod a služby.....	
5.4.	Církevní hodnoty v regionu, působení církví v regionu.....	
5.5.	Sport a sportovní aktivity.....	

6. Životní prostředí

- 6.1. Charakteristika krajiny, kvalita přírodního prostředí.....
- 6.2. Základní klimatická charakteristika území.....
- 6.2.1. Klimatické zvláštnosti.....
- 6.3. Květena.....
- 6.3.1. Vegetace.....
- 6.4. Zvířena.....
- 6.5. Chráněná krajinná území.....
- 6.5.1. Teplicko – Adršpašská oblast.....
- 6.5.2. Národní přírodní rezervace Broumovské stěny.....
- 6.6. Kvalita ovzduší.....
- 6.6.1. Celkové znečištění a hlavní místní znečišťující zdroje.....
- 6.7. Vodní hospodářství.....
- 6.7.1. Odběry vod.....
- 6.7.2. Čistírny odpadních vod.....
- 6.8. Zatížení hlukem.....
- 6.9. Další ekologické zátěže.....
- 6.9.1. Zdroje odpadů, produkce odpadů, likvidace odpadů.....
- 6.10. Ochrana přírody.....
- 6.11. Správa CHKO Broumovsko.....

7. Zemědělství a lesní hospodářství

- 7.1. Zemědělství.....
- 7.1.1. Poválečný vývoj do roku 1989.....
- 7.1.2. Vývoj po roce 1989.....
- 7.1.3. Současnost.....
- 7.1.4. Alternativní zemědělství.....
- 7.2. Lesní hospodářství.....

8. Doprava

- 8.1. Silniční doprava.....
- 8.1.1. Místní komunikace.....
- 8.1.2. Současný stav komunikací.....
- 8.1.3. Parkovací plochy.....
- 8.2. Železniční doprava.....
- 8.2.1. Osobní a nákladní mezinárodní doprava.....
- 8.3. Letecká doprava.....
- 8.4. Autobusová doprava.....

9. Technická infrastruktura

- 9.1. Zásobování vodou, odvádění a čištění odpadních vod.....
- 9.1.1. Vodovody a kanalizace.....
- 9.1.2. Zásobování pitnou vodou.....
- 9.1.3. Odkanalizování obcí.....
- 9.2. Zásobování elektrickou energií.....
- 9.2.1. Elektrovody na území Broumovska.....
- 9.3. Zásobování teplem.....
- 9.4. Zásobování zemním plynem.....
- 9.4.1. Doprovodné stavby plynofikace.....
- 9.5. Telekomunikace.....
- 9.5.1. Telekomunikační liniové stavby.....

10. Cestovní ruch a kultura

- 10.1. Ubytování.....
- 10.2. Stravování.....
- 10.3. Informační centrum Broumovska.....
- 10.3.1. Propagace cestovního ruchu.....

10.4.	Turistické trasy.....	
10.4.1.	NPR Broumovské stěny.....	
10.4.2.	NPR Adršpašsko-teplické skály a okolí.....	
10.4.3.	Javoří hory.....	
10.5.	Cykloturistika.....	
10.5.1.	Cyklotrasy.....	
10.6.	Kultura.....	
10.6.1.	Památkové zóny, historické památky, lidová architektura.....	
10.6.2.	Spolkový život.....	
10.6.3.	Občanská sdružení a jejich projekty.....	
10.7.	Hraniční přechody.....	

11. Mezinárodní spolupráce

Přílohy

Průzkum podnikatelského prostředí
Průzkum názorů žáků 9. tříd ZŠ a studentů středních škol
Průzkum neziskových organizací

1. Historický vývoj Broumovska

1.1. Broumovsko

Broumovsko je ucelené území Broumovského výběžku vymezené na severu státní hranicí s Polskou republikou vedoucí po hraničních Javořích horách a na jihu Broumovskými stěnami. Přírozenou osu území tvoří řeka Stěnava, souběžně vedoucí silnice Starostín – Otovice a železniční trať. Přírozeným centrem regionu je jádrové město Broumov, které bylo do roku 1960 okresním městem. Do regionu dále náleží město Meziměstí s částmi Ruprechtice, Vižňov, Březová a Starostín, obce Božanov, Martínkovice, Otovice, Krínice, Šonov, Hejtmánkovice, Heřmánkovice, Hynčice, Jetřichov a Verněřovice, město Teplice nad Metují, Adršpach a Stárkov. Tato sídla mají dohromady 19 245 obyvatel. Celé území patří do Chráněné krajinné oblasti Broumovsko vyhlášené v r. 1991.

Obecná charakteristika

Obce	Katastrální plocha	Nadmořská výška	Počet katastrů	Počet územně technických jednotek	Počet částí obce (CO)	První písemná zpráva
Adršpach	1972 ha	554 m n.m.	2	2	2	Rok 1348
Božanov	1920 ha	405 m n.m.	1	1	2	Rok 1256
Broumov	2226 ha	395 m n.m.	4	4	8	Rok 1256
Hejtmánkovice	1302 ha	418 m n.m.	1	1	1	Rok 1296
Heřmánkovice	1993 ha	447 m n.m.	2	2	2	Rok 1353
Hynčice	290 ha	416 m n.m.	1	1	1	Rok 1393
Jetřichov	925 ha	449 m n.m.	1	1	1	Rok 1406
Krínice	1645 ha	395 m n.m.	1	1	1	Rok 1395
Martínkovice	1416 ha	390 m n.m.	1	1	1	Rok 1255
Meziměstí	2571 ha	432 m n.m.	4	4	6	Rok 1408
Otovice	1059 ha	354 m n.m.	1	1	1	Rok 1300
Šonov	2074 ha	460 m n.m.	1	1	1	Rok 1300
Teplice nad Metují	5604 ha	463 m n.m.	10	10	9	Rok 1834
Verněřovice	940 ha	453 m n.m.	1	1	1	Rok 1351

Zdroj: MOS 2002

1.1.1. Geografická charakteristika

Broumovsko je geograficky a historicky svébytným krajem, jehož neobyčejné přírodní krásy byly po staletí hospodářsky kultivovány a obohacovány o umělecké památky pod správou benediktinského řádu. Vznikla tak mimořádná harmonická, ekologicky a esteticky vyvážená krajina, pro níž je příznačná pestrost a prolínání krás přírody a historie. Nejde však jen o prostou malebnost, s níž se tu střídají hory a údolí, skály a rokle, a se kterou vyniká mozaika lesů, luk, pastvin a polí. Nejde také jen o to, jak poloha sídel a vzhled církevních i lidových staveb umocňují zdejší krajinný ráz. To, čím Broumovsko zvláště vyniká, je výjimečný *genius loci* – „duch místa“.

Broumovsko je známé především svými přírodními krásami. Leží tu Adršpašsko-teplické skály, největší a nejdivočejší skalní město ve střední Evropě o rozloze bezmála 19 km², a méně známé, ale o to zajímavější Broumovské stěny. Kromě těchto dvou národních přírodních rezervací s nejzachovalejšími zbytky původních ekosystémů tu leží další čtyři maloplošná chráněná a stovky menších částí dochované přírody, obklopené kulturní krajinou. Pískovcové podloží a intenzivní tektonický vývoj vtiskly krajině typický členitý reliéf.

Broumovsko je cenné také kulturními památkami. V Broumově se nacházejí městská památková zóna zahrnující i benediktinský klášter, vesnická památková rezervace (Krínice), hodnotná skupina barokních venkovských kostelů (Božanov, Broumov, Heřmánkovice, kaple Hvězda, Martínkovice, Otovice, Ruprechtice, Šonov, Verněřovice a Vižňov), nejstarší dřevěný kostel v Čechách, stovky zděných statků broumovského typu, kaple, křížové cesty a nespočet pískovcových soch a křížů značné umělecké hodnoty v obcích i ve volné krajině. Některé památky však zatím leží poněkud ve stínu přírodních krás, o čemž svědčí v mnoha případech i jejich neutěšený stav.

1.2. Dějiny osídlení a vývoj krajiny

Dnešní Broumovsko patří mezi typické oblasti, jimž vtiskla tvář středověká kolonizace ve 13. století.

Historie osídlování krajiny však začíná již ve starší době kamenné – paleolitu – na horním toku Metuje a Stěnavy. Změna nastává s nástupem zemědělské civilizace v polovině 6. tisíciletí př.n.l. Vysoko položenou, relativně chladnou a vlhkou krajinu první zemědělci neosídlili. Patrně však tudy procházela stezka spojující Českou kotlinu s úrodnými nížinami Dolního Slezska.

Osídlení se do Kladské kotliny vrací až na počátku mladší doby bronzové (1 250 – 1 000 let př.n.l.). Teplé a suché subboreální klima umožnilo lidu se usadit i v poměrně vysoko položených oblastech. Osídlení postupuje i proti proudu Stěnavy a dostává se až na samé hranice Broumovska, ne-li ještě dál.

Archeologickými nálezy z Adršpachu je osídlení na Broumovsku nezvratně doloženo až v době laténské (400 let př.n.l. až přelom letopočtu).

V době římské (přelom letopočtu – 375) již zdejší osídlení takového rozsahu zdaleka nedosahuje. Germáni obsazují pouze střed Kladské kotliny. Nálezy římských mincí nicméně naznačují, že údolím Stěnavy až k průsmykům do údolí Svidnické Bystřice vedla jedna z vedlejších větví jantarové stezky.

Po odchodu posledních germánských osadníků z Kladské kotliny na přelomu 4. a 5. století zdejší krajina definitivně pustne a zarůstá pralesem až na některé výjimky. K prvním změnám dochází teprve v polovině 12. století v souvislosti s výraznějším sídelním rozvojem v centru Kladské kotliny.

Osídlování méně příznivé krajiny na horním toku Metuje postupovalo zřetelně pomaleji. Sídelní hranice se na přelomu 12. a 13. století posunula pouze ke Starému Městu nad Metují. Tuto skutečnost příliš nezměnila ani nevelká kolonie mnichů z Břevnovského kláštera, kteří se podle listinných falz domněle datovaných do let 1213 a 1229 usadili v místech dnešní Police nad Metují.

Zásadní zlom v dějinách Náchodska, Stárkovska, Teplicka, Policka a Broumovska přináší až mohutná kolonizační vlna v polovině 13. století. Král Václav I. pověřil kolonizací Náchodska pana Hrona z rodu Načeraticů, Stárkovsko obsazovali příslušníci rodu erbu zlatého třmenu. Přibližně ve stejné době zahájil se souhlasem posledních Přemyslovců kolonizací Policka a Broumovské kotliny, původně součásti Kladska, také benediktinský klášter v Břevnově.

Vesnické osídlení doplňovala centrální sídliště městského charakteru, v nichž se soustřeďovala řemeslná výroba a probíhaly místní trhy.

Centrem území kolonizovaných benediktiny se z počátku stává klášter a osada v Polici nad Metují. Jako městečko (oppidum) je nehrazená Police poprvé označena až roku 1395. V té době se však již centrum správy přesunulo do významnějšího Broumova.

Broumov je poprvé uváděn k roku 1256 jako trhová osada (villa forense), na město je povýšen až v roce 1348, v dalším desetiletí byl opevněn hradbami. Osadu spolu se správním hradem založil břevnovský klášter. Púdorys Broumova nese typické znaky slezské kolonizace. Původní správní hrad byl přestavěn v opevněné probošství, do kterého se dokonce po vyvrácení břevnovského kláštera husity v roce 1420 na jistou dobu přesunulo centrum benediktinského řádu. Zdrojem hospodářské prosperity města se stala soukenická výroba zaměřená převážně na export na vzdálenější trhy.

Sídelní strukturu nově kolonizovaných oblastí doplňovala feudální sídla, sdružující některé správní, centrální a obranné funkce (především zeměpanské (Adršpach) a šlechtické (Skály, Střmen) hrady, benediktinské pohraniční hrádky, dále tvrže a svobodné statky). Jejich místo v 16. a 17. století začínají postupně zaujímat zámecká sídla (Skály, Stárkov, Teplice, Adršpach) a rezidenční dvory.

Středověké a raně novověké osídlení bylo poměrně často vystavováno destruktivním vlivům válek a epidemií. V 15. století to byly především husitské války a války s Matyášem Korvínem, v 16. století epidemie moru. Zvláště zničující dopad pak měla v první polovině 17. století třicetiletá válka a další epidemie moru.

Po třicetileté válce je život poddaných i charakter krajiny na broumovském panství výrazně ovlivňován provozem benediktinského klášterního velkostatku. Broumovský urbář z let 1676 až 1677 ukazuje na značně rozšířené rybníkářství a chov ovcí, dokládá ale i nezemědělské provozy, například dehtářské pece, vodní mlýny, pily a lisovny oleje.

Výrazným krajinotvorným prvkem se od 18. století stává nově budovaná barokní sakrální i světská architektura. Věhlasní stavitelé Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové se zasloužili o přestavbu polického i broumovského kláštera a vybudování architektonicky jedinečné skupiny

osmi venkovských barokních kostelů, které tvoří významné krajinné dominanty. Tvář krajiny na Broumovsku také poznamenává pás polních opevnění a vojenských táborů vybudovaných převážně za sedmileté války. Svěbytnou podobu krajiny a vesnicím vtiskla v 18. století také rozsáhlá výstavba zděné architektury (výstavné broumovské zděné statky, typický architektonicky typ). Převážně z minulého století pochází i značná část výjimečně bohaté a kvalitní drobné sakrální architektury: kaple, křížové cesty a stovky pískovcových soch a křížů v obcích i ve volné krajině.

Novověké osídlení na Broumovsku bylo značnou měrou formováno rozvojem textilní výroby. K tradičnímu soukenictví se přidružilo od druhé poloviny 17. století především domácí zpracování lnu a tkalcovství na vesnicích. Tato nová ekonomická aktivita umožnila většímu počtu dospělých osob zakládat vlastní rodiny (v porovnání s čistě zemědělskými oblastmi), což se v následujícím období projevilo ve značném nárůstu počtu obyvatel. Podle statistických údajů z počátku 70. let 19. století se Broumovsko dokonce řadilo mezi jednu z nejlidnatějších oblastí Čech se svými 140 – 159 obyvateli na km². V obcích tehdy žilo průměrně kolem 1500 obyvatel.

Od poloviny minulého století dochází k největšímu hospodářskému a následnému stavebnímu rozmachu. Textilní výroba se soustřeďuje do řady nově vznikajících továren, které zásadně mění tvář měst i některých vesnic (každá obec měla minimálně jednu továrnu). Proběhla politická a správní reforma a katastrální mapování. Klíčovým faktorem pro rozvoj Broumovska bylo vybudování tzv. choceňské dráhy (1875), spojující Vídeň se Slezskem a Kladskem. Na ni pak navázalo železniční propojení Teplíc nad Metují a Trutnova. Do Broumova byl zaveden telefon a elektrina.

Počátek 20. století s sebou přináší národnostní nepokoje mezi českými a německými obyvateli a také hospodářskou krizi postupně prohlubovanou díky první světové válce. Život za první světové války byl poznamenán odchodem mužů na bojiště ve východní a jižní Evropě, stagnací průmyslové výroby a existenčními problémy sociálně slabých vrstev.

Po několika letech hospodářské konjunktury, a s tím souvisejícího politického uklidnění, postihly Broumovsko po roce 1929 obzvláště těžce důsledky světové hospodářské krize. Výroba ve velkých podnicích byla omezena, některé malé závody zlikvidovány.

V roce 1938 po Mnichovské dohodě bylo Broumovsko rozděleno – převážně německé Broumovsko a Teplicko bylo přiřazeno k Říši, Policko k protektorátu. Ještě před obsazením oblastí wehrmachtem odtud uprchli příslušníci české menšiny, Židé a někteří antifašisté - sociální demokraté a komunisté. Připojení k Německé říši však uvítala velká většina obyvatel ve městě i na vesnicích.

Válečným cílům Německa byla od čtyřicátých let přizpůsobena veškerá průmyslová i zemědělská výroba. K práci v broumovských závodech byli nakomandováni příslušníci mnoha národů okupované Evropy. Textilní výroba se opět omezovala, některé firmy přešly na výrobu pro válečné účely.

Po válce prošlo Broumovsko dramatickým vývojem, který se těžce podepsal na obyvatelstvu i krajině. Lze vyjmenovat minimálně pět historických mezníků, z nichž každý znamenal citelný negativní zásah do osídlení, hospodářství i stavu krajiny: v letech 1945-47 vyhnání Němců, osídlování pohraničí, v r. 1948 vítězství komunistů a počátek kolektivizace, v r. 1960 zrušení okresu Broumov, od r. 1970 počátky budování socialistické vesnice - tato snaha vrcholí v roce 1985 integrací obcí v okrese Náchod (program střediskových obcí).

9. května 1945 Broumov obsadily jednotky sovětské armády a politickou správu postupně přebíraly tvořící se české mocenské orgány. V chaosu prvních poválečných měsíců docházelo k rabování, vyhánění a tyranizování německých civilistů a – zejména v okrajových částech okresu – i k vraždám. V organizovaném transferu bylo během roku 1946 z Broumovska vysídleno více než 22 000 osob německé národnosti. Státem zkonfiskovaná zemědělská půda na vesnicích a živnosti ve městech byly předány dosídlencům z přilehlých okresů východních Čech, ze Slovenska a reemigrantům z ciziny. Osídlování bylo dokončeno v polovině roku 1947. Noví obyvatelé obsadili téměř 1600 prázdných usedlostí, okres Broumov měl po této akci 32 000 obyvatel. V průmyslu tehdy pracovaly dvě třetiny obyvatel. V zemědělství se kladl důraz na pastevectví.

Po roce 1945 byly všechny broumovské závody zkonfiskovány státem a sloučeny v národních podnicích. Některá výrobní odvětví již nebyla obnovena nebo byla přenesena jinam. V rámci socialistického hospodářského centralismu se průmyslová výroba na Broumovsku dostala mimo pozornost plánovačů, nepostavil se žádný nový závod, tradiční textilní produkce stagnovala.

Téměř úplná výměna obyvatel, doprovázená přerušením všech tradičních forem společenského a kulturního života, poznamenala těžce život oblastí na několik desetiletí. Noví osídlenci neměli velké zkušenosti se zemědělstvím ani vztah k půdě, proto se JZD zakládala na Broumovsku

snadněji než na Policku. Některá družstva se však brzy rozpadla a patronát nad nimi napříště musely převzít průmyslové podniky. Přesto bylo ještě v roce 1956 pouze 22% okresu v rukou družstev, zbytek vlastnili soukromníci. Vznikly státní statky Broumov a Teplice. V roce 1960 drželi soukromníci už jen 3% plochy půdy. Kolektivizace vedla ke scelování polí, náhradě původních zemědělských plodin (len, brambory aj.) novými a k nadměrným melioracím. Začal proces slučování obcí, zatím jen v omezené míře.

Po zrušení broumovského okresu v roce 1960 se Broumovsko stalo součástí okresu Náchod. Pro Broumovsko to znamenalo nejen zrušení státních úřadů, ale také přenesení sídel důležitých podniků a institucí s regionální působností mimo město (např. Jednota, bytová správa). Tím dochází k odlivu financí i pracovníků (zvláště kvalifikovaných) a začíná izolace Broumovska.

Rozvoj socialistické vesnice znamenal definitivní rozpad tradičních vazeb, vznik střediskových obcí, slučování JZD v obří Státní statek Teplice (jeden z největších v republice, hospodařil na 16 230 ha), velkou a necitlivou výstavbu (nákupní střediska, velkochovy). Masivní správní i hospodářská centralizace i snaha kulturně připodobnit venkov městu přinesla kontraproduktivní výsledky: nárůst migrace obyvatelstva a jeho stárnutí, snížení počtu škol, vymizení malotřídek, převládání nekvalifikovaných učitelů, degradaci kulturního života a občanského sebevědomí.

Ačkoli došlo v roce 1989 k zásadní politické změně, řada problémů minulého období přetrvává a některé se dokonce vlivem centralizace a dopady volného trhu na venkov prohloubily. Broumovsko trpí mnoha neduhy sudetského pohraničí a podhorského kraje: odlivem mladých vzdělaných lidí a obecně nízkou průměrnou vzdělaností, rušením středních škol, relativně nízkou ekonomickou aktivitou obyvatel a nízkou daňovou výtěžností, uzavíráním drobných průmyslových podniků, problémy zemědělského hospodaření a ponechávání pozemků ladem, klesající dopravní obslužností (zejména železniční), dostupností lékařské péče, relativně nízkou občanskou iniciativou aj.

Zemědělství doznalo také změny. Před transformací v roce 1992 hospodařilo na Broumovsku osm statků a pět družstev, nyní zde působí 16 společných zemědělských podniků a 204 soukromníků (ovšem jen několik provozuje biozemědělství). Úroveň hospodaření zemědělských subjektů je různá, ale naprostá většina z nich se potýká se značnými existenčními potížemi.

V roce 1989 padla bariéra neprostupné státní hranice, izolující po druhé světové válce Broumovsko ze tří stran od sousedního Polska. Oblast se stává cílem návštěvníků z celé ČR i zahraničí i výchozím bodem cest do hospodářsky a turisticky atraktivních oblastí Dolního Slezska a Kladska. Poslední desetiletí tak představuje období mírného rozvoje turistického, zejména příhraničního ruchu, který mnozí místní představitelé považují za nejslibnější ekonomickou základnu budoucího Broumovska. Poslední léta také představují období zvýšeného zájmu o Broumovsko nejen ze strany turistů a návštěvníků, ale i řady odborníků, studentů, umělců a politiků.

Budoucí Broumovsko v Evropě, s jejím důrazem na otázky ochrany životního prostředí, udržitelnosti venkova a spolupracujících regionů, má dobrou naději stát se oblastí s vysokou kvalitou přírody i života.

1.3. Hustota osídlení

V regionu Broumovsko bylo sledováno 14 obcí - Adršpach, Božanov, Broumov, Hejtmánkovice, Heřmánkovice, Hynčice, Jetřichov, Křinice, Martínkovice, Meziměstí, Otovice, Šonov, Teplice nad Metují, Verněřovice. Město Broumov s 8361 obyv. je nejsilnějším střediskem v území, následováno Meziměstím s 2852 obyv. a Teplicemi nad Metují s 1840 obyv..

Obecná hustota osídlení na Broumovsku v roce 2001 je 68 obyv./km². Nejvyšší hodnota obecné hustoty osídlení je na území města Broumov 376 obyv./km² a Meziměstí 111 obyv./km², nejnižší v obci Šonov 16 obyv./km² a obci Božanov 17 obyv./km². Hodnotíme-li hustotu osídlení dle ukazatele specifické hustoty (počet obyvatel na zastavěnou plochu), rozdíly v hodnotách nejsou výrazné.

Hustota osídlení v obcích

Kraj, okres, obce	Obyvatelstvo celkem	Celková výměra pozemků (km ²)	Zastavěné plochy a nádvoří (km ²)	Obecná hustota obyvatelstva (obyv./km ²)	Specifická hustota obyvatelstva (obyv./km ²)
Adršpach	508	19,72	0,13	26	3908
Božanov	332	19,20	0,12	17	2767
Broumov	8361	22,26	0,83	376	10074
Hejtmánkovice	631	13,02	0,13	49	4854
Heřmánkovice	492	19,93	0,16	25	3075

Hynčice	201	2,90	0,05	69	4020
Jetřichov	472	9,25	0,13	51	3631
Křinice	373	16,45	0,15	23	2487
Martínkovice	550	14,14	0,15	39	3667
Meziměstí	2852	25,71	0,38	111	7505
Otovice	378	10,59	0,13	36	2908
Šonov	322	20,74	0,13	16	2477
Teplice nad Metují	1840	56,04	0,49	33	3755
Vernéřovice	372	9,40	0,10	40	3720
Obce Broumovska	17684	259,38	3,06	68	5779
Okres Náchod					
	112714	851,57		132	
Královéhradecký kraj					
	550724	4758		115	

Zdroj: SLDB k 1. 3. 2001 (upraveno)

1.4. Sidelní struktura a administrativně správní struktura

Větší sídla na Broumovsku leží v otevřenějším prostoru a v nižších nadmořských výškách, menší obce v sevřených terénních útvarech.

Stará a starší zástavba obcí má svůj výraz vyplývající z přirozených hospodářských, materiálových, ale i duchovních podmínek doby svého vzniku. Nese stopy přirozeného začlenění do reliéfu, z většiny podél vodotečí jakožto zdroje nezbytného pro život.

Při pohledu na současný stav zástavby lze konstatovat, že do venkovského prostoru se vmísila nevenkovská architektura, snad i odvislá z programového hesla padesátých let o zrušení rozdílu mezi městem a venkovem. Do malebného venkovského prostředí chalup, stodol, stavení, výměnků apod. byly včleněny rodinné domky městského typu. Tento necitlivý zásah do struktury zastavěných částí dnes vyznívá v nesourodé až chaotické zastavění, nerespektující urbanistickou skladbu obce. Městská architektura sebou na vesnici přináší i omezenou funkčnost oproti tradičním zvykostem. A pokud je hospodářská funkce u tohoto typu novějších staveb potřebná, zastavují se pozemky rodinných domků a vilek nahodile kolnami a hospodářskými objekty, které svým výrazem zpravidla "nesedí" ke stavbě hlavní. Nesourodost zástavby se tak ještě více potvrzuje. Při detailnějším pohledu na architekturu venkova lze bez potěšení konstatovat, že i tzv. moderní prvky fasád - zejména větší třídílná okna - jsou používána namísto původních tabulkových, a to bez ohledu na další členění fasád - zejména štítů, jejich proporci a celkové vyváženosti mezi zasklenými a plnými plochami stěn.

Původní stavení se rovněž nevhodně přestavují, realizují se půdní vestavby, či jednostranné nástavby a mnohde tak dochází k celkové deformaci původního objektu. Vychází ze skromnějších materiálních podmínek stavebníků, které se střetávají s přežívajícími trendy městské, uživatelsky pohodlné zástavby vesnice. Finančně náročné nové, solitérní, luxusní stavby vilek s velkými jednotabulovými okny v novém prostředí chudnoucí vesnice konce 20. století již ve větším měřítku nenachází uplatnění. Stávající stavby hmotově narůstají a vesnici cizí stavební prvky se objevují na části původních objektů. Velice necitlivým přístupem k venkovskému zastavění je v řadě případů také situování samotných či skupinových garáží, většinou opatřených vodorovnými střechami.

Po roce 1989 se i v architektuře setkáváme se špatně chápanou demokracií - leckde se projevující snahou podnikatelů stavět si za své peníze co chtějí, bez citu a vědomostí o potřebě vnitřní i vnější kvality staveb, jejich začlenění do prostředí a navíc i bez pochopení funkčnosti místa.

Nešťastným zásahem do urbanistické skladby obcí jsou velkokapacitní zemědělská zařízení z šedesátých až osmdesátých let 20. století. Jejich velmi častá objemová a materiálová nesourodost ostře kontrastuje s harmonií původního zastavění a přírodou. Popularita velkokapacitních ustájení po roce 1989 sice poněkud na krátký čas opadla, ale v tržním prostředí zůstává stále rizikem.

Na celém Broumovsku je značné množství menších a malých venkovských sídel, ve kterých jsou uchovány objekty původního zastavění - lidová architektura. Svým půvabem a začleněním do krajiny harmonizují přírodu jako celek s prvky přírodními a uměle vytvořenými.

Zásahy do chalup, stodol a stavení, vyvolané touhou po tzv. "kvalitnějším bydlení", jsou v mnoha případech již nahrazovány rekonstrukcemi cílenými k navrácení původní podoby staveb i jejich souborům. Tato chvályhodná činnost je však ještě v mnoha případech narušována snahami stavebníků o realizaci maximálně strohých, pouze funkčních (tzv. ekonomických) doplňků, kvalitativně nesourodých s původním stavebním stavem.

Stará, uchovaná a citlivě obnovovaná zástavba v obcích má vysokou hodnotu v tom, že kromě architektonické kvality stavby samotné ctí a respektuje své okolí. Novou zástavbou, zahrnující odlišnou formu náhledu na bydlení, došlo a ještě dochází k narušování původní estetické symbiózy staveb v obci. Snahou musí být neopakovat staré chyby a zvažovat takovou formu bydlení, která je upravitelná do jednoduchých tradičních objemů staveb ctících historické prostředí.

Samostatným problémem a dědictvím nedávné minulosti jsou chatové osady mimo zastavěná území sídel. Naštěstí jich není mnoho a jsou zpravidla soustředěny do míst intenzivnějšího turistického ruchu (Janovičky, Teplice nad Metují, Bučnice, Studená Voda).

1.4.1. Struktura osídlení

V celém broumovském výběžku je značné množství menších a malých venkovských sídel, ve kterých jsou uchovány objekty původního zastavění – lidová architektura. Zásahy do chalup, stodol a stavení, vyvolané touhou po kvalitnějším bydlení jsou v mnoha případech již nahrazovány rekonstrukcemi cílenými k navrácení původní podoby stavbám i jejich souborům.

Urbanistická skladba sídlišť v Broumovské kotlině patří převážně k typu silničních nebo přípotočných lánových obcí táhnoucích se v délce i několika kilometrů, s dvorci rozsazenými v pravidelných intervalech na zdvižených okrajích mělkých i hlubších údolí.

Základní kostru historického i současného osídlení tvoří města:

Broumov leží na řece Stěnavě. Je tvořen historickým jádrem města, kolonií 5. května, Novým Městem, Olivětínem, Poříčím, Velkou Vsí. Administrativně mu patří oddělené a dříve samostatné obce Rožmitál a Benešov. Město má 8361 obyvatel. Občanská vybavenost by měla být dimenzována alespoň na dalších 3078 obyvatel, kteří trvale žijí v samostatných spádových obcích - Heřmánkovicích (Janovičkách), Hejtmánkovicích, Křinicích, Šonově u Broumova, Otovicích, Martínkovicích a Božanově.

Meziměstí leží rovněž na řece Stěnavě. Jeho administrativní součástí jsou Starostín, Vizňov, Ruprechtice, Březová a Pomeznice (celkem 2852 obyvatel). Spádově k němu patří také samostatné obce Jetřichov, Verněřovice (vlastní úřad od roku 1990) a Hynčice (1991) s 1045 obyvateli.

Teplice nad Metují tvoří městský komplex spolu s Horním a Dolními Teplícemi. Město má 1840 obyvatel. Administrativně zahrnují ještě Libnou (z původní předválečné obce zůstali po válce jen dva objekty), Zdoňov, Bohdašín, Lachov, Dědov, Javor a Skály. Spádově přináležejí do tohoto celku ještě Horní a Dolní Adršpach tvořící samostatnou obec Adršpach s 508 obyvateli.

2. Obyvatelstvo

Vliv na současnou charakteristiku obyvatelstva a jeho strukturu má především historie a vývoj osídlení. Na utváření se podíleli i podmínky přírodní, ekonomické a politické.

2.1. Dlouhodobý populační vývoj obyvatelstva

Vývoj obyvatelstva na Broumovsku lze poměrně přesně analyzovat až od roku 1869, kdy na celém území Čech a Moravy proběhlo první moderní sčítání lidu, které můžeme považovat za moderní a dá se tedy s těmito daty věrohodně pracovat. V tomto roce bylo v regionu sečteno 29052 obyvatel, což je asi 1,5krát více než počet trvale bydlících osob na Broumovsku v současnosti.

Vývoj počtu obyvatel na Broumovsku v letech 1869 - 1991

Obce	Počet obyvatel							
	1869	1910	1930	1950	1961	1970	1980	1991
Adršpach	1424	1605	1490	789	660	565	609	535
Božanov	1855	1340	1176	599	553	453	347	309
Broumov	5701	11846	10931	6713	7680	7814	7834	8076
Hejtmánkovice	1133	1499	1357	1115	879	568	634	564
Heřmánkovice	2148	2073	1760	656	626	639	528	467
Hynčice	515	939	739	357	355	300	266	207
Jetřichov	1165	1503	1242	725	585	561	497	439
Křinice	1430	1342	1132	548	516	470	400	382
Martínkovice	1527	1797	1628	841	787	682	633	541
Meziměstí	3122	3887	3967	2544	2632	2680	2759	3009

Otovice	1117	1088	956	512	557	462	435	363
Šonov	1959	1258	1085	494	429	355	305	308
Teplice nad Metují	4688	4303	3750	2171	2147	2379	2136	1906
Verněřovice	1268	1392	1081	551	532	454	445	377
Obce Broumovska	30921	37782	34224	20565	20899	20352	19808	19474

Zdroj dat: SLDB 1869–1991 (upraveno)

Maximálního počtu obyvatel dosahovalo Broumovsko v období těsně před začátkem 1. světové války, kdy zde bydlelo více než 35 tis. osob. Život za první světové války byl poznamenán odchodem řady mužů na bojiště ve východní a jižní Evropě, stagnací průmyslové výroby a existenčními problémy sociálně slabých vrstev, což se projevilo i ve snížení porodnosti. Po válce a vyhlášení Československé republiky a také po obsazení českým vojskem část německého obyvatelstva emigrovala. V roce 1930 bydlelo na území Broumovska 32 tis. osob, z toho se asi jen 3 tis. osob hlásilo k české národnosti. Tento úbytek ovšem nebyl ani zdaleka tak dramatický jako ten, který nastal po druhé světové válce.

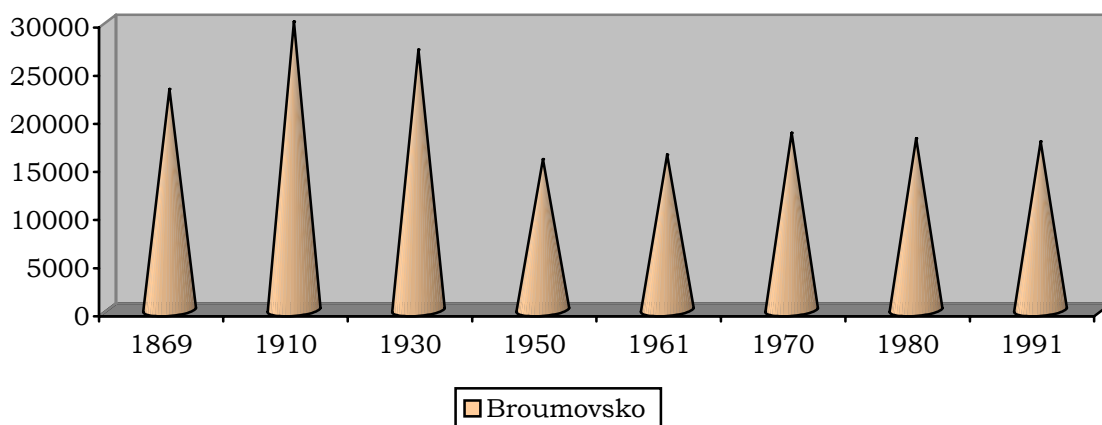
Obyvatelstvo německé národnosti na Broumovsku v roce 1930

Obce	Počet obyvatel	Z toho německé národnosti	Podíl v %
Božanov	1176	1123	95,5
Broumov	10931	9182	84,0
Hejtmánkovice	1357	1255	92,5
Heřmánkovice	1760	1676	95,2
Hynčice	739	704	95,3
Jetřichov	1242	1156	93,1
Křinice	1132	1087	96,0
Martinkovice	1628	1517	93,2
Meziměstí	3967	3292	83,0
Otovice	956	903	94,5
Šonov	1085	1033	95,2
Verněřovice	1081	1045	96,7
Obce Broumovska	27054	23973	88,6

Zdroj: Sčítání lidu, domů a bytů 1930

Česká komunita žila především ve středisku regionu a dále v Meziměstí. Naopak ve venkovských obcích bylo české obyvatelstvo zastoupeno velmi málo. V řadě obcí tvořily osoby německé národnosti více než 95% obyvatelstva obce, ve Verněřovicích dokonce 96,7%.

Vývoj počtu obyvatel v letech 1869 - 1991

Úbytek obyvatelstva způsobený odsunem osob německé národnosti a následující imigraci dosídlenců reprezentují data ze sčítání v roce 1950. Oproti stavu v r. 1930 byl relativně největší deficit obyvatelstva zaznamenán v Heřmánkovicích. Také v obcích Šonov, Hynčice a Křinice bydlelo v roce 1950 méně než 50% stavu osob z roku 1930. V samotném Broumově klesl počet obyvatel v období let 1930 – 1950 o více než 3200 osob.

Po roce 1950 venkovské obce významně ztrácely. Rostla pouze především města Broumov a

Meziměstí. Naopak obce jako Božanov, Hejtmánkovice či Hynčice klesly na téměř polovinu stavu v roce 1950.

Pokud se zaměříme na vývoj počtu obyvatel Broumovska od roku 1991, zjistíme, že u většiny obcí dochází k růstu. Ovšem u obcí jako Adršpach, Hynčice, Křinice, Meziměstí, Teplice a Vernéřovice se počet obyvatel i nadále snižuje. V podstatě u všech těchto obcí je hodnota úbytku obyvatel minimální. Výjimku tvoří pouze Meziměstí, kde klesl počet obyvatel od roku 1991 do roku 2001 o téměř 150 lidí. Celkově ovšem na území Broumovska počet obyvatel za zmiňované období vzrostl.

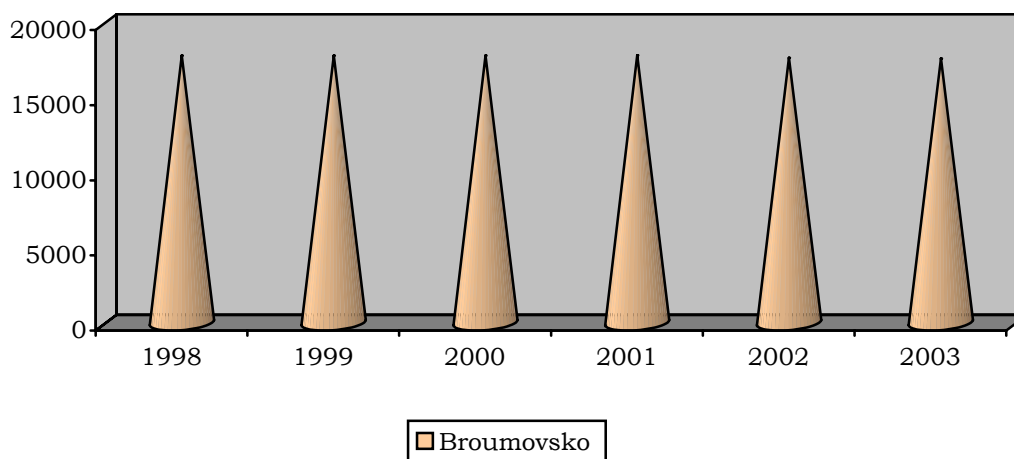
Vývoj počtu obyvatel na Broumovsku v letech 1998 - 2003

Kraj, okres, obce	Počet obyvatel						Průměrný věk k 1.1.2003
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	
Adršpach	541	530	530	513	509	530	37,2
Božanov	305	318	337	334	341	342	35,3
Broumov	8493	8464	8443	8433	8358	8299	37,4
Hejtmánkovice	605	615	625	617	636	650	37,7
Heřmánkovice	479	490	479	495	482	496	36,6
Hynčice	210	199	199	203	195	201	39,5
Jetřichov	457	460	470	474	461	454	38,8
Křinice	367	370	369	381	372	360	38,8
Martínkovice	533	534	533	555	545	548	38,3
Meziměstí	2907	2898	2907	2864	2843	2820	38,8
Otovice	306	310	336	377	392	393	37,7
Šonov	307	313	310	332	305	297	37,8
Teplice nad Metují	1887	1899	1880	1853	1821	1815	41,5
Vernéřovice	370	365	359	368	370	368	37,9
Obce Broumovska	17767	17765	17777	17799	17630	17573	
Okres Náchod						112448	39,2
Královéhradecký kraj		552139	551297	550558		548437	39,6

Zdroj dat: ČSÚ 2003 (upraveno)

V okrese Náchod k 1.1.2003 žilo 112 448 obyvatel, na Broumovsku 17 573 obyvatel (15.6%).

Vývoj počtu obyvatel v letech 1998 - 2003

2.2. Věková struktura obyvatel

Při sčítání lidu, domů a bytů k 1.3.2001 žilo na Broumovsku 17 684 obyvatel.

Střední délka života, vypočítaná z dat o úmrtnosti pro muže činila v roce 1997 pouhých 67,2 let (okres Náchod 69,4 let) a pro ženy 74,1 let (okres Náchod 76,7 let).

Věková struktura obyvatel

Kraj, okres, obce	Obyva-	v tom
-------------------	--------	-------

	telstvo celkem	0-4	5-14	15-19	20-39	40-59	60-74	75 + nezjištěno
Adršpach	508	15	69	23	173	169	36	23
Božanov	332	21	57	27	104	76	29	18
Broumov	8361	426	1243	526	2598	2181	969	418
Hejtmánkovice	631	35	78	44	186	180	81	27
Heřmánkovice	492	30	62	38	154	147	42	19
Hynčice	201	11	24	9	59	49	39	10
Jetřichov	472	19	68	28	146	125	60	26
Křinice	373	20	45	26	112	101	52	17
Martínkovice	550	29	79	22	174	147	70	29
Meziměstí	2852	125	352	201	847	854	339	134
Otovice	378	24	44	25	112	116	36	21
Šonov	322	26	48	13	93	91	30	21
Teplice nad Metují	1840	63	206	112	503	560	269	127
Vernéřovice	372	19	53	21	114	96	44	25
Obce Broumovska	17684	859	2419	1111	5356	4873	2082	915
Okres Náchod								
	112714	5391	13857	7499	33262	31310	14641	6754
Královéhradecký kraj								
	550724	24540	65198	36014	163271	156626	72554	32521

Zdroj: SLDB k 1.3.2001 (upraveno)

2.3. Vzdělanostní struktura obyvatel

V komparativní analýze vzdělanosti obyvatelstva bude Broumovsko figurovat nadále mezi územími ČR s nejnižší vzdělaností úrovní obyvatelstva.

Středoškolsky a vysokoškolsky vzdělané obyvatelstvo ztrácí region ve prospěch jiných okresů ČR.

Hlavní důvodem malého počtu vzdělaných lidí na Broumovsku je především nedostatek pracovních příležitostí. Pro nedostatek uplatnění v místě bydliště odcházejí z Broumovska středoškoláci či vysokoškoláci, kteří hledají pracovní příležitosti ve vnitrozemí. V nejbližší budoucnosti se nějaké výraznější zlepšení nedá očekávat, neboť se neočekává, že by se situace s nabídkou pracovních příležitostí výrazně zlepšila. V současné době odcházejí mladí lidé studovat do velkých měst, a po ukončení studia tam zůstávají. Podle MF DNES (16. 10. 2002, s. D2) je toto doloženo a potvrzeno studií úřadu práce, z níž vyplývá, že ač tito lidé doma pracovní příležitosti nenalézají, v evidenci uchazečů o práci se neobjevují. Velkým problémem je dlouhodobý malý zájem investorů o Broumovsko, protože cena dopravy surovin i hotového zboží prodražují výrobu ve zdejších závodech.

Bydlící obyvatelstvo ve věku 15 a více let podle dosaženého stupně vzdělání

Kraj, okres, obce	Stupeň vzdělání					
	Bez vzdělání	Základní (vč. neukončeného)	Vyučení a střední odborné bez maturity	Střední s maturitou	Vyšší odborné a nástavbové	Vysokoškolské
Adršpach	3	102	184	100	9	18
Božanov	2	95	105	36	4	4
Broumov	41	1803	2854	1411	213	315
Hejtmánkovice	3	129	242	105	14	24
Heřmánkovice	4	124	200	52	8	7
Hynčice	2	60	80	18	1	1
Jetřichov	5	105	183	71	8	7
Křinice	1	104	141	49	3	9
Martínkovice	4	128	184	91	12	17
Meziměstí	14	619	1099	493	65	68
Otovice	1	79	159	54	8	4
Šonov	2	87	126	29	2	2
Teplice nad Metují	9	469	665	305	48	50
Vernéřovice	1	87	141	51	4	4
Obce Broumovska	92	3991	6363	2865	399	530

Okres Náchod					
---------------------	--	--	--	--	--

Zdroj: SLDB k 1.3.2001 (upraveno)

2.4. Ekonomická aktivita obyvatel

Ekonomická aktivita obyvatel

Kraj, okres, obce	Obyvatelstvo celkem	Ekonomicky aktivní celkem	V tom				Ekonomicky neaktivní celkem	Z toho		Osoby s nezjištěnou ekonomickou aktivitou
			Zaměstnaní	Z toho		Nezaměstnaní		Nepřijímací důchodci	Studenti, žáci, učni	
				Pracující důchodci	Ženy na mateřské dovolené					
Adršpach	508	300	283	9	3	17	203	86	84	5
Božanov	332	149	126	4	3	23	177	65	77	6
Broumov	8361	4207	3754	140	61	453	4112	1718	1576	42
Hejtmánkovice	631	323	296	11	5	27	306	125	113	2
Heřmánkovice	492	256	213	5	2	43	233	88	88	3
Hynčice	201	93	75	4	3	18	104	59	26	4
Jetřichov	472	237	225	8	4	12	230	112	80	5
Křinice	373	179	166	3	3	13	193	93	67	1
Martinkovice	550	256	236	8	2	20	289	131	94	5
Meziměstí	2852	1433	1330	29	10	103	1407	658	518	12
Otovice	378	189	175	5	3	14	185	85	57	4
Šonov	322	150	138	3	4	12	172	74	51	0
Teplice nad Metují	1840	884	802	28	10	82	932	514	297	24
Vernéřovice	372	167	154	9	5	13	195	93	59	10
Obce Broumovska	17684	8823	7973	266	118	850	8738	3901	3187	123
Okres Náchod	112714									
Královéhradecký kraj	550724									

Zdroj: Sčítání SLDB 1.3.2001 (upraveno)

2.5. Celková měna obyvatel

O obyvatelstvu Broumovska z hlediska migračních pohybů lze hovořit jako o obyvatelstvu málo stabilním (dlouhodobě vysoký migrační obrat). I když v devadesátých letech migrační obrat v regionu podstatně klesl, stále se udržuje asi o čtvrtinu výše, než je tomu průměrně v České republice. V letech 1993 až 1997 byl zaznamenán maximální migrační obrat (průměrný roční počet přistěhovaných a vystěhovaných na 1000 obyvatel středního stavu) v obci Hynčice, kde překročil dokonce hranici 100 promile (107,2). Také v případě Šonova a Heřmánkovic jde spíše o obce s méně stabilním obyvatelstvem. Nejvyšší stabilitu na Broumovsku nyní vykazuje obyvatelstvo měst. U Broumova migrační obrat jen o něco málo překračuje celorepublikový průměr (Broumov 41,2; ČR 40,2 promile).

Analýza stěhování podle směru migrace prokázala, že téměř polovina stěhování obyvatelstva (48,7%) se realizuje uvnitř regionu.

V poslední době jsou zaznamenávány případy stěhování mladých rodin i důchodců do vesnic k trvalému pobytu. Tento pozitivní jev alespoň částečně eliminuje negativní trend vysídlování obcí na Broumovsku.

Přirozená měna obyvatel

Obce	Přistěhovali	Vystěhovali	Saldo migrace celkem	Zemřelí celkem	Živě narození celkem	Přirozený přírůstek celkem
Adršpach	36	14	22	6	5	-1
Božanov	2	2	0	1	2	1
Broumov	132	200	-68	75	84	9
Hejtmánkovice	22	9	13	6	7	1
Heřmánkovice	24	18	6	0	8	8
Hynčice	6	2	4	0	2	2
Jetřichov	8	15	-7	3	3	0

Křinice	1	12	-11	4	3	-1
Martínkovice	22	17	5	10	8	-2
Meziměstí	62	83	-21	31	29	-2
Otovice	12	12	0	4	5	1
Šonov	9	18	-9	3	4	1
Teplice nad Metují	54	40	14	34	14	-20
Vernéřovice	12	18	-6	2	6	4
Obce Broumovska	402	460	-58	179	180	1

Zdroj dat: MOS 2002 (upraveno)

Ve srovnání s Českou republikou i okresem Náchod se město Broumov vyznačuje vyšší porodností. Hrubá míra porodnosti činila během analyzovaného období v průměru ročně 12,6 promile. Broumov se tak v devadesátých letech řadí do velmi malého souboru měst ČR s poměrně vysokou porodností. Ještě v roce 1993 dosahovala hrubá míra porodnosti 16,7 promile, zatímco v letech 1995 a 1997 to bylo již pouze 10 promile.

Oproti ČR má Broumov také podstatně nižší hrubou míru úmrtnosti, takže přírůstek obyvatelstva přirozenou měnou dosahoval vzhledem k českým poměrům vysoké hodnoty, a to 4,6 promile.

Do budoucna odhadované trendy ve vývoji obyvatelstva naznačují, že také na Broumovsku dojde k úbytku obyvatelstva přirozenou měnou, ale až po roce 2005.

2.6. Národnostní struktura obyvatel

Z celkového počtu obyvatel na Broumovsku tvoří 8% cizinci. Nejvíce je zastoupena německá, rómská a slovenská národnost. Nejvyšší podíl obyvatel rómské národnosti je zastoupen ve městě Broumov.

Národnostní struktura obyvatel

Kraj, okres, obce	Obyvatelstvo celkem	V tom národnost							
		Česká	Moravská	Slezská	Slovenská	Německá	Polská	Romská	Ostatní a nezj.
Adršpach	508	478	3	-	9	11	3	1	3
Božanov	332	295	1	-	17	2	3	-	14
Broumov	8361	7613	2	1	275	109	19	93	249
Hejtmánkovice	631	590	-	-	10	5	1	-	25
Heřmánkovice	492	456	1	-	15	7	-	-	13
Hynčice	201	184	1	-	7	3	1	1	4
Jetřichov	472	442	-	-	14	2	-	-	14
Křinice	373	356	-	-	7	2	-	-	8
Martínkovice	550	521	1	1	5	10	2	-	10
Meziměstí	2852	2641	2	-	79	19	12	10	89
Otovice	378	366	1	1	7	-	1	-	2
Šonov	322	319	-	-	2	1	-	-	-
Teplice nad Metují	1840	1676	3	-	47	23	10	-	81
Vernéřovice	372	351	-	-	12	2	1	-	6
Obce Broumovska	17684	16288	15	3	506	196	53	105	87
Okres Náchod	112714								
Královéhradecký kraj	550724								

Zdroj: SLDB k 1.3.2001 (upraveno)

2.7. Obyvatelstvo podle náboženského vyznání

Obyvatelstvo podle náboženského vyznání

Kraj, okres, obce	Obyvatelstvo celkem	Věřící	z toho					Bez vyznání	Nezjištěné vyznání
			Církev římskokatolická	Církev československá husitská	Česko-bratrská církev evangel.	Pravoslavná církev	Nábož. společn. Svědk. Jehovovi		

Adršpach	508	87	76	0	0	0	1	349	72
Božanov	332	82	77	2	0	0	0	205	45
Broumov	8361	1949	1529	109	50	29	36	5642	770
Hejtmánkovice	631	134	103	8	3	0	3	454	43
Heřmánkovice	492	65	49	9	3	1	3	426	1
Hynčice	201	54	44	6	2	0	0	128	19
Jetřichov	472	84	69	5	4	0	0	371	17
Křinice	373	100	82	4	4	0	0	247	26
Martínkovice	550	156	121	11	8	5	0	356	38
Meziměstí	2852	559	457	30	17	1	4	1972	321
Otovice	378	77	59	10	1	2	2	250	51
Šonov	322	55	43	1	8	0	0	267	0
Teplice nad Metují	1840	477	381	40	25	1	7	1154	209
Verněřovice	372	107	77	4	2	5	0	213	52
Obce Broumovska	17684	3986	3167	239	127	44	56	12034	1664
Okres Náchod	112714	38201	28977	4502	1129	222	343	63907	10606
Králové- hradecký kraj	550724	146738	113630	13141	5358	827	1100	352132	51854

Zdroj dat: SLDB k 1.3. 2001 (upraveno)

2.8. Sociopatologické jevy a kriminalita

3. Bydlení

V roce 2001 bylo v zájmovém území 4030 domů, z toho 3101 obydlých (77%) a celkem 7840 bytů, z toho 6614 trvale obydlých (84%). Nejnižší podíl trvale obydlých bytů je v obcích Božanov, Heřmánkovice, Adršpach. Nejvyšší podíl neobydlých bytů byl v r. 2001 v obcích Božanov, Teplice nad Metují. Velmi problematický bytový fond je v obci Božanov.

3.1. Domovní fond

Domovní fond

Kraj, okres, obce	Domy úhrnem	z toho domy obydlé	z úhrnu obydlých domů								
			rodinné domy	bytové domy	domy podle vlastnictví			domy postavené			
					soukro- mých osob	obce, státu	SBD	do 1919	1920-1945	1946-1980	1981-2001
Adršpach	167	110	88	16	81	12	0	24	27	30	26
Božanov	151	92	87	3	88	3	0	38	19	11	24
Broumov	1196	1096	756	297	815	134	37	309	314	213	251
Hejtmánkovice	178	158	148	7	151	4	1	39	20	45	52
Heřmánkovice	204	124	117	5	116	5	1	54	19	29	21
Hynčice	58	47	35	9	36	8	0	24	11	5	3
Jetřichov	140	115	99	15	101	9	0	29	31	34	18
Křinice	148	97	89	7	90	6	0	42	15	25	13
Martínkovice	177	128	106	13	111	7	2	60	26	21	16
Meziměstí	537	435	354	69	348	50	3	139	109	104	68
Otovice	135	104	96	5	94	4	2	32	13	27	30
Šonov	121	79	73	5	69	2	1	41	12	13	11
Teplice nad Metují	684	417	358	43	323	49	7	129	85	120	69
Verněřovice	134	99	92	7	93	0	0	38	18	24	10
Obce Broumovska	4030	3101	2498	501	2516	293	54	2917	694	667	592
Okres Náchod	26916	21213	18465	2252	18508	921	566	4246	4324	7378	4925
Králové- hradecký kraj	128770	101662	88594	10580	88244	4643	2910	18503	20384	36753	24404

Zdroj dat: SLDB k 1.3.2001 (upraveno)

3.2. Bytový fond

Bytový fond

Kraj, okres, obce	Byty úhrnem	v tom						
		byty obydlené	z toho		byty neobydlené	byty neobydlené	z toho podle důvodu	
			v rodin. domech	v bytov. domech	v obydl. domech	v neobydl. domech	obydl. přechodně	slouží k rekreaci
Adršpach	260	193	106	82	10	57	2	41
Božanov	170	110	93	15	1	59	3	51
Broumov	3449	3161	936	2159	167	121	15	26
Hejtmánkovice	245	216	178	35	9	20	4	7
Heřmánkovice	255	172	140	30	1	82	5	58
Hynčice	94	83	38	42	0	11	0	10
Jetřichov	214	183	118	64	6	25	0	22
Křinice	181	129	97	31	0	52	0	34
Martínkovice	251	195	119	65	7	49	3	25
Meziměstí	1230	1103	409	679	24	103	6	74
Otovice	167	135	105	25	1	31	3	15
Šonov	156	113	86	26	1	42	1	32
Teplice nad Metují	995	685	426	244	28	282	11	223
Vernéřovice	173	136	101	35	1	36	7	21
Obce Broumovska	7840	6614	2952	3532	256	970	60	639
Okres Náchod	49843	41915	22323	18999	2024	5904	534	3470
Královéhradecký kraj	241699	204529	104740	96852	9153	28017	2830	15821

Zdroj dat: SLDB k 1.3.2001 (upraveno)

Adršpach

Územně plánovací dokumentace byla schválena v listopadu 2001. Obec vlastní celkem 27 bytů (stáří do 5 let). V obci je průměrný zájem o bydlení. 5 podaných žádostí o byt.

Hejtmánkovice

Územní plán je ve stadiu dokončení (chybí vyjádření CHKO Broumovsko). Pravděpodobné schválení únor – březen 2004. Obec vlastní celkem 9 bytů, z toho 1 je starší 20 let, 5 bytů mezi 5-10 lety a 3 byty nejsou starší jak 5 let. V obci je poměrně vysoký zájem o bydlení (15 žádostí o byt). V ÚP se počítá se 700 parcelami pro novou výstavbu. Obec podporuje soukromou bytovou výstavbu.

Křinice

V roce 2001 byla schválena územně plánovací dokumentace. Zpracovává se 1. změna ÚP. Obec vlastní celkem 9 bytů (stáří nad 20 let). Soukromých bytů je 120. Zájem o bydlení v obci je nízký.

Meziměstí

Město vlastní celkem 360 bytů (280 stáří nad 20 let a 80 stáří 10 – 5 let).

3.2.1. Technické vybavení bytů a ukazatele úrovně vybavení

Technické vybavení bytů a ukazatele úrovně vybavení

Obce	Obydlené byty úhrnem	byty podle vybavení						průměrný počet				
		plyn v bytě	vodovod v bytě	vlastní splachov. záchod	vlastní koupelna, sprchový kout	ústřední topení	etážové topení	osob na byt	osob na obytnou místnost 8+m2	obytné plochy na byt	obytné plochy na osobu	obytných místn. na byt
Adršpach	193	12	189	186	185	113	20	2,62	0,91	51,38	19,60	2,89
Božanov	110	2	110	98	98	57	11	3,02	1,06	58,69	19,09	2,91
Broumov	3161	318	3133	3021	3016	1813	318	2,61	1,02	47,38	18,02	2,58
Hejtmánkovice	216	36	216	203	206	143	17	2,91	0,99	58,74	20,11	2,96
Heřmánkovice	172	10	171	154	154	97	32	2,84	0,98	55,73	19,64	2,91

Hynčice	83	23	82	72	78	31	14	2,41	1,01	48,88	19,55	2,48
Jetřichov	183	14	181	143	168	88	19	2,58	0,97	55,10	21,25	2,69
Křinice	129	0	129	122	120	81	28	2,88	0,96	61,02	21,05	3,03
Martínkovice	195	0	190	176	180	77	44	2,79	1,05	54,11	18,76	2,75
Meziměstí	1103	27	1095	1023	1037	748	78	2,58	1,05	45,38	17,45	2,48
Otovice	135	0	132	118	123	82	12	2,80	1,03	54,80	19,13	2,79
Šonov	113	7	105	97	100	44	22	2,85	1,06	53,74	18,69	2,71
Teplice nad Metují	685	59	666	627	639	347	99	2,54	0,99	51,88	20,01	2,62
Verněřovice	136	0	125	100	117	48	34	2,73	1,15	47,74	16,21	2,56
Obce Broumovska	6614	508	6524	6140	6221	3769	748					

Zdroj dat: SLDB 2001 (upraveno)

3.3. Rozvojový potenciál území a atraktivita území pro bydlení

3.4. Výstavba bytů

4. Ekonomika

4.1. Ekonomický profil území

Průmysl na Broumovsku se začal rozvíjet jako hospodářská činnost navazující na tradiční zemědělství a lesnictví. Tak postupně vznikal v první fázi průmysl textilní a dřevozpracující. Zcela specifické a tradiční je na Broumovsku zpracování pískovce.

Průmysl textilní se rozvíjel již od středověku. Nejdříve zpracovával domácí len – kvalitní broumovské sukno bylo od 16. století vyváženo do značné části Evropy. S rozvojem průmyslu a železnice se stala hlavní textilní surovinou bavlna – koncem 19. století byla v Meziměstí postavena nejmodernější parní přádelna v Evropě. Hlavními středisky byly Broumov, Meziměstí, Teplice n. M. Další textilky byly i v jiných obcích. Textilní průmysl prošel a prochází řadou krizí, malé vesnické textilky zanikly. Hlavní výrobce a.s. Veba Broumov a zároveň největší firma Broumovska, zaměstnávající kolem 1200 pracovníků, však patří k nemnoha prosperujícím textilním podnikům v ČR a většinu své kvalitní produkce vyváží do zahraničí. Potěšující je, že se jedná o tradiční průmysl, prosperující ve světle požadavků na kvalitu výroby i ochranu životního prostředí.

Hlavním zlomem pro místní textilní průmysl byl rok 1989, který znamenal vpád levnějších surovin ze zahraničí (len) a postupný útlum navazujícího textilního průmyslu. Postupně byly uzavřeny provozy v Meziměstí, Teplicích n. M.. V rámci reorganizace se uzavírají sklady v Martínkovicích a předělává se starý provoz Veby v Meziměstí na centrální sklad. Tírna Českomoravského lnu v Teplicích byla definitivně uzavřena (část využita na sklad řeziva a pilu). Texlen Javor však po modernizaci funguje dále (polotovary - příze, občasná výroba textilní výrobků).

Průmysl dřevozpracující prošel změnami (přechod z vodních pil na dnešní typy), až se ustálil na největší pile v Meziměstí (manipulační sklad Lesů ČR - hrubá příprava dříví na další zpracování a zbytky pro topné účely), Broumově a po roce 1989 několika menších soukromých provozech. K tradičním dřevozpracujícím a nyní prosperujícím podnikům oblasti patří firmy Hobra – Školník Broumov a Dřevoterm Březová.

Tradiční průmysl zpracování kamene prošel velkou proměnou – od stovek drobných dílen k několika větším podnikům, které kombinují těžbu a zpracování kamene. Průmysl kamenosochařský tradičně zpracovává vysoce kvalitní místní pískovce (lom Božanov, lom Libná). Nejdůležitější firmou je bývalý Českomoravský průmysl Kamene, nyní Granit Lipnice, který těží v uvedených lomech a zároveň zpracovává kámen v Teplicích nad Metují. Vysoce kvalitní zdejší pískovec se používá na opravu uměleckých památek i výstavbu prestižních budov. V Teplicích n. M. sídlí i Kamenická firma Bradle (obě sídlí v Teplicích n. M.). Největší výrobce drceného kameniva pro stavební účely a pro zimní údržbu komunikací je umístěn v Rožmitále (melafyry a porfyry). Drobnou těžbu kamene provozují i LČR Broumov v několika menších lomech (opět melafyr a porfyr) na údržbu lesních cest.

Vedle průmyslu zpracovávajícího místní suroviny se v minulosti postupně vyvinul průmysl kovozpracující, zaměřený na materiálově nenáročné přesné strojírenství (bývalá Meopta Hynčice – nyní Hynčické strojírny). Dalším výrazným podnikem v oblasti je závod VDO Adršpach (bývalý PAL), kde se vyrábějí součástky k automobilům, Strojtex Meziměstí, KOMAP Dědov, BRONAS Heřmánkovice, aj.

Nejstarším “potravinářským podnikem” na Broumovsku je bývalý klášterní, nyní soukromý pivovar v Broumově – Olivětíně, založený v 14. století. Novým podnikem je stáčírna balené pitné a kojenecké vody - bývalá Toma v Teplicích nad Metují, nyní General Bottlers, s.r.o. Dále je uplatňován prodej zemědělských přebytků a komodit u jednotlivých zemědělských subjektů.

V oblasti dále fungují opravárenská družstva a autoservisy (Broumov) i jednotlivé drobné autoopravárenské dílny v soukromých rukou (Jetřichov, Teplice n. M., Broumov). Významnou firmou je Barum Jetřichov, který skladuje a expeduje pneumatiky Barum.

Stavební průmysl je zastoupen několika stavebními firmami (Broumovské stavební sdružení, Broumstav, Bezedos - Broumov, Myška - Teplice aj.) a prodejnou stavebnin v Broumově.

Průmysl tiskařský je zastoupen tiskárnou v Broumově.

4.2. Struktura ekonomické základny

Ve sledované oblasti působí 3 099 podnikatelských subjektů, což je 13,5 % z počtu podnikatelských subjektů v okrese Náchod a 26,3% z počtu těchto subjektů v Královéhradeckém kraji. Z celkového počtu podnikatelských subjektů podniká 13,5% v zemědělství, 12% v průmyslu, 12,6% ve stavebnictví, 2,5% v dopravě a spojích, 35,3% v obchodě a prodeji a opravách mot. vozidel a pohostinství, 12,4% v ostatních službách, 0,5% ve veřejné správě, obraně a oblasti sociálního pojištění, 2,1% ve školství a zdravotnictví a 9,2% ve veřejných, sociálních a osobních službách. Největší podíl podnikatelských subjektů je v oblasti obchodu, prodeje a opravy mot. vozidel a pohostinství.

Počet ekonomických subjektů dle oborů OKEČ

Kraj, okres, obce	Počet podn. subj. celkem	Zemědělství, lesnictví, rybolov	Průmysl	Stavebnictví	Doprava a spoje	Obchod, prodej a opravy mot. vozidel, pohostinství	Ost. obch. služby	Veřejná správa, obrana a pov. soc. pojištění	Školství a zdravotnictví	ost. veřejné, sociální a osobní služby
Adšpach	95	13	7	14	4	36	8	1	2	10
Božanov	58	14	1	9	2	20	2	1	0	9
Broumov	1513	100	201	225	36	557	215	1	43	135
Hejtmánkovice	114	22	16	12	8	33	15	1	0	7
Heřmánkovice	97	23	6	21	1	31	8	2	1	4
Hynčice	31	1	8	8	1	7	2	1	0	3
Jetřichov	65	13	6	8	1	23	7	1	1	5
Křínice	82	30	8	9	2	21	10	1	0	1
Martinkovice	89	34	7	10	1	18	14	1	0	4
Meziměstí	431	65	49	38	11	163	47	1	11	46
Otovice	59	12	8	3	2	25	4	1	0	4
Šonov	45	9	8	2	1	15	2	1	0	7
Teplice nad Metují	364	67	40	27	6	125	46	1	7	45
Verněřovice	56	14	6	4	0	20	5	1	0	6
Obce Broumovska	3099	417	371	390	76	1094	385	15	65	286
Okres Náchod										
Královéhradecký kraj										

Zdroj: MOS 2002 (upraveno)

Z celkového počtu 3 099 podnikatelských subjektů v rozdělení podle právní formy připadá nejvyšší podíl na fyzické osoby a to 70,2%. Samostatně hospodařících rolníků působí v oblasti 11,8%. Na téměř stejné úrovni jsou ostatní právní formy s 6,3% a svobodná povolání s 5,9%. Obchodních společností je v mikroregionu 4,6%. V malé míře jsou ve sledované oblasti zastoupeny akciové společnosti a to v 0,5%, státní organizace také v 0,5% a družstevní organizace v 0,2%. Ve srovnání s procentuálním rozdělením právnických subjektů okresu a kraje je ve sledované oblasti vyšší podíl samostatně hospodařících rolníků a svobodného povolání, naopak je nižší podíl obchodních společností.

Počet ekonomických subjektů dle právní formy

Kraj, okres, obce	Počet subj. – a.s.	Počet subj. – státní org.	Počet subj. – dužst. org.	Počet subj. – obch. společ.	Počet subj. – podn. – fyzické osoby	Počet subj. – sam. hosp. rolníci	Počet subj. – svobodná povolání	Počet subj. – ost. práv. formy
-------------------	--------------------	---------------------------	---------------------------	-----------------------------	-------------------------------------	----------------------------------	---------------------------------	--------------------------------

							láni	
Adršpach	3	0	0	6	67	11	2	6
Božanov	0	0	0	4	35	11	0	8
Broumov	6	13	2	83	1148	90	96	75
Hejtmánkovice	2	0	0	6	79	15	6	6
Heřmánkovice	0	0	0	2	68	18	3	6
Hynčice	1	0	0	1	20	0	2	7
Jetřichov	0	0	0	1	41	13	6	4
Křinice	1	0	1	3	47	25	2	3
Martínkovice	0	0	1	3	48	31	2	4
Meziměstí	0	1	1	5	297	60	32	35
Otovice	0	0	0	0	40	11	3	5
Šonov	0	0	1	2	29	6	1	6
Teplice nad Metují	2	2	0	20	227	63	25	25
Vernéřovice	0	0	0	6	29	12	4	5
Obce Broumovska	15	16	6	142	2175	366	184	195
Okres Náchod								
Královéhradecký kraj								

Zdroj: MOS 2002 (upraveno)

4.3. Podnikatelská aktivita

Významné podnikatelské subjekty na Broumovsku

Podnik	Obec	Počet pracovníků
Veba, textilní závody, a.s.	Broumov	1734
Siemens VDO Adršpach	Adršpach	712
Broumovské strojírny Hynčice, a.s.	Hynčice	296
Lesní společnost Broumov Holding, a.s.	Broumov	237
KOH-I-NOOR Hardmuth, a.s. záv. 10	Broumov	123
Strojtex, a.s., strojírna	Meziměstí	108
Dřevoterm, s.r.o. Březová	Meziměstí	70
Broumstav	Martínkovice	50
Broumovské stavební sdružení	Broumov	50
Hobra-Školník, s.r.o.	Broumov	45
Sebast Broumov	Broumov	20
Nealko Hejtmánkovice	Hejtmánkovice	20
BSB s.r.o.	Hejtmánkovice	20
Bronas s.r.o.	Heřmánkovice	18

V posledním období se ekonomika Broumovska opírá o několik závodů a společností. Jak již bylo řečeno, region byl specializován na textilní a také strojírenský průmysl, jedná se tedy o minimální odvětvovou diverzifikaci. Toto můžeme hodnotit jako negativum, protože v průběhu transformačního období dochází u obou těchto odvětví k určitému útlumu. Především textilní průmysl byl u nás ovlivněn rozpadem RVHP a ztrátou východních odbytišť. Dalším důvodem byla silná expanze asijských a středomořských států v textilním průmyslu.

Mezi silné stránky regionu lze zařadit skutečnost, že privatizace průmyslových podniků již byla ukončena. Vývoj průmyslové výroby na Broumovsku v devadesátých letech znamenal podstatné „zeštíhlení“ největších zaměstnavatelů, zánik některých provozů, ale také vznik řady malých podniků. Při privatizaci nebo vzniku nových průmyslových subjektů v regionu nehrál významnou roli zahraniční kapitál.

Jedním z největších zaměstnavatelů na Broumovsku je Veba Broumov. Tato akciová společnost už několik let patří mezi prosperující textilní podniky v ČR, protože modernizaci a obnovu zastaralého strojního zařízení začala už v polovině osmdesátých let. Přes uzavření provozovny v Martínkovicích Veba v současnosti stále zaměstnává 1 734 pracovníků. Její vertikálně uspořádané činnosti od přádelen, přes tkalcovny, zušlechťovny až po konfekční provozy jsou zaměřeny na bavlnářskou výrobu a v jejím rámci na žakarské tkaniny a výrobky z nich. Charakteristickou je pro Vebu žakarská specializace, kterou se společnost zřetelně odlišuje od obecného pozadí českého bavlnářského průmyslu. Orientace na náročnou technologii a vysokou kvalitu se opírá o dlouhou tradici na Broumovsku a Policku. Veba se v současné době řadí mezi největší a nejvyspělejší výrobce damašků a froté zboží v Evropě. Společnost je výrazně proexportně orientovaná, její výrobní kapacity značně přesahují absorpční schopnosti tuzemského trhu. Jak je uvedeno na internetových stránkách Veby (www.veba.cz), roční obrat přesahuje 1 300 mil. Kč a

podíl vývozu na celkovém obratu se pohybuje trvale okolo 80 %. Hlavní orientace směřuje na trhy v západní Evropě, západní Africe, USA a Kanadě, střední a východní Evropě včetně České a Slovenské republiky.

Významným subjektem na Broumovsku jsou dále Broumovské strojírny Hynčice, které se staly akciovou společností 29. ledna 1996. Od roku 1992 noví majitelé, kteří podnik odkoupili, začali rozvíjet dva nové nosné výrobní programy. Jde o zařízení pro automobily a užitková vozidla (myčky, vysavače, kompresory) a kancelářskou techniku (stojany, nosiče, odkladače, tabule, držáky apod.). Nadále však zůstávají důležitým objemem výroby i komponenty polygrafických strojů. V současné době podnik počet zaměstnanců snižuje.

Dalším významným zaměstnavatelem na Broumovsku je Siemens VDO Adršpach, což je 100% dceřinná společnost Siemens VDO se sídlem v německém Schwalbachu. Firma vyrábí a dodává autopříslušenství jak na tuzemský, tak i zahraniční trh. Hlavními zákazníky v České republice jsou například ŠKODA AUTO a.s. a Daewoo Avia, na zahraničním trhu dodává své výrobky automobilkám jako jsou VW, Ford, Daimler Chrysler, Saab, BMW, Rover, GM, Volvo, Peugeot, Scania. V České republice tato společnost působí od roku 1994 a v současné době v Adršpachu zaměstnává 712 zaměstnanců.

Důležitým průmyslovým podnikem v regionu je Závod č. 10 akciové společnosti KOH-I-NOOR Hardtmuth České Budějovice, která odkoupila broumovský závod od společnosti Kovopol Police nad Metují. Protože jedním z hlavních výrobků broumovského závodu jsou školní rýsovadla, dobře tak doplňuje výrobní zaměření českobudějovické společnosti. Ta je orientována na výrobu a prodej kancelářských a školních potřeb. Do zahraničí směřují asi dvě třetiny výroby závodu. V současnosti zaměstnává 123 pracovníků.

Posledním průmyslovým závodem s více než 100 zaměstnanci je meziměstská strojírna Strojtex Dvůr Králové, a.s.. Tento podnik byl do konce roku 1989 součástí VHJ Bavlna a vyráběl především součástky pro strojní zařízení bavlnářských textílek. V současné době podnik snižuje počet zaměstnanců.

Ze dřevozpracujících firem je počtem pracovníků největší Dřevoterm, s.r.o. (70 pracovníků). Před privatizací šlo o největší firmu v regionu zařazenou do komunálního průmyslu. Působí v místní části Meziměstí - Březové. Společnost se specializuje na výrobu okenních rámců a na klasickou stavební dřevovýrobu. Další v pořadí je dřevozpracující firma Sebast Broumov, s.r.o. (20 zaměstnanců), která kromě stavební dřevovýroby, vyrábí palubky a polotovary pro nábytkářský průmysl.

Několik nových průmyslových firem vzniklo také ve venkovských obcích regionu. Nejvíce pracovních příležitostí v průmyslu bylo vytvořeno v obci Hejtmánkovice, kde firmy Nealko Hejtmánkovice a.s. a kovozařijící BSB, s.r.o. zaměstnávají po 20 pracovnících a v elektrotechnické firmě Global Radio pracuje 8 osob. Znamená to tedy, že výrazně obytná funkce Hejtmánkovic je již proměněna na funkci obytné výrobní a naopak zrušení provozu Veby v Martínkovicích mělo za následek oslabení průmyslové funkce této obce. Z hlediska dosavadních výsledků v hospodaření se jeví jako zvláště úspěšná firma Bronas, s.r.o. v Hejtmánkovicích. Tato firma působící v bývalém zemědělském objektu zaměstnává 18 pracovníků a dodává výrobní kovové součástky i firmám jako je Siemens.

Na Broumovsku dlouhodobě bylo a je i nyní poddimenzováno stavebnictví (co do jeho podílu na celkové zaměstnanosti). Více než 50 zaměstnanců mají pouze 2 společnosti, a to Broumovské stavební sdružení a Broumstav se sídlem v Martínkovicích. Mezi poměrně velké zaměstnavatele se řadí Lesní společnost Broumov Holding, a.s. Hejtmánkovice, ve které na konci roku 1997 pracovalo 237 osob. Společnost však působí v okrese Náchod i mimo území regionu Broumovska a hospodáří také na velké části sousedního okresu Trutnov. Její význam pro zaměstnanost v regionu je však podstatně menší, než naznačuje celkový počet pracovníků holdingu. Totéž lze konstatovat i v případě společnosti STEF a. s. Broumov, která podniká v činnostech jako je výkup a zpracování kovového odpadu a šrotu, likvidace zvláštních a nebezpečných odpadů, prodej autobaterií, vnitrostátní a mezinárodní autodoprava, reklamní činnost atd. Zaměstnává sice 100 pracovníků, ale velká část pracuje mimo Broumovsko, např. v pobočkách v Polici nad Metují, Náchodě a Trutnově.

Jiným velkým zaměstnavatelem v regionu je například i nemocnice města Broumova s asi 150 pracovníky.

Broumovsko je rovněž region s nadprůměrnou zaměstnaností v dopravě a spojích. Největším zaměstnavatelem v tomto odvětví národního hospodářství zůstávají nadále České dráhy především díky tomu, že v Meziměstí je železniční depo.

4.4. Zaměstnanost, nezaměstnanost

4.4.1. Nezaměstnanost

Relativní nejvyšší míra nezaměstnanosti k 30.11.2003 byla v obcích Hynčice (20,43) a Heřmánkovice (19,92), nejnižší v obcích Adršpach (3,0) a Hejtmánkovice (6,5).

Vývoje nezaměstnanosti od roku 2000 do roku 2003

Kraj, okres, obce	Počet uchazečů			Ekonomicky aktivní obyvatelstvo			Relativní míra nezaměstnanosti		
	2000	2001	k 30.11.2003	2000	2001	k 30.11.2003	2000	2001	k 30.11.2003
Adršpach	13	19	9	303	293	300	4,29	6,48	3
Božanov	28	22	20	149	126	149	18,79	17,46	13,42
Broumov	423	425	495	4464	4080	4207	9,48	10,42	11,77
Hejtmánkovice	19	16	21	306	296	323	6,21	5,41	6,5
Heřmánkovice	40	34	51	256	259	256	15,63	13,13	19,92
Hynčice	17	10	19	104	82	93	16,35	12,2	20,43
Jetřichov	12	17	17	242	213	237	4,96	7,98	7,17
Křinice	19	18	22	212	178	179	8,96	10,11	12,29
Martínkovice	19	24	39	276	235	256	6,88	10,21	15,23
Meziměstí	99	110	130	1749	1378	1433	5,66	7,98	9,07
Otovice	15	13	16	189	180	189	7,94	7,22	8,47
Sonov	13	14	15	169	151	150	7,69	9,27	10
Teplice nad Metují	80	62	73	1009	853	884	7,93	7,27	8,26
Vernéřovice	12	19	17	193	149	167	6,22	12,75	10,18
Obce Broumovska	2809	2804	2988	11621	10474	10867			
<i>Okres Náchod</i>									
<i>Královéhradecký kraj</i>									

Zdroj dat: ČSÚ 2003 (upraveno)

Průměrná hrubá měsíční mzda v roce 2002 byla 13183 Kč v Královéhradeckém kraji

Prakticky jediným zdrojem informací o zaměstnanosti v menší územní jednotce než je okres jsou výsledky sčítání lidu, ze kterých lze zaměstnanost analyzovat pomocí dat o struktuře ekonomicky aktivních obyvatel. Sčítání lidu šetří také informace o dojížděcích osobách za prací mimo obec svého trvalého bydliště. Poslední sčítání proběhlo v roce 2001. Na základě zjištěných údajů lze konstatovat, že 70 % pohybu obyvatelstva za prací bylo realizováno uvnitř regionu Broumovska. Jednotlivé obce Broumovska se vyznačují vysokou vyjížděnkou za prací, přičemž u obcí jako Křinice, Hejtmánkovice, Heřmánkovice a Vernéřovice přesahuje 80 %.

4.4.2. Zaměstnanost

Sledovaná oblast se vyznačuje vysokou vyjížděnkou za prací. Ve většině obcí je vyjížděnka za prací vysoko nad republikovým, krajským i okresním průměrem. Pod tímto průměrem se drží pouze Adršpach a Broumov.

Zaměstnanost v regionu Broumovsko činí 43 %, což je mírně pod průměrem republiky, kraje i okresu (45,0 %; 45,9 %; 54,1 %). Největší zaměstnanost je v obci Adršpach, což je dáno lokalizací závodu Siemens-Automotive VDO a relativně malým počtem obyvatel obce (přičemž samotný závod zaměstnává cca 700 zaměstnanců). Naopak nejnižší zaměstnanost je v obcích Božanov, Hynčice a Vernéřovice.

Ekonomicky aktivní podle odvětví

Kraj, okres, obce	Obyvatelstvo celkem	Ekonomicky aktivní celkem	z toho podle odvětví						
			zemědělství lesnictví, rybolov	průmysl	stavebnictví	obchod, opravy motor. vozidel	doprava, pošta a telekomunikace	veřejná správa, obrana, soc. zabez.	školení, zdravot., veter. a soc. činn.
Adršpach	508	300	13	164	7	13	14	15	10
Božanov	332	149	21	42	17	11	8	7	8
Broumov	8361	4207	122	1570	288	409	208	211	442

Hejtmánkovice	631	323	21	124	26	25	24	18	25
Heřmánkovice	492	256	30	102	25	21	8	4	18
Hynčice	201	93	4	45	1	5	2	1	2
Jetřichov	472	237	15	100	9	20	17	14	14
Křinice	373	179	27	66	19	14	10	6	8
Martínkovice	550	256	41	89	13	22	9	16	26
Meziměstí	2852	1433	49	604	63	112	227	86	98
Otovice	378	189	22	61	13	17	18	17	9
Šonov	322	150	39	37	21	14	5	6	4
Teplice nad Metují	1840	884	107	347	53	51	53	42	103
Vernéřovice	372	167	12	86	10	11	14	4	12
Obce Broumovska	17684	8823	523	3437	565	745	617	447	779
Okres Náchod	112714								
Královéhradecký kraj	550724								

Zdroj: SLDB k 1.3.2001 (upraveno)

4.4.3. Situace na trhu

Problematika trhu práce spojená s fenoménem nezaměstnanosti je jedním z projevů a zároveň nutným předpokladem fungování tržní ekonomiky. Situace na trhu práce významně vstupuje do rozhodovacích procesů naší regionální politiky a je zároveň jedním z nejdůležitějších indikátorů při přerozdělování finančních prostředků problémovým regionům.

Broumovský region se vyznačuje řadou specifíků, které mají vliv na trh práce. Poválečné dosídlování po odsunu německého obyvatelstva výrazně přispělo k dnešní nepříznivé vzdělanostní a profesní struktury obyvatel a také značného podílu a koncentrace romského etnika. Většina nezaměstnaných na Broumovsku má nízkou kvalifikaci. Ke ztrátě velkého počtu pracovních příležitostí pro nekvalifikované osoby došlo jednak transformací zemědělství a lesního hospodářství doprovázenou snižováním počtu pracovníků a také restrukturalizací průmyslu, která byla spojena se zánikem některých provozů.

Vyšší míru nezaměstnanosti v regionu ovlivňuje také nízký stupeň podnikatelské aktivity místního obyvatelstva.

4.4.5. Volná pracovní místa

Mezi slabé stránky Broumovska lze zařadit strukturální nesoulad mezi nabízenými volnými pracovními místy a profesí uchazečů o práci, mezi omezenou poptávkou po pracovní síle a nabídkou pracovních sil. Ze 101 volných míst nabízených na počátku března 1998 nebylo ještě do počátku října obsazeno 38, tzn. 37,6%.

4.5. Rozvojový potenciál území pro podnikatelské aktivity

5. Občanská vybavenost, sociální infrastruktura, kvalita života

5.1. Školství

5.1.1. Mateřské, základní a střední školy v regionu

Meziměstí

MŠ jsou dvě, jedna v Meziměstí a druhá ve Vižňově. Dohromady mají zhruba 70 žáčků. Základní škola je úplná a její součástí je i školní jídelna (její stav je vyhovující), kde se stravují žáci ZŠ i ZVŠ a učitelé obou škol a část občanské veřejnosti.

Problémy jsou v současné době především s bezbariérovým přístupem. ZŠ navštěvuje jeden vozíčkář a od září k němu přibude další. Škola se potýká s nedostatkem peněz na bezbariérovost a na její opravu (chybí zhruba 10 mil. Kč).

Teplice nad Metují

Zřizovatelem ZŠ je město Teplice nad Metují, SOU společného stravování kraj a ZVŠ Lachov kraj a od 1.7.2004 město. Školy se potýkají s nedostatkem žáků, s nedostatečnou dopravní

obslužností obce Zdoňov a se zcela nevyhovující tělocvičnou. Jedna školní jídelna ve zcela vyhovujícím stavu.

Hejtmánkovice

MŠ je potřeba zrekonstruovat po stránce hygienické. Už je na to vypracován projekt. Obec se potýká s nedostatečnou kapacitou žáků ve třídě.

Křinice

V obci Křinice bylo zřízeno školské zařízení – bývalá škola v přírodě. Pomalý rozvoj enviromentální výchovou.

Adršpach

Se potýká s nedostatkem žáků.

Mateřské školy na Broumovsku

Obce	Počet škol	Počet dětí	Vybavenost a stav
Adršpach	1	19	vyhovující
Božanov	1		
Broumov	4		
Hejtmánkovice	1	18 (23)	vyhovující
Heřmánkovice	1		
Jetřichov	1		
Martínkovice	1		
Meziměstí	2	70	Nutné zkvalitnění
Otovice	1	15	Zcela vyhovující
Šonov	1	19	vyhovující
Teplice nad Metují	1	40	Zcela vyhovující
Vernéřovice	1		
Obce Broumavska	16	181	

Zdroj: MOS 2002 (upraveno částečně)

Ve sledovaném území Broumavska se nachází 16 mateřských škol náležejících do sítě Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, které dostatečně pokrývají potřeby území. *Mimo tuto síť funguje Dětský útulek v Otovicích, kde byla k 30. 6. 1996 zrušena MŠ. Od září 1996 je tento útulek (1 třída, 9 dětí, 2 pracovníce) spravován a financován obcí s příspěvkem rodičů.*

Struktura základních škol na Broumovsku

Škola	Počet škol	počet žáků	Vybavenost a stav
ZŠ Adršpach (1-5. třída)	1	24	vyhovující
ZŠ Broumov (1-5. třída)	2		
ZŠ Broumov (1-9. třída)	2		
ZŠ Jetřichov (1-5. třída)	1		
ZŠ Martínkovice (1-9. třída)	1		
ZŠ Meziměstí (1-9. třída)	1	340	Nutné zkvalitnění
ZŠ Teplice nad Metují (1-9. třída)	1	155	Nutné zkvalitnění
ZŠ Vernéřovice (1-5. třída)	1		

Stávající síť základních škol pokrývá potřeby regionu Broumavska.

Při ZŠ Broumov - Velká Ves je zřízen přípravný ročník "Začít spolu" pro děti s handicapem sociokulturního prostředí. Tato třída pracuje již 5. rokem jako jediné zařízení toho druhu ve východních Čechách. *V současné době má 18 žáků, 1 učitele, 1 vychovatele a asistenta pro styk s romskými rodinami.*

Základní škola TGM Broumov využívá vzdělávací program Obecná škola, ostatní základní školy vzdělávací program Základní škola. Právní subjektivitu mají ZŠ TGM a ZŠ Hradební v Broumově.

Struktura středních škol na Broumovsku

Škola	Počet tříd		Počet žáků		Vybavenost a stav
	1999	2003	1999	2003	
SOU společného stravování				200	vyhovující
Gymnázium Broumov	10	11	288	305	

V současné době je nedostatečná síť středních škol a odborných učilišť a je třeba ve spolupráci s podniky hledat nové možnosti učňovského a středního vzdělání v regionu nebo dosažitelném

okolí a najít optimální strukturu středního vzdělání pro region.

Střední odborné učiliště společného stravování

Obory: Společné stravování
Kuchař-číšník-obsluha
Číšník, servírka
Cukrář-výroba

Střední odborné učiliště má mnohaletou tradici ve výuce gastronomických oborů. Již od roku 1955 z něj vycházejí odborníci v oborech kuchař, číšník a servírka, cukrář.

Řada z nich patří dnes mezi špičkové odborníky, kteří šíří dobré jméno své práce a výsledků školy u nás i v zahraničí. Za dobu své existence školu opustilo více než tři tisíce absolventů.

SOU je státní komplexní škola. Zajišťuje teoretickou i praktickou výuku, neplatí se žádné školné. Žáci ze vzdálených míst mají možnost ubytování na domově mládeže, který je přímo v areálu školy. Domov mládeže má dvě budovy, pokoje jsou 1-3 lůžkové.

Uplatnění na trhu práce

Dlouhodobě převládá poptávka po odborně zdatných absolventech zmíněných oborů nad nabídkou. Absolventi nacházejí uplatnění v síti hotelů, restaurací a ostatních zařízeních tohoto typu v celé České republice. Široké možnosti v tomto směru nabízí oblast Krkonoš, se kterou žáci přichází do kontaktu již v průběhu praktické výuky.

Škola je držitelem medaile Magdaleny Dobromily Rettigové. Žáci školy se pravidelně účastní s úspěchy na soutěžích mladých kuchařů a barmanů, kde se umísťují na předních místech. Smluvním partnerem školy je VITANA, a.s. Byšice.

Gymnázium Broumov (příspěvková organizace)

Podle rozhodnutí o zařazení školy do sítě MŠMT (zřizovatel Zastupitelstvo Královéhradeckého kraje) se vyučuje v oborech: gymnázium všeobecné 4-leté, gymnázium všeobecné 8-leté. 7-letý studijní obor došel v r. 2002/2003 a byl vyřazen ze sítě škol a školských zařízení.

Existence osmiletého gymnázia v Broumově je nezpochybnitelná. Bylo by nežádoucí, kdyby i nadále v Broumově ubývalo tříd pro střední vzdělávání na odborných školách. Vzhledem k sociální situaci v Broumově není dobře, aby čím dál víc žáků muselo dojíždět do škol mimo Broumov.

Škola ve svých dalších záměrech vychází ze specifické regionální situace na Broumovsku, kde škola zůstala jedinou střední školou poskytující úplné střední vzdělání. Škola proto bude muset věnovat pozornost osvětě při získávání žáků do 1. ročníku čtyřletého gymnázia, aby získala opravdové zájemce o gymnaziální studia, ne pouze zájemce o maturitní vysvědčení, kterým se nechce dojíždět třeba za odborným vzděláním do vzdálenějších míst okresu Náchod. Zároveň bude škola svým žákům nabízet maximální možnost vlastní profilace přes systém volitelných předmětů, aby (když už si nemohli vybrat z jiných středních škol na Broumovsku) měli možnost hlásit se ke studiu na nejrůznější vysoké školy.

Ve školním roce 2002/2003 byla výuka 473 týdenních vyučovacích hodin zajištěna 25 učiteli, z toho bylo 19 zaměstnáno na plný úvazek, 6 na částečný, z toho 1 důchodce. Celkový přepočtený počet učitelů byl 22. Z celkového počtu učitelů byl pouze jeden nekvalifikovaný - vyučoval 14 hodin výtvarné výchovy.

Údaje o mimoškolních aktivitách

a) mezinárodní projekty a mezinárodní spolupráce:

Gymnázium Broumov zahájilo ve škol. r. 2002/2003 soustavnější spolupráci s gymnáziem v Nové Rudě - Slupci, které je přízvalo do projektu příhraniční spolupráce škol v rámci projektu EU. Projekt měl dvě části. Nejprve se studenti poznávali při chatování na internetu. K tomuto účelu škola dovybavila učebnu IVT kamerou na přenášení obrazu. Potom následovala výměnná setkání polských a našich studentů, z nichž jedno zorganizovala polská strana a druhé broumovské gymnázium. Zpracování projektu a jeho schválení v orgánech EU zařizovala polská strana.

I v tomto školním roce pokračovala mezinárodní spolupráce s Gymnáziem Jana Nepomuckého v německém Rohru. Konaly se týdenní výměnné pobyty studentů v německých a českých rodinách i návštěva německých učitelů na gymnáziu.

b) okresní, oblastní a celostátní soutěže:

Škola byla pořadatelem okresního přeboru v basketbale chlapců v rámci středoškolských sportovních her. Akce se zúčastnilo 38 žáků ze středních škol okresu Náchod.

c) odborná a publikační činnost a prezentace školy na veřejnosti:

Publikační činnost je orientována na prezentaci školy pro veřejnost, k čemuž je využíván především regionální tisk, ve kterém jsou zveřejňovány krátké zprávy o dění ve škole a o úspěších žáků. K prezentaci školy na veřejnosti slouží také internetové stránky (www.gybroumov.cz) stejně

jako den otevřených dveří. Veřejnosti je škola pravidelně představována na veletrhu středních škol okresu Náchod. Za reprezentativní záležitost lze také označit tradiční stužkovací ples maturitních ročníků.

Dobré jméno školet dělají i studenti, kteří se zapojují do různých charitativních akcí. Nejvíce pomáhají přímo v Broumově. Například ve středisku volného času Ulita se podílejí na organizaci různých akcí pro děti. Ale účastní se i celostátních akcí typu „Květinový den“ Ligy proti rakovině, „Srdíčkový den“, „Svátek s Emilem“. Studenti kvarty z vlastní iniciativy vybrali 300,- Kč na pomoc angolským dětem v rámci projektu UNICEF.

5.1.2. Zvláštní školy

Ve sledovaném území Broumovska se nacházejí 3 zvláštní školy – Broumov, Teplice nad Metují - Lachov a Meziměstí.

Zvláštní školy

Škola	počet žáků		Vybavenost a stav
	1999	2003	
ZVŠ Broumov (2x)	97		
ZVŠ Meziměstí	35	31	vyhovující
ZVŠ Lachov (Teplice nad Metují)		20	Nutné zkvalitnění

Existence dětského domova v Broumově je datována od roku 1964, kdy sem byl přemístěn z Náchoda Okresní dětský domov pro děti od 3-6 let. Jednalo se o zařízení, jehož zřizovatelem byl Okresní národní výbor Náchod a byly sem umísťovány děti s nařízenou ústavní výchovou a diagnózou mentální retardace. Kapacita zařízení byla určena na max. počet 35 dětí ve věku od 3 - 6 let, děti však většinou byly přemístěny až v daleko pozdějším věku, protože čekaly na uvolnění místa v ÚSP nebo jiném výchovném zařízení.

Název Dětský domov pro děti od 3 - 6 let neslo zařízení až do roku 1985, kdy na základě zákona č.76/78 Sb. a vyhlášky č. 64/81 Sb. bylo zařízení přejmenováno na Zvláštní mateřskou školu internátní. Podle těchto dokumentů měl dětský domov sloužit pro děti od 3 - 18 let. Došlo však pouze ke změně názvu, obsah zařízení, tj. děti mentálně retardované s nařízenou ústavní výchovou, zůstal nezměněn.

Dětský domov má v současné době 79 žáků, kapacita zařízení je zcela naplněna, protože neustále přibývá počet dětí s vadami řeči a těch, které je potřeba umístit v Dětském domově.

Speciální MŠ má 4 třídy, 48 žáků převážně s vadami řeči a 8 učitelek. V dětském domově je umístěno 34 dětí do 18-ti let. Obě zařízení mají nepřetržitý provoz.

Speciální školy a školská zařízení zřizovaná MŠMT a MZe dostupná pro vycházející žáky zvláštních škol na Broumovsku:

Odloučené pracoviště OU a PŠ Červený Kostelec v Broumově - Velké Vsi pro učební obory kuchař zedník. Na základě rozhodnutí MŠMT došlo k 31. 6. 2000 ke sloučení OU a PŠ Nové Město n. M. a OU a PŠ Červený Kostelec. Tímto rozhodnutím vycházejícím z optimalizačního projektu se předpokládá ukončení teoretické výuky na tomto pracovišti a opuštění budovy. Praktická výuka oboru kuchařské práce bude pokračovat ve školní jídelně v objektu a praktická výuka oboru zednické práce na smluvních pracovištích Broumovska a Policka tak, aby byla minimalizována vyjíždka žáků z Broumovska. Optimalizace kapacit speciálních školských zařízení je aktuální, protože kapacita učilišť je stále větší než počet žáků vycházejících ze zvláštních škol.

Mzdové prostředky pro ZVŠ jsou poskytovány ŠU Náchod. Ostatní finanční potřeby jsou pokryty z rozpočtu Města Broumova, pobočka v Meziměstí je částečně financována z rozpočtu Města Meziměstí. Česká školní inspekce v r. 1999 hodnotila práci a koncepčnost plánování činnosti školy jako nadprůměrné.

5.1.3. Umělecké školy

Školské zařízení	Počet žáků	Stav a vybavenost
ZUŠ Meziměstí	Cca 50	vyhovující
ZUŠ Broumov		

ZUŠ Broumov má pobočku v Meziměstí a detašované pracoviště v Teplicích n. M. V pobočce v Meziměstí se vyučuje hudebnímu a výtvarnému oboru, na pracovišti v Teplicích n. M. hudebnímu oboru. Díky tomuto rozmístění pracovišť pokrývá škola plně zájem o základní uměleckou výuku v regionu.

Při škole působí soubor mažoretek, který vystupuje velmi často při veřejných příležitostech. Při veřejných a slavnostních příležitostech vystupuje také dětský pěvecký sbor, flétnový soubor, žestový kvartet, kytarové dno, klavíristé. Dále při škole působí stálý pěvecký sbor Stěnava. Činnost a výsledky školy jsou dostatečně prezentovány veřejnosti, která toto obohacení kulturního života v regionu oceňuje.

5.1.4. Nabídka středoškolského vzdělání v okrese Náchod s ohledem na dostupnost Broumovska

Vzdělávací nabídka v rámci okresu je dostatečně široká. Nabídka volných míst na středních školách v rámci okresu je asi 3x vyšší než počet žáků vycházejících ze základních škol. Převaha nabídky nad poptávkou se projevuje zejména u technických oborů, přestože podniky, Školský úřad, Úřad práce i další šetření shodně potvrzují velký nedostatek absolventů technických oborů. U žáků přetrvává zájem o ekonomické obory a obory obchodu a služeb. Trh práce je absolventy s touto specializací nasycen a naopak nabízí velké uplatnění pro absolventy středních škol stavebních, textilních a především strojírenských oborů.

Možnost studovat technické obory v okrese Náchod nabízejí:

- ❑ **VOŠ a SPŠ stavební Náchod**
- ❑ **Střední průmyslová škola Nové Město n. M.** (obory strojírenství, strojírenská technická administrativa, management strojírenství, technické lyceum, provozní technika)
- ❑ **SPŠ textilní a SOU textilní Velké Poříčí**
- ❑ **COP Hronov** (strojírenské obory, řemesla)
- ❑ **SOU Červený Kostelec** (obory krejčí, švadlena, prodavač textilu a oděvů)
- ❑ **SOU stavební a učiliště Náchod** (obory stavební provoz a řemesla klempíř, lakýrník, tesař, dlaždič, malíř)
- ❑ **SOU řemesel a služeb Nové Město n. M.**
- ❑ **SOU zemědělské a OU zemědělské Police n. M.** (obory řezník - uzenář, zahradník, zemědělec)

5.1.5. Mimoškolní činnost

Všechny stupně škol umožňují žákům rozmanité činnosti mimo rámec povinného vzdělávání. Organizují kulturní, sportovní a jiné zájmové kroužky, kde mohou žáci uplatnit a rozvinout své schopnosti a nadání. V tomto ohledu jsou zvýhodněny školy ve městech, kde je více příležitostí a dobrovolných pracovníků, kteří se práci s dětmi věnují.

Rozvíjení mimovzdělávacích činností začíná už v mateřských školách, které se orientují zejména na výtvarnou a hudební výchovu. Na Broumovsku je tato práce zvláště záslužná a také velmi potřebná, protože je zde větší počet rómských dětí a dětí pocházejících z rodin buď sociálně slabých nebo se zhoršenými sociokulturními podmínkami.

Dům dětí a mládeže Ulita Broumov

Je školským zařízením pro výchovu, vzdělávání a osvětu dětí, mládeže i dospělých. Ulita je příspěvkovou organizací s právní subjektivitou. Zřizovatelem organizace je Město Broumov. Provozní prostředky získává Ulita od zřizovatele, prostředky na platy zaměstnanců od Okresního úřadu Náchod (od 1.1.2003 od zřizovatele), prostředky na činnost svých aktivit získává Ulita formou příspěvků od svých klientů, ze sponzorských darů a kladných výsledků vedlejší hospodářské činnosti.

Hlavní úkoly DDM

Jedná se hlavně o uskutečňování výchovně vzdělávací, případně rekreační činnosti pro děti, mládež, jejich rodiče a další dospělé zájemce v jejich volném čase pravidelnou zájmovou činností, příležitostnou zájmovou činností, prázdninovou činností, individuální prací, soutěžemi a přehlídkami a nabídkou spontánních aktivit, a to během celého roku.

I když se s úspěchem snaží plnit úkoly ve všech bodech širokého pole působnosti organizace, za velmi důležitou považuje pravidelnou zájmovou a rekreační činnost, hlavně pro její kladný vliv z hlediska prevence sociálně patologických jevů.

Cílové skupiny zájmových činností:

děti mateřských škol (3 – 6 let)
 děti základních škol (6 – 15 let)
 mládež (16 – 26)
 dospělí
 rodiče s dětmi
 senioři

Dlouhodobé cíle Ulity:

- ❑ stabilizace kvalifikovaného a pospolitého týmu pedagogických pracovníků
- ❑ vysoká kvalita a profesionalita všech nabízených aktivit
- ❑ hledání nových směrů v pedagogice volného času
- ❑ schopnost pohotově reagovat na aktuální požadavky a zájem dětí a rodičů
- ❑ aktivní zapojení do života v regionu

Spolupráce s jinými zařízeními a organizacemi

Vzhledem ke své široké činnosti pro veřejnost musí Ulita programově budovat spolupráci s občanskými sdruženími, neziskovými organizacemi a dalšími institucemi.

Aktivně spolupracuje s těmito organizacemi: Tuž se, Broumovsko, Collegium pro arte antiqua, Slovan Broumov, Český rybářský svaz, IC Broumov, Veba a.s.Broumov, Broumovské stavební sdružení, Klub zdraví Arnika Hradec Králové, Centrum volného času Děčko Náchod, DDM Stonožka Nové Město n.M., školy a školky v regionu a další.

Spolupráce se děje prostřednictvím společně pořádaných akcí, metodické i materiální pomoci.

Propagační, ediční a publikační činnost

Do této oblasti spadá vlastní výroba propagačního materiálu (plakáty, letáky, nabídky, brožury), včetně vlastního grafického zpracování. Vytváření pomůcek pro potřebu zájmových útvarů, dále vytváření zpěvníků, „nápadníčků“, kalendářů. Pravidelné přispívání do Broumovského zpravodaje, pravidelně aktualizovaná nabídka akcí na webových stránkách Ulity.

Ekonomické zajištění činnosti

Ulita je příspěvkovou organizací a její rozpočet se tedy skládá z dotací a vlastních příjmů. Její snahou je maximální hospodárnost a velmi účelné vynakládání finančních prostředků. Při přípravách aktivit je kladen důraz na finanční rozvahu. Povinností všech pracovníků je pečovat o majetek a vybavení tak, aby jeho životnost byla co nejdelší.

5.1.6. Materiální podmínky školství

V současné době lze konstatovat, že na Broumovsku výše finančních prostředků určená pro školství v jednotlivých obcích přímo vyplývá z ekonomických priorit a situace je obecně příznivější v obcích než ve městech, která byla zatížena velkými investičními výdaji. V budoucnu by se měla zlepšit spolupráce škol a vedení měst a obcí ve smyslu optimalizace financování školství prostřednictvím místních rozpočtů a zejména spolupráce při vyhledávání a využívání jiných zdrojů financování činnosti škol a zájmové činnosti žáků.

Školní budovy jsou většinou v majetku měst a obcí s výjimkou budovy Gymnázia v Broumově. Vzhledem ke kontinuálnímu zvyšování provozních nákladů, které jsou prioritní, se zmenšuje prostor pro financování zájmových aktivit škol z obecních rozpočtů. To aktivizuje vedení škol a školských zařízení k hledání jiných zdrojů financování - sponzorů, grantů.

V posledních 10 letech bylo na Broumovsku realizováno několik významných investic v oblasti školství s využitím finančních prostředků státního rozpočtu:

- ❑ v r. 1990 byla dokončena stavba další budovy ZŠ v Meziměstí se stravovacím zařízením a speciálními učebnami
- ❑ v l. 1989 - 1993 byl postaven jednoposchodový pavilon pro ZŠ TGM v Broumově a v l. 1995 - 1996 jeho nástavba včetně 8 bytových jednotek
- ❑ nákladem 21. mil. Kč byla kompletně zrekonstruována budova Gymnázia v Broumově do původní podoby
- ❑ v posledních letech byly s použitím finančních prostředků z POV zrekonstruovány školní budovy ZŠ v Martínkovicích.

5.2. Zdravotnictví a sociální zabezpečení

V regionu Broumovsko existuje síť zdravotnických zařízení, která pokrývá všechny obce sledovaného území a je rozdělena do 3 spádových oblastí - Broumov, Meziměstí a Teplice nad Metují. Tato síť zdravotnických zařízení je nedostačující a spádová města se snaží v rámci svých možností zajistit základní zdravotní péči v regionu.

5.2.1. Základní zdravotní péče**Spádová oblast Broumov**

Do této oblasti spadají město Broumov a obce Božanov, Hejtmánkovice, Heřmánkovice, Martínkovice, Otovice, Šonov. Ve spádovém území žije celkem 11 066 obyvatel. Tato spádová oblast zajišťuje základní zdravotní péči pro největší počet obyvatel a zároveň umožňuje

nejrozmanitější odbornou lékařskou péčí v regionu.

Struktura zdravotní péče – spádová oblast Broumov

Odborná lékařská péče	Počet lékařů	Ordinační hodiny
Praktický lékař pro dospělé	3	
Praktický lékař pro děti a dorost	2	
Gynekolog	2	
Zubní lékař	5	
Ortoped	2	
Neurolog	2	
Plicní lékař	1	
Kožní lékař	1	
Radiodiagnostika	1	
Psychiatr	1	
Oční lékař	1	
Ušní, noční a krční lékař	1	
Rehabilitace – lékař	2	

Zdroj: MOS 2002 (částečně upraveno)

Spádová oblast Meziměstí

Spádová oblast pokrývá město Meziměstí a obce Vernéřovice, Jetřichov a Hynčice. Celkem na území žije 3 897 obyvatel.

Struktura zdravotní péče – spádová oblast Meziměstí

Odborná lékařská péče	Počet lékařů	Ordinační hodiny
Praktický lékař pro dospělé	1	
Praktický lékař pro děti a dorost	1	
Zubní lékař	1	
Gynekolog	1	
Interní a diabetologická ambulance	1	
Zařízení lékárenské péče	1	

Zdroj: MOS 2002 (částečně upraveno)

Spádová oblast Teplice nad Metují

Pokrývá město Teplice nad Metují i jeho místní části a Adršpach. Na území celkem žije 2 348 obyvatel.

Struktura zdravotní péče – spádová oblast Teplice nad Metují

Odborná lékařská péče	Počet lékařů	Ordinační hodiny
Praktický lékař pro dospělé	1	
Praktický lékař pro děti	1	
Gynekolog	1	
Zubní lékař	1	
Zařízení lékárenské péče	1	

Zdroj: MOS 2002 (částečně upraveno)

Obec Adršpach 2x týdně navštěvuje internista a stomatolog a 1x do měsíce přijíždí dětský lékař. Zajištění zdravotní péče v této obci je vyhovující. Chybí zde praktický lékař.

5.2.2. Privátní praxe lékařů dostupné v nejbližším okolí Broumova

5.2.3. Závodní ordinace

V současnosti jsou závodní ordinace, kde ordinují především praktičtí lékaři, zřizovány a udržovány jen ve velkých podnicích jako jsou:

- Broumovské strojírny, a. s., Hynčice
- Veba, textilní závody, a. s., Broumov
- Siemens – VDO Adršpach

Praktický lékař	2 x týdně
Zubní lékař	1 x týdně
Internista	1 x týdně

5.2.4. Nemocnice v Broumově

5.2.5. Rychlá zdravotní péče a první pomoc

Rychlá lékařská pomoc se sídlem a hlavním dispečinkem v Hronově (22 km od Broumova) má potřebné místní zázemí v Broumovské nemocnici. Zajišťuje akutní péči pro všechny kategorie nemocných a její vysoce profesionální činnost oceňují lékaři i široká veřejnost. Zřizovatelem RLP je Okresní úřad Náchod (zajištění této formy péče je zákonnou povinností státu).

Lékařská služba první pomoci pracuje od 15.30 do 22.00 v ordinaci umístěné v Broumovské nemocnici nebo formou výjezdů k pacientům.

Stomatologická pohotovost je zajišťována v sobotu a neděli dopoledne v ordinacích jednotlivých lékařů střídajících se podle měsíčního rozpisu, který je zveřejňován v ordinacích i obcích.

Dopravní zdravotní služba, s.r.o. Broumov zajišťuje dopravu pacientů k vyšetření a hospitalizaci do zdravotnických zařízení.

5.2.6. Sociální služby

Péče o staré občany

Domov důchodců v Broumově, vybudovaný v r. 1994, má 34 místa, není finančně soběstačný a je z rozpočtu města dotován ročně částkou asi 600.000,- Kč. Pro samostatné město kapacita domova stačí, ale nepokrývá požadavky spádových obcí.

Výhledově chce město Broumov postavit přístavbu Domova důchodců a rozšířit tak kapacitu o dalších 20 lůžek. Zvýšením kapacity by mohl být Domov důchodců samofinancovatelný (při zachování státní dotace) a bylo by možné uspokojit i požadavky na umístění občanů ze spádových obcí.

Pečovatelská služba, domy s pečovatelskou službou

Na začátku roku 2000 bylo v Broumově 24 malobytů s pečovatelskou službou ve 2 objektech – Dům s pečovatelskou službou Broumov Velká Ves a bývalý internát „Pod věžičkou“. V dubnu 2000 byl uveden do provozu nový dům s pečovatelskou službou vybudovaný rekonstrukcí části tzv. Dělnických domů včetně zázemí pro pečovatelky.

Pečovatelská služba v Broumově byla převedena organizačně pod správu města v r. 1995 a je městským rozpočtem dotována ročně částkou cca 800.000,- Kč. Ke konci r. 1999 byla služba zajišťována 3 pečovatelkami a 1 vedoucí sestrou pečovatelské služby, pro 65 občanů. Pečovatelské úkony se provádějí za úhradu přímo v domácnostech žadatelů.

V Meziměstí byl dům s malobyty a pečovatelskou službou vybudován v letech 1992-93 a v letech 1997-98 byla dobudována střešní nástavba s dalšími 12 byty. Vzhledem k vícezdrojovému financování původní stavby nejsou všechny byty využity občany vyžadující pečovatelskou službu.

Pečovatelskou službu v Meziměstí financuje město, je zajištěna 2 pracovníci, a to i pro místní část Ruprechtice a Vižňov.

5.3. Obchod a služby

5.4. Církevní hodnoty v regionu, působení církvi v regionu

5.5. Sport a sportovní aktivity

Ve větších obcích jsou vybudována a využívána fotbalová a volejbalová hřiště, tenisové kurty, tělocvičny, v Broumově sportovní hala. Některá větší rekreační zařízení nabízejí svým klientům minigolfová hřiště (např. zámeček Skály). Hygienickým předpisům vyhovující koupaliště jsou v letním období v provozu pouze v Meziměstí. V Teplicích nad Metují je koupaliště v létě napuštěno povrchovými vodami, které nejsou přečišťovány a musí být často měněny. V Broumově jsou koupaliště z hygienických i jiných důvodů dlouhodobě uzavřena. Ke koupání jsou využívány rovněž některé rybníky, jako např. Šlégl v k.ú. Hejtmánkovice nebo zatopené bývalé lomy či odkaliště. V Adršpachu a na Skalách jsou nelegálně užívány ke koupání vodní plochy v zatopeném bývalém pískovcovém lomu, resp. Černého jezírka. Koupaliště v Dolním Adršpachu pod hotelem Skalní Město bylo v roce 1993 prodáno obcí soukromé osobě a není t.č. přístupné.

V osmdesátých letech každoročně organizované terénní motocyklové soutěže ENDURO byly v roce 1994 přeloženy mimo Broumovska. Jiné hromadné automobilové či motocyklové akce nejsou t.č. v oblasti povolovány.

V roce 2000 bylo zahájeno projednávání investičního záměru holandského podnikatele na vybudování rozsáhlého golfového areálu ve Velké Vsi a Benešově v Broumovské kotlině.

Sportovní zařízení v obcích

Obec	Koupaliště a bazény	Hřiště (s provozovatelem nebo správcem)	Hřiště (bez provozovatele nebo správce)	Tělocvična (vč. školních s přístupem veřejnosti)	Stadiony kryté	Stadiony otevřené	Ostatní zařízení pro tělovýchovu
Adršpach	0	1	1	2	0	0	1
Božanov	0	1		1	0	0	0
Broumov	0	10		6	1	2	3
Hejtmánkovice	0	1		0	0	0	0
Heřmánkovice	1	1		1	0	0	2
Hynčice	0	1		0	0	0	0
Jetřichov	0	1		1	0	0	0
Křinice	0	1		0	0	0	0
Martínkovice	0	1		1	0	0	0
Meziměstí	1	8		2	0	0	0
Otovice	0	1		0	0	0	0
Šonov	0	1		0	0	0	0
Teplice nad Metují	1	3		1	0	1	2
Vernéřovice	0	1		0	0	0	0
Obce Broumovska	3	32		15	1	3	8

Zdroj: MOS 2002 (upraveno)

Zimní období

Broumovský výběžek leží mezi Krkonošemi a Orlickými horami. Na rozdíl od těchto známých a v zimě lyžaři hojně navštěvovaných pohraničních hor nemá Broumovsko v zimním období stejně dobré podmínky pro lyžování jako obě jmenovaná pohoří. Jen v nejvyšších nadmořských výškách od 600 do 800 m se souvislá sněhová pokrývka udrží v nejchladnějších zimních měsících lednu a únoru. Táhlá mírná stoupání a sjezdy však vytvářejí při dostatku sněhu ideální podmínky pro běžkaře.

I když nadmořská výška na Broumovsku nezakládá nejlepší podmínky pro sjezdové lyžování, většina prudších svahů (např. v Teplících nad Metují, na Janovičkách) je zpřístupněna pro sjezdaře lyžařskými vleky a krátkými sjezdovkami.

Letní období

V letní sezóně se jedná především o koupaliště - Teplice nad Metují, Meziměstí: Areál zdraví: Čtyři bazény, sauna, tenisový kurt, stolní tenis, volejbal, nohejbal, občerstvení, dětský koutek, taneční zábavy, diskotéky, přírodní koupání - Božanov u Broumova, Šlégl v k.ú. Hejtmánkovice, tenis - Broumov - Stadion ve Velké Vsi - tenisový areál.

Přírodní podmínky umožňují provozování horolezeckého sportu - horolezecké terény - NPR Adršpaško-teplické skály , Křížový vrch , NPR Broumovské stěny.

Skalní lezení

Pískovcová skalní města Broumovska patří mezi nejznámější horolezecké terény v České republice (NPR Adršpaško-teplické skály, PR Křížový vrch, NPR Broumovské stěny, PR Ostaš, PR Bišík – Jiráskovy skály).

Pro jejich cenné přírodní hodnoty je pohyb v nich omezen zákonem danými pravidly a lezení je také omezeno časově na letní období. Některé části skalních měst jsou pro skalní lezení přímo uzavřeny a zakázány (důvodem je ochrana hnízdišť přísně chráněných druhů ptactva).

Horolezectví je povoleno jen horolezcům registrovaným v ČHS nebo v jiných organizacích začleněných v UIAA, a to jen ve vymezených skalních oblastech, nebo pod vedením instruktora lezecké školy.

Nejbližší umělá lezecká stěna: Police n. M.

Specializovaný obchod s lezeckými potřebami a vybavením: Teplice n. M.

Ostatní nabídky pro volný čas - SOLÁRIUM: Broumov - hotel Veba, VYHLÍDKOVÉ LETY: Broumov - Sportovní letiště, FITNESS CENTRA: Broumov - Veba Olivětín a Sportovní hala Spořilov a MINIGOLF:

Broumovsko a jeho okolí nepochybně disponuje potencionálem pro rozvoj cestovního ruchu, pěší turistiky i cykloturistiky. Poměrně značný přírodní potencionál oblasti je třeba chránit, neboť na jeho kvalitě a jedinečnosti přímo závisí budoucí ekonomická prosperita oblasti a tomuto cíli je podřízena značná část aktivit.

6. Životní prostředí

Broumovsko bylo dne 27. března 1991 prohlášeno za Chráněnou krajinnou oblast Broumovsko. Účelem vyhlášky je ochrana a postupná obnova hodnot krajiny, jejího vzhledu a jejích typických znaků a vytvoření a rozvíjení ekologicky optimálního systému všestranného využívání krajiny a jejích přírodních zdrojů v oblasti.

K typickým znakům oblasti náleží zejména její povrchové utváření, včetně vodních ploch a toků, její rostlinstvo a volně žijící živočišstvo, rozvržení a využití lesního a zemědělského půdního fondu a ve vztahu k ní také rozmístění a urbanistická skladba sídlišť a místní zástavba lidového rázu.

6.1. Charakteristika krajiny, kvalita přírodního prostředí

Převážná část Broumovské vrchoviny je vymezena státní hranicí s Polskou republikou. Na jihozápadě směrem do Čech je ohraničena pomyslnou spojnicí mezi obcemi Žďárky a Horní Kostelec a dále uzavřena masivem Jestřebích hor. Je rozčleněna na několik menších celků: Meziměstskou vrchovinu a Polickou vrchovinu na severu a Žacléřskou vrchovinu na jihu.

Meziměstskou vrchovinu vyplňují vyvrhelé kupy Javořích hor s nejvyšším vrcholem oblasti - Ruprechtickým Špičákem/880 m n.m./ a Broumovská kotlina s naopak nejmenší nadmořskou výškou při hladině řeky Stěnavy v Otovicích na st. hranici (350 m n.m.).

6.2. Základní klimatická charakteristika území

Členitost Broumovska probíhají zhruba ve směru SZ - JV horské hřebeny s výškovými rozdíly terénu od 300 do 880 m n. m. vytvářejí i na krátkou vzdálenost poměrně značnou rozdílnost podnebí. Charakter klimatu podmiňuje hospodářské i společenské využití jednotlivých částí celé oblasti a svým dlouhodobým působením má také velký význam pro následné pochody utvářející reliéf krajiny, vznik charakteristických typů půd a rostlinných i živočišných společenstev.

Nejteplejší částí území je střed jižní poloviny Broumovské kotliny, zbytek Broumovské kotliny až k úpatí Broumovských stěn a Javořích hor je ještě řazeno do mírně teplé oblasti. Hřebenové partie Javořích hor a Broumovských stěn i široké okolí Teplíc nad Metují a Adršpachu již patří do klimaticky chladné oblasti.

V celé oblasti převládají větry západních směrů. Srážkový úhrn je 650 - 1000 mm, z toho podíl zimních srážek činí 250 - 400 mm. Sněhová pokrývka leží průměrně 70 - 90 dnů, lokálně až 120 dnů. Délka jejího trvání (v závislosti na nadmořské výšce a expozici terénu) se prodlužuje zhruba SZ směrem ke Krkonošům.

6.2.1. Klimatické zvláštnosti

Výjimečný mezoklimatický a mikroklimatický charakter vykazují rozsáhlejší pískovcová skalní města (NPR Adršpašsko - teplické skály, NPR Broumovské stěny a další), kde v hlubokých a zastíněných roklích, rozsedlinách a četných pseudokrasových jeskyních a propastech se tvoří výrazná klimatická inverze. Tato situace umožňuje, aby v těchto prostorách setrvala firn a led až hluboko do letního období.

Region Broumovsko ve směru SZ-JV protíná proměnná linie klimatického předělu mezi "českou" a "slezskou" (kontinentálnější) klimatickou oblastí. Lokalizace tohoto rozhraní se polohově mění od linie hřebene Jestřebích hor po linii hřebene Broumovských stěn. Broumovská kotlina a Javoří hory jsou převážně pod vlivem klimatu sousedního polského Slezska. Návětrné svahy hřebenů vykazují i vyšší počet dnů s mlhou (většinou z nízké oblačnosti). V inverzních dnech se vytvářejí v údolích a kotlinách mlhy.

6.3. Květena

Skladba flóry na Broumovsku je rozmanitá díky rozdílným přírodním podmínkám v jednotlivých částech oblasti. Lesy se zde střídají s loukami, poli a pastvinami, úrodnější zemědělsky obdělávané kotliny s výše položenými sklanými oblastmi, suchá místa na hřebenech

hor s močály a slatinami v okolí řek, potoků a rybníků. Vyskytují se zde druhy rozšířené v severských oblastech, naopak teplomilných druhů tu mnoho nenajdete.

V suťových lesích roste například lilie zlatohlavá, měsíčnice vytrvalá, lýkovec jedovatý nebo kapradina laločnatá. Na loukách a mokřadech se vyskytují některé vzácné druhy orchidejí: vstavač mužský, krušík bahenní, prstnatec májový, prstnatec Fuchsův či vemeník dvoulistý. Zvláštním rostlinným druhem je masožravá rosnatka okrouhlolistá. Na Broumovsku je prakticky na vymření populární prha arnika. Dnes roste jen asi na třech lokalitách ve velmi malém počtu jedinců. Z mokřadních druhů patří ke známějším vachta trojlistá, tolíje bahenní, zábělník bahenní. Nejvýznamnějšími lokalitami mokřadních druhů jsou slatinné louky u Jetřichova a Kriníc, rybník "Za zbořeništi" u Teplic, písňík u Březové.

Broumovská vrchovina patří v rámci českých zemí k botanicky středně bohatým územím. Významný je výskyt cévnatých druhů, jejichž těžiště rozšíření se nachází v severských oblastech. Tyto druhy rostou především v Adršpašskoteplických skalách, v území klimaticky velmi vyhraněném. Jedná se např. o rojovník bahenní, violku dvoukvětou aj. Teplomilných druhů roste na Broumovsku málo. Do území jednak pronikají od jihu, zvláště podél železniční trati, jednak se vyskytují v poněkud větší míře v okolí Broumova, kde je klima teplejší.

Skalní města jsou z botanického hlediska poměrně chudá, odhlédneme-li od několika pozoruhodných chladnomilných druhů a značného bohatství mechorostů. Důvodem je charakter geologického podloží - živinami chudé, kyselé kvádrové pískovce. Mnohem bohatší je květena na těch horninách, které jsou alespoň mírně vápnité. K nejvýznamnějším botanickým lokalitám patří strmé, většinou lesnaté svahy v údolí Metuje a jejich přítoků s četnými skalními výchozy. Jsou pro ně typické suťové lesy, květnaté bučiny a ojediněle i fragmenty dubohabřin. Ze vzácnějších rostlin zde rostoucích lze uvést např. měsíčnici vytrvalou, lilii zlatohlavou u lékařskou, lýkovec jedovatý, zapalici žluťucholistou, kapradinu laločnatou aj. Známou lokalitou tohoto typu je Kozínek na soutoku Metuje a Židovky, odkud byl dříve uváděn i výskyt orchideje střevíčníku pantoflíčku.

Mnoho ohrožených druhů je mezi šáchorovitými, např. různé druhy ostřic a suchopýrů. Tyto rostliny jsou veřejnosti méně známé a zemědělci ne právě příznivě hodnocené pro jejich velmi nízkou krmivářskou hodnotu. Botanicky bohaté louky nedávají až na výjimky vysoké výnosy kvalitního sena. Snahy o zvýšení produktivity luk vedly k odvodňování pozemků a intenzivnímu hnojení. Obojí znamenalo likvidaci značné části květnatých luk v krajině. Jiné lokality naopak zanikají v důsledku zanedbání péče - nekosené plochy zarůstají náletem dřevin.

6.3.1. Vegetace

Region Broumovsko leží v dubobukovém až smrkobukovém vegetačním stupni.

Broumovsko je oblastí s velmi změněnou skladbou lesů. Nejzachovalejšími lesními společenstvy, ať již jde o druhovou skladbu či strukturu, jsou reliktní bory a suťové lesy, tedy pro lesní hospodářství nejobtížněji přístupné plochy. Zvláště suťové lesy jsou významným refugiem květeny v hospodářsky silně využívaných částech území. Relativně nejméně se dochovalo z lesů dubobukového vegetačního stupně.

V území převládají ovsíkové, pcháčové a smilkové louky, ojediněle se vyskytují zbytky rašelinných (slatinných) a bezkolencových luk.

V Chráněné krajinné oblasti Broumovsko je vyhlášeno 20 památných stromů – výjimečných svým stářím, tvarem, habitem či historickým odkazem.

Nejběžnějšími a vitálními keři jsou planě rostoucí Růže šípkové, Hlohy jednosemenné, Hlohy obecné, Kaliny topolové, v teplejších oblastech Trnky obecné a Svídy krvavé, z introdukovaných pak Pámelník bílý, Ptačí zob a místy též jednotlivé keře či skupiny zahradních kultivarů dalších druhů.

Velmi rozmanitá je skladba dřevin v soukromých zahradách ve městech a obcích i v parcích a na dalších plochách veřejné zeleně.

6.4. Zvířena

Běžné jsou druhy vázané na prostředí polí a luk v odlesněné krajině (srnčí a černá zvěř, zajíc, bažant, hraboš polní, aj.) vzácněji se zde vyskytuje koroptev polní a křepelka. Lidská sídla jsou vhodným prostředím pro myš domácí, synantropní druhy netopýrů, vlaštovky, jiřičky aj. Chladnější a sušší jehličnaté lesní porosty jsou domovem zejména pro zvěř jelení a celou řadu ptačích druhů. Smíšené lesy obývá např. z ptáků budniček menší, drozd kvičala, drozd zpěvný, kalous ušatý, králíček obecný i ohnivý, linduška lesní, většina druhů sýkor, šoupálci, ze savců to je např. ježek západní (jehož rozšíření se zde prolíná s areálem ježka východního), rejsek malý, plch velký či plšík lískový. Ve vyšších polohách můžeme spatřit datla černého, drozda brávníka,

hýla obecného, křivku obecnou a vzácně též sýce rousného, z obojživelníků také mloka skvrnitého a na sušších stanovištích zmiji obecnou a ještěrku živorodou.

Dravci jsou poměrně hojně zastoupení káň lesní a v zimním období též káň rousnou. Poštolka obecná osídluje i urbanisované prostředí. Pro zachování trvalé existence druhu je dostatečně početná i populace jestřába lesního. Jen jednotlivě hnízdí druhy dříve běžné, např. krahujec, ostříž, včelojed.

Z fauny vodních toků a nádrží stojí za zmínku stálé populace domácího pstruha obecného potočního posilované umělým výtěrem a výskyt raka říčního. Z obojživelníků pak např. ropucha obecná, čolek obecný a čolek horský.

Zajímavá a pestrá je zvířena skalních oblastí. Mísí se v nich druhy lesní fauny (krahujec obecný, ořešník kropenatý, strakapoud velký, čáp černý, holub doupňák, lejsek malý i šedý aj.) s druhy vázanými na prostředí skal (jako je např. kavka obecná, poštolka obecná, rorýs obecný, sýc rousný, výr velký, jezevec lesní, netopýr vousatý apod.). V chladných inverzních údolích zde žijí i zástupci horské zvířeny - čolek horský, skorec vodní, hraboš mokřadní a rejsek horský.

V několika posledních letech na Broumovsku stoupla početnost populace uměle vypuštěného krkavce velkého. Od roku 1995 se ornitologové České ornitologické společnosti pokouší o reintrodukci sokola stěhovavého, který býval dříve běžným zástupcem dravců skalních oblastí Broumovské vrchoviny. Za zmínku stojí i pozorování medvěda brtníka v roce 1995, a to jediného samotáře, který prošel výběžkem od Broumovských stěn přes Ostaš do Broumova a vrátil se zpět do polských Stolových hor.

6.5. Chráněná krajinná území

Do oblasti Adršpaško-Teplické jsou soustředěny tři maloplošná chráněná území. Jsou to Národní přírodní rezervace (NPR) Adršpašskoteplické skály, přírodní rezervace (PR) Křížová cesta a přírodní památka (PP) Borek. Dalším maloplošným chráněným územím v CHKO je NPR Broumovské stěny.

6.5.1. Teplicko – Adršpašská oblast

Přírodní rezervace Křížová cesta

Přírodní rezervace Křížová cesta se rozkládá v katastrálním území Dolní Adršpach s celkovou rozlohou 12,92 ha. Jedná se o bohatě členěné pískovcové skalní město s reliktními bory. Území je chráněno jako fragment typického pískovcového reliéfu se skalním městem a reliktními bory i pro svoje krajinářsko-estetické hodnoty.

Přírodní památka Borek

Přírodní památka Borek se rozkládá v katastrálním území Teplice nad Metují s celkovou rozlohou 3,63 ha. Jedná se o skupinu pískovcových skal s fragmentem reliktního boru na skalách s přirozenými společenstvy nižších rostlin. Chráněno jako význačný geologický a krajinný útvar.

Národní přírodní rezervace Adršpaško-teplické skály

Státní přírodní rezervace Adršpaško-teplické skály je bezesporu jedním z nejkrásnějších míst České republiky nacházející se v katastrálních územích: Dolní Adršpach, Dolní Teplice, Skály u Teplic nad Metují, Teplice nad Metují - okres Náchod a Hodkovice u Trutnova, Janovice u Trutnova, Studnice u Jívky - okres Trutnov. Celková rozloha je 1793,9417 ha.

Jedná se význačně o území křídového geologického útvaru z kvádrových pískovců se skalními městy, reliktními bory a význačnou květenou a zvířenou.

Adršpašské skalní město je menší částí rozlehlého komplexu Adršpaško-teplických skal, který je tvořen kvádrovými pískovci. Základní charakter jim byl dán saxonskými horotvornými pohyby, o to ostatní se zasloužil vítr, mráz a voda. Pískovcové plošiny byly rozčleněny na mnoho celků a zbrázděny kaňony a soutěskami. Tato národní přírodní rezervace je cenná nejen z hlediska geomorfologického, ale i svým rostlinstvem (bylo zde zjištěno přes 200 původních druhů) a zvířenou.

Teplické skály - Tato lokalita je od Adršpašských skal oddělena Vlčí roklí. Na rozdíl od Adršpašského skalního města, kde převládají jednotlivé skalní věže, je Teplické skalní město tvořeno mohutnými skalními bloky (např. Chrámové stěny).

6.5.2. Národní přírodní rezervace Broumovské stěny

Státní přírodní rezervace Broumovské stěny se rozkládá v okrese Náchod, na katastrálních územích Bělý, Božanov, Hlavňov, Hony, Křinice, Martínkovice, Slavný a Suchý Důl. Celková výměra je 1252,4300 ha.

Území je chráněno jako význačný krajinný a geologický útvar, jako význačné území pískovců typu hrástového, se zbytky přirozených porostů.

6.6. Kvalita ovzduší

Kvalita ovzduší ve vztahu ke zdrojům znečištění podmiňují převládající směry proudění vzduchu. Broumovský výběžek ovlivňují převážně větry západního kvadrantu (Z, SZ, JZ).

V inverzních situacích (teplota přibývá s rostoucí výškou) jsou údolí špatně větraná a ovzduší ve větších souvisle zastavěných územích bývá často znečištěné. Vedle lokálních topenišť se na zhoršené kvalitě ovzduší podílí především silniční doprava.

Jistou místní zvláštností je výrazný klimatický předěl, jež lze situovat na hřeben Broumovských stěn. Řada frontálních poruch se na této přírodní bariéře rozpadá.

6.6.1. Celkové znečištění a hlavní místní znečišťující zdroje

Celkový stav životního prostředí, který je zejména závislý na kvalitě ovzduší, je na většině území úrovně ŽP vyhovující, v JZ části a v okolí obou NPR včetně je pak prostředí vysoké úrovně.

Velký vliv na znečištění ovzduší (kumulace škodlivin) a tím i přírodní prostředí má reliéf, který způsobuje vznik inverzních zón v údolích (Broumovská kotlina, Dědov, Teplice, částečně Adršpach).

Největšího zlepšení v čistotě ovzduší bylo dosaženo rozsáhlou plynifikací lokálních topenišť i průmyslu a ekologizací provozu Elektrárny Poříčí u Trutnova, kde poklesly vlivem zavedení fluidního spalování emise až o 70%.

Stacionární znečišťující zdroje

Kotelny továren (zejména Broumov, méně Meziměstí, Teplice n. M.), **centrální výtopny** (opět hlavně města), **domovní kotelny, skládky, polní hnojiště** (viz zemědělství), **skládky či překladiště sypkých materiálů** (uhelné sklady Teplice n. M., Broumov), **rozprach z cest**.

Zde je nutno poznamenat, že vpád plastové obalové kultury a neodpovědná likvidace plastových obalů (pálení v lokálních topeništích) způsobily rozvoj znečištění ovzduší zplodinami z pálení plastů.

Bohužel je tedy možné, že i když došlo v zastavěných územích k výraznému zmenšení znečištění vlivem plynifikace (ať již u malých lokálních zdrojů nebo větších), je možné, že bezohlední likvidátoři plastů způsobili v celkovém pohledu znečištění větší.

Vzhledem k plynifikaci poklesly emise tuhých a plyných látek více než čtyřikrát, což má velmi pozitivní vliv na přírodní prostředí.

Mobilní znečišťující zdroje

Osobní automobily - Zvýšená koncentrace znečištění se nachází ve středech měst a kolem dopravních tepen (zejména silnice 303/II, Broumov). V letní sezóně přibývá vozidel vlivem "tvrdého" turismu na ose Náchod - Police - Adršpach a Trutnov - Adršpach.

Nákladní automobily a autobusy - Znečištění ovzduší je lokalizováno obdobně jako u osobních automobilů. Navíc dochází k bodovému znečištění ovzduší, které je způsobeno studenými starty.

Zemědělské stroje - Jde o znečištění vzniklé přímým spalováním fosilních paliv plošně rozptýlované při jízdě na polích a polních cestách i lokalizované do bodových zdrojů jednotlivých mechanizačních středisek (studené starty). Dále se jedná o druhotné znečištění vzniklé rozvířením prachu na polích a cestách při zemědělském obdělávání a dopravě, které má plošný ráz. Díky značné centralizaci výroby a tím velkému počtu přejezdů na relativně dlouhých trasách představuje pojezd zemědělských strojů výrazné zatížení (hluk, prach, emise), které stejně jako předchozí druhy znečištění ovzduší není nijak sledováno.

I když nejsou k dispozici přesná data, empirická pozorování potvrzují zvyšující se trend znečištění ovzduší z mobilních zdrojů. To dokládají i statistická data o růstu počtu vozidel na měřených bodech.

6.7. Vodní hospodářství

Území Broumovské vrchoviny přináleží k povodí Labe a Odry. Evropské rozvodí moře Baltického a Severního prochází hřebenem Broumovských stěn.

Meziměstskou vrchovinu odvodňuje řeka Stěnava pramenící v Polské republice, kam se po 18 km toku Broumovskou kotlinou opět vrací za Otovicemi.

6.7.1. Odběry vod

Odběry podzemních vod představují významné riziko pro ohrožení přírodního prostředí.

Hospodaření s vodou v krajině negativně ovlivňuje povodně (eroze, kontaminace vod). Ty jsou kromě stále častějších extrémních klimatických situací způsobeny nevhodným obhospodařováním krajiny (velké lány, málo mezí, narovnané toky, špatná skladba lesa, vysoký stupeň odvodnění aj.). Předposlední velká povodeň byla v červenci r. 1997.

6.7.2. Čistírny odpadních vod

V oblasti funguje několik desítek domovních čistíren odpadních vod (převážně typ Microclaire - rotační biodisky, dále aerační čistírny) a několik centrálních. Většina velkých podniků má vlastní specifické ČOV dle druhu odpadních vod (např. Hynčické strojírny). Tyto ČOV zlepšily výrazně kvalitu povrchových toků.

Trvalý problém představuje absence čištění odpadních vod v rozptýlené zástavbě obcí a příměstských částí, kde je budování ekonomicky náročných centrálních ČOV nerentabilní a na domovní čistírny občané nemají prostředky. Vysoký stupeň stavební náročnosti uplatňovaný z důvodu ochrany spodních vod totiž vyvolává neúnosně vysoké investice a v současné době čištění odpadních vod absentuje nebo je zajišťováno bezodtokými jímkami (v praxi často s odtokem) a málo účinnými septiky.

Městské čistírny odpadních vod jsou ve správě VAK Náchod.

Revitalizace vodních toků

Na území je cca 200 km většinou upravovaných toků. Priority zařazení jednotlivých bilančních povodí, resp. úseků toků do programu MŽP Revitalizace říčních sítí.

Přehled koncepčních studií zpracovaných na Broumovsku

Evidenční číslo	Název	Zpracovatel	Datum
492002	Metodika revit. povodí Křinického potoka	Agroprojekt Pardubice, Šindlar M., Tmej	5/1993
	Investiční záměr revit. v dílčím povodí Vižňovského potoka	Šindlar Miloslav st., Ing.	7/1995
496002	Koncepce revit. opatření v povodí potoka Třeslice		
497005	Regionální koncepce ochr. revit. povodí Metuje od pramene po ústí Dřevíče	Šindlar Miloslav a kol.	6/1997
497006	Koncepce ochrany a revit. povodí Božanovského potoka	Šindlar Miloslav, Ing.	7/1997
	Koncepce ekologicky vhodného řešení následků povodňových průtoků v červnu 1997	Šindlar Miloslav, Ing.	8/1997
	Koncepce revit. povodí Bučnického, Zdoňovského a Hornoteplického potoka	Atelier FONTES	4/1997
Diplomová práce	Studie revit. říčního systému Božanovského potoka	Machek Zdeněk	4/2000

6.8. Zatížení hlukem

6.9. Další ekologické zátěže

Zcela zásadním problémem jsou staré skládky.

Několik největších skládek bylo sanováno: Dolní Adršpach, Starostín, Broumov – Olivětín (sanace se nepovedla a dále dochází ke kontaminaci podloží a přilehlého toku s ohrožením vod Pivovaru Olivětín) a Teplice n. M. Ve Starostíně a Olivětíně probíhá kontinuální monitoring, u ostatních byl jen nárazový nebo žádný.

Nejhorší starou zátěží na je skládka na Pasách na lesním půdním fondu ve starém zavodnělém písníku. Dalším nebezpečím je únik kontaminace u obce Křinice.

6.9.1. Zdroje odpadů, produkce odpadů, likvidace odpadů

Hlavními zdroji odpadů jsou domácnosti, průmysl, zemědělství, stavebnictví a doprava. Hospodaření s komunálním odpadem zajišťuje na Broumovsku firma Scheele Bohemia.

Odpad z domácností

Třídění domácích odpadů zavedla firma Scheele (Broumovská kotlina a Teplicko). Ve většině obcí jsou kontejnery na plasty a sklo. Některé obce zavedly i sběrné dvory (Adršpach), kde vytrídí i další komponenty. Scheele má třídící halu (na jednotlivé druhy plastů) v Heřmánkovicích. Separaci toxických (nebezpečných) odpadů zajišťuje také firma Scheele: jde o barvy, ředidla, léky, pneu, elektroniku. Příjem na sběrný dvůr má dvakrát týdně. Organický odpad likvidují na venkově většinou sami občané – v městech jsou přistavovány kontejnery.

Celkově lze shrnout, že se třídění odpadů zlepšilo, zejména pak možnost likvidace nebezpečných odpadů. Zlepšilo se i informování veřejnosti. Všechny obce již mají vyhlášku o odpadech a většina obcí (i opakovaně) vydala i příslušné infomateriály.

Odpad z průmyslu

Průmysl zajišťuje likvidaci svých odpadů většinou nezávisle na systému likvidace domovního odpadu. Výjimku tvoří podnikatelé, kteří likvidují svůj odpad (či jeho část) pomocí popelnic, neboť charakter odpadu odpovídá domovnímu.

Odpad ze zemědělství

Stále přetrvává situace, že zejména u větších zemědělských podniků jsou odpadem statková hnojiva. Dalšími odpady jsou pytle od mořeného osiva, plastové fólie, veterinární přípravky, zbytky průmyslových hnojiv a obaly a zbytky po prostředcích na ochranu rostlin a proti škůdcům.

Odpady z dopravy

Hlavním zdrojem odpadů je zimní posyp komunikací. V roce 1995 se postupně přešlo na ekologičtější posypy kamennými drtěními a jen na hlavních tazích přetrvává používání solí, ovšem vlhčené, takže došlo ke snížení objemu aplikované soli.

Odpady ze stavebnictví

Hlavním problémem je odpad vznikající při demolicích objektů, který má v řadě případů velkoobjemový charakter. Vzhledem k vysoké ceně za uložení a s ohledem na to, že ani jedna obec nemá skládku na tyto odpady (většinou inertní), končily tyto na množství nepovolených či obcemi tolerovaných nepovolených skládkách.

6.10. Ochrana přírody

Broumovsko je malebnou krajinou hor a údolí, skal a roklí, mozaikou lesů a luk, pastvin a polí. Hluboko pod povrchem Polické křídové pánve proudí nejčistší voda. Je to krajina zabydlená a po staletí umně obhospodařovaná. Na každém kroku se v ní setkáváme s bohatou historií - zdejší církevní i lidové stavby jsou v architektuře pojmem.

Neobyčejné přírodní krásy Broumovska byly po staletí hospodářsky kultivovány a obohacovány o umělecké památky pod správou benediktinského řádu. Vyváženým obhospodařováním a hodnotným stavitelstvím vznikla svěbytná, harmonická, ekologicky a esteticky vyvážená krajina, pro niž je příznačná pestrost a prolínání krás přírody a historie. Rovnováha mezi přírodou a člověkem byla narušena až v posledních desetiletích. Avšak ani vyhnání původních obyvatel ani násilná přeměna venkova za socialismu nedokázaly zničit ducha krajiny, v níž se protíná jedinečný přírodní základ s někdejší moudrým vlivem člověka v tak pevném řádu.

Broumovsko je známé především svými přírodními krásami. Leží tu Adršpašsko-teplické skály,

největší a nejdivočejší skalní město ve střední Evropě o rozloze bezmála 19 km² a neméně zajímavé Broumovské stěny. Obě tyto národní přírodní rezervace jsou výjimečné svým reliéfem a klimatickým režimem, které umožňují život pozoruhodné květeny a zvířeny. Leží tu rovněž více než tři sta evidovaných lokalit vzácných druhů rostlin a živočichů i zajímavých jevů neživé přírody.

Broumovsko je zároveň mimořádně cenné svými kulturními památkami. Broumov je městskou památkovou zónou, kde se nachází benediktinský klášter, obec Křínice vesnickou památkovou rezervací, zvláštní skupina devíti barokních venkovských kostelů, nejstarší dřevěný kostel v Čechách, výstavné zděné statky broumovského typu, desítky kaplí, křížové cesty a stovky pískovcových soch a křížů mimořádné umělecké hodnoty v obcích i ve volné krajině. Kulturní památky však leží ve stínu přírodních krás - svědčí o tom i jejich neutěšený stav a menší zájem návštěvníků.

6.11. Správa CHKO Broumovsko

V roce 1991 zde Ministerstvo životního prostředí ČR zřídilo Chráněnou krajinnou oblast Broumovsko. Zabírá 410 km² a zahrnuje severní část náchodského okresu a východní okraj okresu Trutnov. K jejímu vzniku vedla snaha o ochranu přírodních hodnot, šetrné využívání přírodních zdrojů a obnovu krajiny i trvalé rovnováhy mezi přírodou a člověkem.

Správa CHKO sídlí v Polici nad Metují. Jejím cílem je nalézání rovnováhy mezi přírodou a člověkem v harmonické kulturní krajině i obnova přírodního vývoje zejména v maloplošných chráněných územích a územním systému ekologické stability krajiny. Snažíme se o rovnováhu nejen v krajině, ale i ve své práci mezi "ochranou" (odborná činnost), "obranou" (výkon státní správy) a "obnovou" (péče o krajinu, ekologická osvěta a trvale udržitelný regionální rozvoj).

Usiluje o dokončení odborného průzkumu území, o rozvoj šetrného lesnictví, zemědělství, dopravy, průmyslu, odpadového hospodářství a cestovního ruchu. Snaží se zamezit projektům devastujícím přírodu a krajinu a naopak přispívají k její obnově pomocí státních programů péče o krajinu a revitalizace řek. Věnují pozornost ekologické osvětě a výchově, spoluprací s obcemi, občanskými sdruženími i sdělovacími prostředky. Snaží se být úřadem co nejvíce otevřeným vůči občanům. Ve své práci se neuzavírá, ale snaží se ovlivnit i koncepční záležitosti týkající se ochrany přírody a krajiny v celé zemi.

Z dlouhého výčtu jejich široké a pestré činnosti, zveřejňované formou výročních zpráv jmenujme pro ilustraci několik akcí. Správa CHKO se například podílela na ukončení záměru výstavby velké těžebny jílu v blízkosti Adršpaško-teplických skal, zabránila výstavbě megalomanské silnice údolním biokoridorem Metuje či rekreačních staveb ve volné krajině. Vystupuje aktivně proti plenění soukromých lesů. Přiměli správce vodních toků k šetrnému způsobu jejich údržby a oprav břehů. Podíleli se na založení Sdružení obcí Broumovska, Policka a Teplicka a spolupracuje s ním i Spolek pro obnovu venkova. Prosadili některé zájmy ochrany přírody a obnovy venkova do rozvojové strategie Královéhradeckého kraje. Obnovuje historické cesty, vysazujeme stromořadí a buduje kvalitní naučné stezky a cyklostezky, jsou spoluvydavateli turistických map a průvodců. Pořádají na Správě odborné semináře pro obce i úřady, výstavy a koncerty. Navázali spolupráci s občanskými sdruženími z celé republiky (jedná se zejména o Collegium pro arte antiqua Brno a INEX - sdružení dobrovolných iniciativ Praha), která rozvíjejí na Broumovsku projekty směřující k oživení přírodního i kulturního dědictví.

7. Zemědělství a lesní hospodářství

7.1. Zemědělství

Zemědělství na Náchodsku bylo podmíněno geografickými podmínkami okresu. Jižní část zasahuje na Hradecko a jsou zde tedy kvalitní půdy, ve střední části okresu jsou podmínky pro bramborařskou oblast a v oblasti Teplic a Adršpachu jsou podmínky pro pastevní hospodářství. Stejně jako v ostatních částech našeho státu, tak i v celých východních Čechách docházelo v průběhu dvacátého století k úbytku zemědělské (a především orné) půdy. Ke značnému úbytku zemědělské půdy došlo v období po 2. světové válce, kdy v letech 1930 – 1972 ubylo v celých východních Čechách asi 72 tisíc hektarů zemědělské a 88 tisíc hektarů orné půdy. V celém původním Východočeském kraji (ale i ve vymezeném HK kraji), stejně tak jako v okresech Náchod a Hradec Králové, tedy docházelo k postupnému snižování plochy zemědělské půdy (nejmenší absolutní úbytek byl v okrese Hradec Králové). Ovšem podíly obou okresů na plochu zemědělské půdy vymezeného kraje postupně rostly (k mírnému poklesu došlo až mezi lety 1972-2000).

Jinak zemědělské půdy v rámci okresu Náchod jsou velmi heterogenní. Nejvíce jsou rozšířeny hnědé půdy na krystaliniku a permských horninách. Z půdních druhů převažují středně těžké

půdy.

Hodnotou živočišné výroby na 1 ha zemědělské půdy byly tehdejší východní Čechy od 60. let minulého století na prvním místě mezi deseti československými kraji. V okrese Náchod dochází k neustálému růstu produkce i stavů do roku 1970. Po tomto období ovšem začínají stavy i produkce stagnovat. Jedna z nejnižších intenzit skotu byla v 60. a 70. letech na Broumovsku či Sobotecku. Co se týče chovu prasat, tak k největším přírůstkům došlo v 1. pol. 70. let (jen v okrese Náchod se stavy prasat zvýšily mezi lety 1970-75 o více jak 12 tis.) (Götz 1977). Jedna z největších velkovýkrmů vůbec byla dokončena v polovině 70. let v Březové na Broumovsku (kapacita téměř 4 500 kusů).

7.1.1. Poválečný vývoj do roku 1989

Po poválečném odsunu německého obyvatelstva byly podle platných předpisů přiděleny novým vlastníkům (osídlencům) usedlosti a zemědělská půda o výměře do 13 ha. Součástí přidělu byly nemovitosti, živý a mrtvý inventář, zemědělské zásoby a v převážné míře i zkonfiskovaný osobní majetek. Povinností nových vlastníků bylo na přiděleném majetku osobně řádně hospodařit a postupně přidělený majetek uhradit Národnímu pozemkovému fondu. Už na konci 50. let se objevily první pokusy o založení družstev. Většina prvních družstev se rozpadla a zemědělci nadále hospodařili v privátní podobě. Na Broumovsku od jara 1949 hospodařil již také Státní statek Broumov, který mimo jiné obhospodařoval katastrální území Božanova, kde JZD nikdy nevzniklo, a dále hospodařil na bývalém církevním majetku v Martínkovicích a ve Velké Vsi.

Výrazný zlom ve způsobu hospodaření nastal v na konci 60. let, kdy došlo k masové kolektivizaci vesnic a převážná část zemědělců na Broumovsku byla nucena vstoupit do JZD. V 1. polovině 70. let nepříliš dobré hospodářské výsledky většiny JZD vedly k tomu, že většina zemědělských družstev na Broumovsku přešla (mimo JZD Martínkovice, Šonov a Velká Ves) do Státního statku Broumov a do Státního statku Meziměstí. V 80. letech nakonec vzniká reorganizací jediný Státní statek Broumov.

V období „kolektivizace a socializace“ si společné hospodaření vyžádalo vybudování také řady nových zemědělských objektů různého účelu a různé kvality, z nichž značná část - převážně kravínů - slouží do dnešní doby.

7.1.2. Vývoj po roce 1989

Po roce 1989 a následně s postupujícími událostmi převládl názor, že subjekt hospodařící na 16 tis. ha (Státní statek Broumov) je málo pružný a ve změnách ekonomických podmínkách těžko obstojí. Rovněž tak pro nastupující restituční povinnosti a připravovanou privatizaci se jevílo organizační uspořádání velkého podniku jako málo výhodné. V této době se i výrazně projevovala snaha hospodářských jednotek o samostatnost a dosažení právní subjektivity. Proto k datu 31. 3. 1991 Státní statek Broumov zanikl a na krátkou dobu vzniklo 7 samostatných státních podniků. Na Broumovsku to byly:

- **Zemědělský závod Jetřichov** hospodařící v katastrech původního hospodářství Jetřichov tj. Jetřichov, Meziměstí, Vižňov, Verněřovice, Březová, Ruprechtice, Heřmánkovice, Hynčice a části Hejtmánkovic,
- **Státní statek hospodařící v obcích Šonov a Rožmitál,**
- **Státní statek Otovice** hospodařící v obcích Otovice, Velká Ves a Benešov
- **Státní statek Božanov** hospodařící v obci Božanov
- **Státní statek Martínkovice** hospodařící v katastru Martínkovice,
- **Státní statek Křinice** hospodařící v obci Křinice, části Hejtmánkovic a Broumova
- **Státní statek Teplice nad Metují** hospodařící v Teplicích nad Metují, Bohdašíně, Lachově a Zdoňově.

V roce 1993 byl na Územním odboru Ministerstva zemědělství ČR v Náchodě zpracován „Regionální program rozvoje okresu Náchod“ se zvláštním zaměřením na Broumovsko, jako na zvláště problémový mikroregion podhorského typu v pohraniční oblasti. Tento materiál měl být spolu s obdobnými programy ostatních okresů pro MZE v Praze podkladem pro přijetí některých restrukuralizačních a podpůrných programů pro oblast zemědělství. Program předpokládal cílené snížení výroby přebytkových a výrobně nákladných komodit a naopak zvýšení např. produkce dietního masa, léčivých rostlin apod. Vyjma útlumu chovu krav vyplývajícímu ze ztrátovosti výroby mléka k žádnému cílenému útlumu ani výraznému rozvoji v jiných oblastech nedošlo. Mezi hlavní restrukuralizační opatření, která byla tímto programem přijata patří:

- převody orné půdy a lesní půdy,
- rozšiřování lesních školek, výsadba liniové zeleně,
- rekonstrukce a zřizování pastevních areálů,
- zakládání skládek vytríděného organického odpadu,
- nepotravinářské využití půdy v podobě pěstování dosud netradičních rostlin a dřevin jako zdroje ekologických paliv pro obyvatelstvo,
- agroturistika,
- přímé propojení zemědělec — zpracovatel — obchodník.

7.1.3. Současnost

Současné zemědělství na Broumovsku představuje na jedné straně neúměrnou zátěž přírodního prostředí vyvíjenou intenzivně hospodařícími subjekty, na straně druhé první hektary neobhospodařované, zemědělci opuštěné půdy.

Příčiny tohoto stavu neleží pouze v zemědělcích samotných. Současný stav je způsoben protichůdným působením starých zátěží a nynější státní zemědělskou politikou, která dlouhodobě přistupuje k zemědělské problematice nekonceptně. Od roku 1999 umožňuje vláda dotačně podporovat zemědělce hospodařící v oblastech souběhu různých ztížených podmínek, např. v podhorských a horských oblastech, ve velkoplošných chráněných územích a v ochranných pásmech vodárenských nádrží. Tato nařízení vlády podporují i založení prvků ÚSES, vyrovnání ztrát v důsledku hospodaření žadatele ekologickým způsobem a změnu struktury zemědělské výroby zatravněním a zalesněním.

Struktura pozemků na Broumovsku (v ha)

Obce	Celková výměra pozemku (ha)	Zemědělská půda	Lesní půda	Vodní plochy	Zastavěné plochy a nádvoří	Ostatní plochy
Adršpach	1972	902	950	10	13	97
Božanov	1920	1199	611	9	12	89
Broumov	2226	1479	373	30	83	261
Hejtmánkovice	1302	921	308	10	13	50
Heřmánkovice	1993	863	1011	7	16	97
Hynčice	290	162	97	2	5	23
Jetřichov	925	569	269	13	13	61
Křinice	1645	999	534	28	15	69
Martínkovice	1414	945	362	10	15	83
Meziměstí	2571	1352	1018	12	38	152
Otovice	1059	881	87	12	13	66
Šonov	2074	1166	770	5	13	120
Teplice nad Metují	5604	2950	2307	30	49	268
Verněřovice	940	593	284	4	10	48
Obce Broumovska	25938	14983	8982	183	306	1484
Okres Náchod	85157	52749	22912			
Královéhradecký kraj	475800	280258				

Zdroj: MOS Druhy pozemků 2002 (upraveno)

Zemědělská výroba dosáhla v uplynulých padesáti letech značné intenzity. Přestože se v posledních deseti letech snížil podíl orné půdy, zůstávají v oblasti neúnosně velké hony, které jsou příčinou vodní (Teplicko, okolí Heřmánkovic a Otovic) a větrné (JV část Broumovské kotliny) eroze. V okolí Broumova vykazuje krajina značnou míru ekologické nestability.

Výměrou svých zemědělských pozemků obce Broumovska zaujímají zhruba 1/3 území okresu Náchod. V Broumově, Božanově, Otovicích a Martínkovicích převládá zemědělská půda, v obcích Adršpach a Heřmánkovicích výrazně převažují lesní porosty. Ostatní obce mají přibližně stejný poměr zemědělské a nezemědělské (lesní, vodní, zastavěné a ostatní plochy) půdy.

Struktura pozemků – zemědělská půda (v ha)

Obce	Zemědělská půda	Orná půda	Chmelnice a vinice	Zahrady	Ovocné sady	Louky	Pastviny
Adršpach	902	467	0	5	0	314	116

Božanov	1199	942	0	9	0	194	54
Broumov	1479	1022	0	93	6	266	93
Hejtmánkovice	921	670	0	25	5	193	28
Heřmánkovice	863	618	0	21	3	145	76
Hynčice	162	55	0	3	1	44	59
Jetřichov	569	425	0	15	0	102	26
Křínice	999	712	0	13	0	242	32
Martínkovice	945	779	0	13	0	127	26
Meziměstí	1352	652	0	51	1	469	180
Otovice	881	661	0	7	0	129	83
Šonov	1166	690	0	19	4	220	233
Teplice nad Metují	2950	1756	0	40	5	708	442
Verněřovice	593	469	0	10	0	97	17
Obce Broumovska	14983	9919	0	325	24	3250	1466
Okres Náchod	52749	34159					
Královéhradecký kraj	280258	194208					

Zdroj: MOS Druhy pozemků 2002 (upraveno)

Plocha orné půdy na Broumovsku zaujímá přibližně 5,1 % orné půdy v Královéhradeckém kraji a necelých 29% orné půdy v okrese Náchod. Největší podíl orné půdy na Broumovsku je v Broumově, Božanově a Martínkovicích. Velký vliv na ráz krajiny Broumovska mají louky a pastviny – Hynčice, Teplice nad Metují, Meziměstí a Adršpach.

V současné době na sledovaném území neexistuje ani jeden Státní zemědělský statek. Všech sedm státních statků, které vznikly po roce 1991, postupně zanikly nebo se přeměnily na zemědělská družstva. Podle Městské a obecní statistiky bylo v roce 2002 na Broumovsku evidováno celkem 417 ekonomických subjektů podnikajících v zemědělství. V roce 2003 se státní statky transformovaly na 366 soukromě hospodařících rolníků, 4 zemědělská družstva a 12 jiných subjektů (a.s., v.o.s., s.r.o.).

7.1.4. Alternativní zemědělství

Na Broumovsku hospodaří v režimu ekologického zemědělství čtyři soukromě hospodařící rolníci. Vesměs jsou zaměřeni na chov ovcí.

7.2. Lesní hospodářství

V době, kdy ustoupilo poslední zalednění, porostla krajina Broumovské kotliny lesem. Mezi hlavní dřeviny patřily postupně borovice, bříza, dub a smrk. Později, kdy se spíše kontinentální klima ještě více ustálilo a přiblížilo klimatu oceánickému, nastoupil ve velkém měřítku buk a jedle. Na rozdíl od níže položených oblastí, např. Polabí, nebylo Broumovsko ovlivněno hospodařením pravěkých lidí. Až do období středověké kolonizace bylo toto území součástí nedotčeného pohraničního hvozdu, kterým procházely pouze zemské stezky. Horské hřebeny lemující Broumovskou kotlinu, tedy Javoří hory a Broumovské stěny, pokrývaly tehdy smíšené lesy jedlobukové. V chladných letech Broumovských stěn a na severních balvanitých svazích se pak vyskytoval smrk, který pravděpodobně pokrýval i vrcholové partie Javořích hor. Naopak suché a nehostinné sklaní vrcholky porůstala místy borovice s břízou. Borovice s přirozeně vyskytovala asi také na sušších kyselých suťových polích Javořích hor. Na vlhčích a humóznějších půdách v údolích se pak k buku připojoval javor klen, jasan ztepilý a jilm horský. V níže položených částech Broumovské kotliny, které byly později lidmi přeměněny v pole a louky, převládaly kyselé a květnaté bučiny, v nejteplejší části kotliny, mezi Broumovem a Otovicemi, pak také doubravy. Na podmáčených a zaplavovaných místech v nivách vodních toků převažovaly olšové porosty. Kromě zvěře, se kterou se můžeme v lesích Broumovska setkat i v současnosti, zde z velkých zvířat žili vlci, medvědi, rysové, krajinou pravidelně migrovali losi a možná, že se zde vyskytoval i zubr.

Od počátku je osídlování Broumovska úzce svázáno s řádem benediktinů, kteří až do roku 1948 spravovali většinu lesů v tomto území. Člověk les využíval jako zásobárnu dříví pro stavební účely, ale zejména jako zdroj paliva (dříví, dřevěné uhlí). Ani obtížně přístupné skalní oblasti nebyly výjimkou. Počátek racionálního využívání lesů je spojen s průmyslovou revolucí. Od konce 18. století byly původní přírodě blízké listnaté a smíšené lesy přeměňovány na smrkové monokultury s příměsí borovice a modřínu, které byly z ekonomického hlediska nejvýnosnější. Tyto smrkové

monokultury převládají i v současnosti. Z přírodovědného hlediska jsou však nejzajímavější fragmenty bukových porostů s příměsí kleny, lípy, a jedle a dalších dřevin, které vykazují výrazně vyšší druhovou rozmanitost flóry i fauny než porosty s převahou smrku.

Převážná většina lesů v Broumovské kotlině je v současnosti ve státním vlastnictví, ve správě státního podniku Lesy České republiky. Malá část lesů, řádově stovky hektarů, je v majetku měst a obcí, některé drobné lesní majetky jsou v držbě soukromých vlastníků, kterých je však na Broumovsku ve srovnání s jinými částmi České republiky málo. Ročně se v Broumovské kotlině vytěží několik desítek tisíc kubických metrů dříví, přitom převažuje zejména dříví smrkové, o které je na trhu největší zájem a kterého je zde také největší zásoba. Jen malá část dřeva se zpracovává v místě vzniku ve zdejších pilách a truhlářstvích, většina dříví se odváží v surové podobě do zpracovatelských podniků v širším regionu, zejména v rámci Královéhradeckého a Pardubického kraje. Část dřeva se předem třídí v manipulačním skladu v Meziměstí, odkud pak putuje k dalšímu zpracování ekologicky šetrným způsobem – po železnici.

Dnešní pozměněná druhová skladba lesů způsobuje jejich výraznou náchylnost k poškození hmyzem (kůrovec) a znečištěným ovzduším i malou odolnost proti silnému větru a námraze. To dokládají rozsáhlé vytěžené plochy ve vrcholových částech Národní přírodní rezervace Broumovské stěny. Přehnaná podpora vysokých stavů spárkaté zvěře v druhé pol. 20. století i problémy spojené s migrací zvěře z Polska zdůrazněné rozdílnou legislativou na obou stranách hranice vedly zejména v nedávné minulosti k rozsáhlým škodám na lesních porostech. Většina smrkových porostů středního věku v oblasti Javořích hor je z tohoto důvodu postižena hnilobou spodní části kmene do takové míry, že tyto porosty bude nutno obnovit předčasným smýcením.

V současné době ukládá nový lesní zákon vlastníkům lesů vysazovat na lesních holinách vedle tradiční dřeviny (smrčku) též větší procento listnáčů a jedle. Hlavním úkolem lesníků není rozšiřovat plochu lesů, ale vrátit jim jejich rovnováhu a odolnost. Druhově, věkově a prostorově rozrůzněný les odolává lépe nepříznivým vlivům a trvale poskytuje kvalitní dříví. Současný správce státních lesů, podnik Lesy ČR, i ostatní vlastníci proto vysazují nejen čistě produkční dřeviny (zejména smrk), ale i dřeviny meliorační a zpevňující (převážně buk, jedle a javor klen, v nižších polohách pak dub).

V národních přírodních rezervacích a v prvcích územního systému ekologické stability Správa CHKO Broumovsko usiluje o ještě vyšší zastoupení dřevin přirozené druhové skladby, než ukládá lesní zákon a proto podporuje výsadby těchto dřevin z krajinotvorných programů MŽP ČR. Protože sazenice listnáčů a jedle bývají výrazně poškozovány okusem zvěře, je třeba je chránit. Proto se v lesích častěji setkáváme s lesními oplocenkami a individuálními ochranami výsadeb (pletivo, tubusy, rosochy).

8. Doprava

Systém dopravy je rozhodujícím článkem rozvoje funkčních a prostorových vazeb území. Vedle realizace hospodářských a sociálních vztahů se plně podílí na rozvoji kulturních a společenských aktivit.

8.1. Silniční doprava

Nejvýznamnějším problémem Broumovského výběžku je neúnosný stav státních silnic III. třídy a silnice z Police nad Metují do Broumova. Špatná sjízdnost silnic je jednou z hlavních překážek rozvoje Broumovska a Teplicka – pro stávající podniky, potencionální investory i cestovní ruch.

8.1.1. Místní komunikace

Hustota a rozmístění komunikací na území okresu Náchod je významně ovlivněna fyzickogeografickými poměry území, především poměry orografickými. Značná členitost území

umocněná existencí státní hranice způsobuje, že zejména obyvatelstvo okrajových částí okresu má horší dopravní dostupnost. Území okresu protínají dva významné dopravní koridory a to E 67 Praha – Warszawa a I/47 Rychnov n/Kn. – Náchod – Trutnov. Oba dopravní koridory se protínají v okresním městě Náchodě, což spolu s dopravou k hraničnímu přechodu velmi zatěžují občany

města exhalacemi a hlukem.

Hustá síť silnic III. třídy a místních komunikací zprostředkovává přímou dopravní obsluhu jednotlivých obcí a osad.

8.1.2. Současný stav komunikací

Jednoznačně největším problémem celého Broumovska je velmi špatný technický stav státních silnic III. třídy a úsek silnice II/303 z Police nad Metují do Broumova. Nejdůležitější komunikace z tohoto pohledu je již zmiňovaná silnice II/303 mezi Náchodem a Broumovem. Propojuje města severní části okresu s okresním městem. Bohužel svou dopravní kapacitou, vybavením a vedením centry měst neodpovídá dopravnímu zatížení a potřebám rozvoje obcí jimiž prochází.

Výsledky sčítání dopravy na silnici II/303 (celoroční průměr za 24 hodin)

	Součet všech motorových vozidel a přívěsů	z toho	
		osob. a dodávkových automobilů (%)	kamionů (%)
Rok 1995	2 784	80,0	3,9
Rok 2002	5 416	83,1	5,1

Pramen: Výsledky sčítání dopravy na dálniční a silniční síti v roce 1995 – Východočeský kraj a vlastní šetření v r. 2002

Jak dokazuje tabulka, tak od roku 1995, kdy bylo provedeno sčítání dopravy na silniční síti, se počet vozidel na této komunikaci téměř zdvojnásobil.

Pro sledování bylo zvoleno stejné místo, na kterém se měřilo při celostátním sčítání v roce 1995 (ve směru na Broumov v úseku mezi odbočkou na Jetřichov a Broumovem – toto místo je pro podobné sledování vhodné, protože každý dopravní prostředek v tomto místě již nemá jinou možnost než jet do Broumova; nebo naopak vyjíždí z Broumova).

Silnice II. třídy

II/303 Náchod - Hronov - Police nad Metují - Broumov - Janovičky - státní hranice. Nejdůležitější a prakticky jediná silniční spojnice broumovského výběžku s Náchodskem a Hradeckem, která měla vždy pouze funkci obslužnou.

II/301 Trutnov - Radvanice - Česká Metuje - Police nad Metují. Tato silnice pouze částečně nahrazuje tah silnice I/14 pro severní část broumovského výběžku.

II/302 Starostín (státní hranice) - Meziměstí - Broumov - Otovice (státní hranice). Silnice do otevření hraničních přechodů s PR pro osobní silniční dopravu ve Starostíně a Otovicích plnila pouze funkci obslužnou pro obce situované podél řeky Stěnavy. Otevřením hraničních přechodů na ni roste dopravní silniční tranzit.

Silniční dopravní závady stavebně technického charakteru jsou především na průjezdech městy Hronov, Police nad Metují a Broumov. Ve špatném stavu je i komunikace II/303 v úseku Velké Petrovice - Mýto, který se nyní rekonstruuje, dopravní problémy s průjezdností se pravidelně opakují v zimním období na silnici II/303 na vrcholu stoupání "Pasa" v Broumovských stěnách.

Dopravou nejzatíženější silnicí je komunikace II/303. Cyklické profilové sčítání provádí Správa silničního fondu ČR. Skutečný počet vozidel za 24 hodin průměrného dne v roce 1990 nepřekročil hodnotu 6000. Otevřením hraničních přechodů ve Starostíně a v Otovicích však frekvence silniční dopravy vzrostla. Dalšímu jejímu nárůstu se Broumovsko nevyhne, pokud bude převáděna silniční tranzitní doprava z náchodského přechodu do broumovského výběžku a pokud budou hlavní silniční tahy rekonstruovány na větší zatížení automobilovou dopravou (rozšiřováním, směrovými a výškovými úpravami, realizací doprovodných silničních staveb, t.j. čerpacích stanic, parkovišť, motorestů apod.).

8.1.3. Parkovací plochy

V zastavěných územích obcí a měst nejsou vybudovány dostatečně kapacitní parkovací plochy pro automobily. Parkoviště scházejí v obchodních zónách, u restauračních i ubytovacích zařízení. Často se ani nebudují u nově povolovaných staveb občanské vybavenosti. Důvodem je v mnoha případech málo vhodných ploch v poměrně husté zástavbě. Obcemi podporovaný rozvoj silniční sítě ve volné krajině tak nemůže být adekvátně vyvažován potřebnými plochami parkovacích stání, a tím je tedy zásadně zpochybňován. V této souvislosti pak naprosto nepochopitelně působí poměrně silná podpora měst výstavbě garáží v rozsahu, který je diskutabilní nejen z hlediska urbanistického, ale i z pohledu budoucího řešení dopravních problémů. (Chvilku garážované, a to samé na silnici parkující auto, totiž zabírá dvakrát větší plochu, kterých je pro parkování automobilů zejména ve městech nedostatek.)

Chybí malá parkoviště na koncových bodech státních a místních komunikací navazujících na zemědělské a lesní cesty. V mnoha případech se tak vytvořily předpoklady k jízdě osobních

automobilů i do nejzapadlejších a dříve dopravními prostředky nepřístupných míst v přírodním prostředí.

8.2. Železniční doprava

Železniční trať je neelektrifikovaná, jednokolejná, s množstvím úroňových přejezdů a je ve špatném technickém stavu a vyžadují odstranění závad omezujících traťovou rychlost místy až na 20 km/hod. Zvýšení rychlosti na trati Hronov - Meziměstí na 100 km/hod. by vyvolalo rekonstrukci železničních stanic, nástupišť, zabezpečovacích zařízení, přejezdů, propustků i vyrovnání některých směrových oblouků. Nové investice do železnice jsou nezbytné a žádoucí. Modernizace železniční tratě je vzhledem k vysokým finančním nárokům prozatím nerealizovatelná.

8.2.1. Osobní a nákladní mezinárodní doprava

Mezinárodní doprava je provozována na jednokolejně trati 026 Choceň - Meziměstí - Mieroszów PKP. Dále je provozována na traťových jednokolejných úsecích Meziměstí - Broumov - Otovice a Teplice nad Metují - Trutnov střed.

Dostatečné není ani využití tratě do Polska a není dostatečně využívána kapacita nádraží v Meziměstí (jak pro nákladní, tak i pro osobní přepravu). V minulosti bylo zrušeno propojení železnice do Polska v obci Otovice. Trať 030, 031 a 032 nemá přímé propojení na okresní město Náchod. Ke spojení slouží trať 033 Starkoč – Václavice, kde musí docházet k přepojování či zpětnému posunu. Toto nevyhovující propojení je jednou z důležitých překážek bránících dalšímu rozvoji tratí v regionu.

8.3. Letecká doprava

Na Broumovsku je vedle několika zemědělských polních letišť v provozu sportovní letiště v Broumově u silnice Broumov - Martínkovice.

8.4. Autobusová doprava

Autobusová doprava funguje spíše v rámci místního významu, kdy jsou zastávky ve všech obcích sledovaného mikroregionu, zastávky dálkových linek jsou pouze v Broumově a Teplicích nad Metují.

České dráhy provozují zastávky v šesti obcích sledovaného regionu. MHD v této oblasti nikdo neprovozuje.

Hromadnou dopravu osob na Broumovsku zajišťují dopravní společnosti CDS s.r.o. Náchod a P-Transport a ČSAD Bus Ústí nad Orlicí.

Veřejná hromadná doprava

Obce	Zastávka dálkové linky (1-0)	Zastávka linky místního významu (1-0)	Stanice (zastávka) vlaku (1-0)
Adršpach	-	1	1
Božanov	-	1	-
Broumov	1	1	1
Hejtmánkovice	-	1	-
Heřmánkovice	-	1	-
Hynčice	-	1	1
Jetřichov	-	1	-
Křinice	-	1	-
Martínkovice	-	1	-
Meziměstí	-	1	1
Otovice	-	1	1
Šonov	-	1	-
Teplice nad Metují	1	1	1
Vernéřovice	-	1	-
Obce Broumovska	2	14	6

Zdroj: MOS Doprava 2002 (upraveno)

9. Technická infrastruktura

Obec Šonov zhodnotila stav technické infrastruktury a kvalitu životního prostředí jako zcela nevyhovující.

Technická vybavenost obcí

Obce	Délka místních komunikací v km	Kanalizace s napojením na ČOV	Plynofikace	Pošta	Požární hydrant	Požární nádrž	Veřejný vodovod
Adršpach	4	1	-	1	1	1	1
Božanov	9	-	-	1	1	1	1
Broumov	22	1	1	4	1	1	1
Hejtmánkovice	9	1	1	-	1	1	1
Heřmánkovice	4	1	-	-	1	1	1
Hynčice	6	1	1	-	1	-	1
Jetřichov	4	1	1	-	1	1	1
Křinice	9	-	-	-	1	1	1
Martínkovice	6	-	-	1	1	1	1
Meziměstí	40	1	1	3	1	1	1
Otovice	3	-	-	1	1	-	1
Šonov	6	-	-	1	-	1	-
Teplice nad Metují	26	1	1	2	1	1	1
Verněřovice	5	-	-	-	-	1	1

Zdroj: MOS 2002

V oblasti zásobování pitnou vodou je situace až na obec Šonov dobrá a nevyžaduje zásadních zásahů.

9.1. Zásobování vodou, odvádění a čištění odpadních vod

9.1.1. Vodovody a kanalizace

Na Broumovsku jsou vodovodní a kanalizační vedení převážně ve správě společnosti Vodovody a kanalizace, a.s Náchod. V majetku společnosti jsou vedle obslužných provozů především veřejné vodovody, veřejné kanalizace a některé čistírny odpadních vod. Zbývající vedení jsou pak v majetku a správě jednotlivých měst a obcí, na jejichž katastru se stavby nalézají.

Doprovodné stavby

Vodojemy bývají umístěny na návrších a jejich ochranné pásmo je vymezeno oplocením. Jako stavby umístěné ve volné krajině a na vyvýšených místech mohou mít (zejména u novějších staveb) negativní vliv na krajinný ráz. Čerpací stanice jsou umístěny převážně v obcích a městech v nižší poloze.

Stavby kanalizačních vedení jsou realizovány pouze ve městech a některých obcích, nikoli ve volné krajině.

9.1.3. Odkanalizování obcí

V oblasti čištění odpadních vod jsou v oblasti vyřešeny pouze obce nad 500 obyvatel, tj. Broumov, Teplice nad Metují, Meziměstí. V ostatních obcích je čištění odpadních vod prováděno v minimální míře a součet zbytkového znečištění po odečtení samočisticí schopnosti toku se na přítoku Stěnavy rovná menšímu městu. V řešení situace lze obecně uplatnit tyto tři způsoby odkanalizování a čištění odpadních vod: individuální čištění u jednotlivých objektů, skupinové ČOV pro více objektů, vypouštění odpadních vod do centrální kanalizace zakončené ČOV nebo připojenou na existující městskou ČOV.

V r. 1998 byl pro potřeby Dobrovolného sdružení obcí (DSO) Broumovsko zpracován podrobný materiál popisující stav zásobování pitnou vodou a odvádění a čištění odpadních vod s návrhem na způsob řešení zejména čištění odpadních vod. Pro jednotlivé obce je navrženo řešení včetně zakreslení tras kanalizace a umístění ČOV do mapy 1:50 000 a odhadu nákladů. Materiál je velmi obsáhlý, proto na něj odkazujeme a zde uvádíme jen základní obecné údaje.

Technické řešení v oblasti čištění odpadních vod bylo navrženo tak, aby výsledný stav odpovídal potřebám obcí, šetřil v max. možné míře přírodu a odpovídal potřebám obcí a odpovídal současnému technickému pokroku v čištění odpadních vod i přes značnou toleranci ke stávající legislativní

úpravy pro malé obce.

Výhodou individuálního čištění je, pokud se pomine hledisko přenesení řešení problému na majitele jednotlivých nemovitostí, že náklady v součtu pro celou obec jsou o cca 50% nižší než u následujících variant. Nevýhoda tohoto řešení spočívá v provozování tolika ČOV tak, aby skutečný průměr jejich účinností činil alespoň 90%. Dá se s velkou pravděpodobností předpokládat, že celková skutečná účinnost v průměru nebude daleko od účinnosti čištění. Problém spočívá v tom, že skupina se nevytvoří z majitelů soukr. nemovitostí tak, aby nebylo velkých problémů při financování, stavbě a provozování takovéto ČOV. Proto investorem zde bude zřejmě obec a tato varianta je potom konfigurací terénu. V oblasti Broumovska přichází tato varianta jako nejvýhodnější v obci Heřmánkovice. V ostatních obcích toto řešení nemůže přinést efekt, protože zástavba je téměř souvislá a pro připojení objektů postačuje jediný sběrač s krátkými bočními větvemi. U obcí, kde je možné připojení na městské ČOV, by měla tato varianta zvítězit nad vlastní ČOV i za cenu mírně vyšších nákladů. Přináší výhodu zajištění vyšší účinnosti a komplexního zajištění provozu vč. likvidace kalů apod.

Odvádění a čištění odpadních vod je nejdiskutovanější otázkou pořizovaných územních plánů obcí. Při jednáních se Správou CHKO Broumovsko a RŽP OkÚ Náchod bylo dohodnuto navrhnout v ÚPD dvě varianty, tzv. "decentralizovanou" i druhou centrální ČOV (ÚP obcí Otovice, Heřmánkovice, Šonov, Martínkovice).

9.2. Zásobování elektrickou energií

Hodnocená lokalita není soběstačná v zásobování elektrickou energií z vlastních zdrojů. Zajištění potřeb v oblasti elektrické energie je realizováno ze zdrojů mimo okres Náchod po distribučních sítích vysokého napětí (VN) a nízkého napětí (NN) východočeská energetika Náchod, služebny Broumov.

Napájecí soustava vychází především z rozveden 110/35 kV Poříčí u Trutnova a rozvodny 110/35 kV Police nad Metují, která zásobuje hodnocenou lokalitu.

Rozhodujícími napájecími vedeními jsou pak linky velmi vysokého napětí (VVN) 1176, 1177, 1186 o napětí 110 kV, dvojitě vedení 110 kV Police n. M. - Broumov, provozované jako VN 323, 324 pod napětím 35 kV spolu s 1 rezervním tahem a linkou VN 321 po městě Broumov. Dále linka VN 420 Police n. M. - Teplice n. M., VN 310 Trutnov Poříčí - Teplice n. M., VN 311 Trutnov Poříčí - Odolov (s návazností na RO Police n. M.). Kmenové linky VN 324, 323, 322, 321, 320, 220 jsou přímo v samotném hodnoceném území.

Primerní distribuční rozvod 35 kV je ve vrchním provedení, umístěn v menší míře na dřevěných sloupech, značná část je již rekonstruována na betonové podpěry. Vedení je průřezově vyhovující i pro výhledové potřeby. Kabelový systém VN provozovaný pod napětím 10 kV je pouze ve středních částech měst Broumov a Meziměstí.

Přes původní kalkulované prognózy o výhledovém deficitu ve výkonu na stránce zdrojů se tyto prognózy nepotvrzují a to především z důvodu útlumu nebo úplného zastavení některých průmyslových odběrů v Broumovském výběžku (Veba Martínkovice, Veba Meziměstí, Druška Broumov), mimo okres pak například těžba na uhelných dolech Odolov a Svatoňovice. Rovněž původní nárůsty ve sféře obyvatelstva v požadavcích na elektrické vytápění, představující značnou výkonovou potřebu, jsou utlumeny vzrůstajícím cenovým trendem, který lze i nadále očekávat.

Průměrné stáří rozvodů NN představovalo v roce 1994 cca 3 roky. Více jak 50 % sítí je starších 40 let. Po celkové rekonstrukci v posledních pěti letech jsou sítě v Božanově, Hejtmánkovicích, Hynčicích a Jetřichově. Naopak nejstarší sítě jsou v některých částech města Broumova (60 - 70 let) a Meziměstí (50 - 60 let). U obcí potom v Martínkovicích (přes 50 let), Otovicích (50 - 60 let), Šonově (60 - 65 let) a Verněřovicích (50 - 70 let).

Poměrně masivní investiční a rekonstrukční činností po roce 1995 se situace postupně zlepšuje.

Značná zastaralost distribuční sítě tak omezuje v některých částech hodnocené lokality další možný rozvoj a to jak možné nové výstavby, tak i dalšího rozvoje podnikání a podnikatelských aktivit, včetně stávajících objektů.

Závěrem je možno konstatovat, že pro další a relativně bezproblémový rozvoj hodnocené oblasti bude zapotřebí postupně realizovat rekonstrukce a generální opravy nejkritičtějších lokalit distribučních sítí NN.

Primerní vedení 110 kV a následně pak i 35 kV vedení jsou v poměrně dobrém technickém a přenosovém stavu a to jak pro současné potřeby, tak i do výhledu. Dostatečné jsou v tomto směru i jednotlivé rozvodny 110/35 kV.

Celkově lze oblast hodnotit po stránce stávajícího zabezpečení elektrickou energií, včetně výhledu, jako dobrou v oblasti primerních sítí. U sekunderních sítí nově rekonstruovaných nebo

rekonstruovaných cca do 20 - 25 let jako vyhovující a dobré. U starších sítí, především u sítí nad 35 let, je nezbytně nutná rekonstrukce.

9.2.1. Elektrovody na území Broumovska

Dodavatel: VČE, středisko Trutnov

Elektrovody nízkého napětí

Prevažně v intravilánech obcí a měst.

Vliv elektrovodů nízkého napětí není z hlediska ochrany přírody příliš významný. Dle bezpečnostních předpisů je vyžadováno dodržování bezpečné vzdálenosti větví stromů, které jsou pak v místech možného dotyku s vodiči odřezávány. Dále může vedení působit rušivě na krajinný ráz, zejména v památkových zónách obcí a měst. Mělo by být snahou v intravilánech kabely ukládat do země.

Elektrovody vysokého napětí

V současné době se používají betonové sloupy s ocelovými konzolami. Podle nosnosti pro větší zatížení jsou pak používány i ocelové stožáry.

Stavby vedení VN do roku 1995 měly předepsáno ochranné pásmo 10 m od krajního vodiče. Stavby vedení VN po roce 1995 mají ochranné pásmo 7 m.

Na krajinný ráz má velmi rušivý prvek. Vliv na lesní porosty - uplatňován předpis o ochranném pásmu, kdy v ochranném pásmu pod vedením vysokého napětí nesmí porost přesáhnout výšku 3 m. Tato pásma by mohla být využívána k pěstování vánočních stromků, jelikož není striktně vyžadováno bezlesí.

Pro výhledové řešení posílení Broumovska je připraveno již zmíněné vedení VVN, provozované jako VN a možná alternativa výstavby nové rozvodny 110/35 kV Broumov.

Transformační stanice

Hodnocená oblast byla posílena od roku 1994 o jednu novou městskou transformační stanici (TS), rekonstrukcí stávajících dálková trans. Stanice (TSD) nebo převzetím TS od jiného subjektu celkem o 2,14 MW ve výkonu.

9.3. Zásobování teplem

9.4. Zásobování zemním plynem

V roce 1997 byla zahájena na Broumovsku plošná plynofikace obcí a výrobních podniků s finanční podporou SFŽP. Broumovsko je napojeno na soustavu dálkového vysokotlakého (VTL) plynovodu Náchod – Broumov s ročním výkonem 595 mil. m³, který by měl zabezpečit stávající i výhledové potřeby oblasti.

Sdružení měst a obcí pro plynofikaci na Broumovsku sdružovalo města Broumov, Meziměstí, Teplice nad Metují a obec Hynčice. Kromě těchto uvedených byl plyn zaveden do Hejtmánkovic a Jetřichova.

Na konci r. 2001 jsou plynofikovány: Broumov – kromě části Liščí potok, Jetřichov, Hynčice, Meziměstí, Teplice nad Metují. V roce 2002 byly dokončeny Broumov, Hejtmánkovice.

V roce 2003 by měl být realizován středotlakový (STL) plynovod Teplice n. M. - Adršpach a napojena obec Adršpach. K případnému připojení dalších obcí v okolí Broumova jsou připraveny technické podmínky: Otovice, Křinice, Heřmánkovice, Verněřovice

Závěrem lze konstatovat, že další rozvoj gazifikace v rámci hodnocené oblasti bude zapotřebí orientovat především na lokality, které jsou investičně průchodné, to znamená jednak s dostatečným předpokládaným odběrem plynu v návaznosti na investiční náročnost realizace místní plynovodní sítě, dále pak dosahu páteřního VTL/STL plynovodu.

Celková tíha realizace tak spočívá na jednotlivých obcích. Doporučujeme zpracování orientačních studií daného území, elektivnosti a finanční náročnosti gazifikace.

9.4.1. Doprovodné stavby plynofikace

Regulační stanice byly postaveny v Teplicích nad Metují a Broumově a v obci Jetřichov.

HUP - přípojka plynu pro domácnosti, objekt zabudovaný většinou do oplocení nebo do stěny domu. Tento prvek často narušuje architektonický ráz budov, zvláště u starších vesnických objektů.

Vysokotlaké vedení – celková délka 32 690m, minimální hloubka 100cm. Bylo ukládáno do otevřeného výkopu přímou pokládkou, výjimečně protlakem.

Ostatní vedení – středotlak až přípojky - způsob a hloubka položení: většinou do otevřeného výkopu přímou pokládkou nebo ve výjimečných případech protlakem. Hloubka uložení v místech určených k provozu vozidel byla 100cm, v ostatních případech 80cm, kryto zeminou.

9.5. Telekomunikace

9.5.1. Telekomunikační liniové stavby

Nadpovrchové – vedení na sloupech bez většího vlivu a významu na přírodní složky, platí zde prakticky stejné přístupy jako v případě vedení nízkého napětí na sloupech. V současné době je snaha i toto vedení převádět do kabelů uložených v zemi.

Podpovrchové – kabelizace, uloženo. Významnější stavbou je dálkový optický kabel (DOK). Jeho trasa vede ve směru Velký Dřevíč – Petrovičky - Velké Petrovice - Police nad Metují - Broumov a odtud jedna větev vede na Martínkovice a druhá na Meziměstí, Adršpach a Radvanice.

10. Cestovní ruch a kultura

Broumovsko je turisticky atraktivní region, který ale částečně doplácí na svoji geografickou polohu (především velká vzdálenost od Prahy - mezinárodní letiště). Území má dostatečnou hustotu dopravní sítě a volnou kapacitu železnice, ale stav silnic je špatný.

Ve prospěch oblasti z hlediska atraktivnosti hovoří především skalní města, rozvíjející se cykloturistika a blízkost Polska. Zima zde není a nebude hlavní sezónou. Známymi turistickými cíli v „sousedství“ jsou např. Krkonoše, Náchod, Nové Město n. M., Babiččino údolí, Orlické hory a případně i polské lázně.

Konkurenčními oblastmi jsou především skalní města v Českém ráji a Českém Švýcarsku. Také příhraniční polské Góry Stolowe jsou spíše konkurenční oblastí. Rovněž cykloturistika zažívá boom v mnoha dalších oblastech ČR. Je proto třeba klást důraz na systematickou propagaci.

Poměrně značný přírodní potenciál oblasti je třeba chránit - na jeho kvalitě a jedinečnosti závisí budoucí ekonomická prosperita oblasti a tomuto cíli je třeba přizpůsobit značnou část aktivit.

Na Broumovsku (stejně jako v celém okrese Náchod) jsou mírně odlišné tendence než v České republice jako celku. Vzhledem k poloze u hranic s Polskem je v celém okrese Náchod větší podíl Poláků. Významný podíl zde tvoří také Holanďané, kteří sem jezdí především za venkovskou krajinou.

10.1. Ubytování

Zjistit skutečné ubytovací kapacity je problematické. Legislativně není pro právnické a fyzické osoby stanovena ohlašovací povinnost vybavenosti a poskytovaných služeb, navíc některá známá data statistické úřady nesdělují.

Struktura ubytovacích zařízení

Obce	Hotely	Penziony	Soukromí	Camping	Chaty chalupy	Ubytovny	Rekreační zařízení	Ostatní
Adršpach	2	6	6	1	2	-	-	-
Božanov	-	-	-	-	-	-	2	-
Broumov	3	7	5	1	2	1	-	2
Hejtmánkovice	-	-	-	-	-	-	-	-
Heřmánkovice	-	-	-	-	-	-	-	-
Hynčice	-	-	-	-	-	-	-	-
Jetřichov	-	-	-	-	-	-	-	-
Křínice	-	-	-	-	-	-	-	-
Martínkovice	-	-	-	-	-	-	-	-
Meziměstí	-	-	1	-	-	-	-	-
Otovice	-	-	-	-	-	-	-	-
Šonov	-	-	-	-	-	-	-	-
Teplice nad Metují	1	16	8	2	2	2	1	1

Verněřovice	-	-	-	-	-	-	-	-
Obce Broumovska	6	29	20	4	6	3	3	3

Nejvíce možnosti pro rekreace nabízí město Teplice nad Metují, kde je nejvíce penzionů, obec Adršpach a město Broumov.

10.2. Stravování

Struktura stravovacích zařízení

Obce	Restaurace	Pohostinství, hospoda	Vinárna, kavárna	Občerstvení	Cukrárna
Adršpach	2	2	-	-	-
Božanov	-	1	-	1	-
Broumov	10	2	5	4	2
Hejtmánkovice	-	2	-	-	-
Heřmánkovice	2	2	-	-	1
Hynčice	-	1	-	-	-
Jetřichov	1	-	-	-	-
Křínice	4	-	-	-	-
Martínkovice	-	2	-	-	-
Meziměstí	3	-	-	2	1
Otovice	-	1	-	1	-
Šonov	-	1	-	-	-
Teplice nad Metují	7	-	-	-	-
Verněřovice	-	1	-	-	-
Obce Broumovska	29	15	5	8	4

10.3. Informační centrum Broumovska

V r. 2000 vzniklo z podnětu Správy CHKO Broumovsko, DSO Broumovsko a Města Broumov Informační centrum Broumovska.

Služby:

- Informace o turistické oblasti Broumovska a částečně polského příhraničí:
 - Turistika a cykloturistika
 - Památky
 - Přírodní zajímavosti apod.
 - Výlety do okolí
- Vyhledávání jízdních spojů - jízdní řády vlaků i autobusů (domácích i dálkových)
- Přehled možností ubytování v regionu
- Přehled stravování
- Prodej map, pohlednic, cyklomapek oblasti, publikací o regionu
- Informace o kulturních a sportovních akcích
- Distribuce Broumovského zpravodaje a časopisu Broumovsko
- Kopírování - formát A4, A3

Kontakt: **Informační centrum Broumovska**
Mírové náměstí 56, 550 01 Broumov
tel. 491 524 168
info@broumov.net

Další informační centra v regionu:

Informační centrum Adršpach
Adršpach (provoz IV–X)
 tel. 491 586 012
adrspach.info@c-box.cz

Informační centrum Teplice nad Metují
 tel. 491 542 535
infocentrumteplice@seznam.cz

10.3.1. Propagace cestovního ruchu

Propagace regionu není v současné době jednotná, chybí koncepce a určitá systematická.

Převážná většina dosud vydávaných propagačních materiálů je spolufinancovaná z grantových prostředků (Královéhradecký kraj, Česko-německý fond budoucnosti,...)

K propagaci regionu slouží v něm pořádané regionální a mezinárodní akce, např. Mezinárodní festival horolezeckých filmů v Teplicích n. M., Dny Polsko-české křesťanské kultury, oslavy založení měst a obcí apod.

Pravidelná je účast na veletrhu cestovního ruchu Regiontour v Brně, propagace na dalších veletrzích ČR (i zahraničních) je zajišťována přes Svaz cestovního ruchu Branka, o. p. s. nebo prostřednictvím Krajského úřadu Královéhradeckého kraje.

V oblasti propagace zatím spíše vážně spolupráce s důležitým subjektem v regionu – církví.

Broumovsko lze nabízet jako oblast vhodnou pro turistiku a všestranné využití volného času, pro sociální a věkové kategorie domácího i zahraničního obyvatelstva v širokém rozpětí.

10.4. Turistické trasy

Broumovsko a sousední Polsko nabízí díky reliéfu a rozmanitosti krajiny vhodné podmínky pro pěší turistiku. Je zde množství turistických cest, od krátkých nebo nenáročných tras v Broumovské kotlině pro rodiny s dětmi a seniory až po celodenní přechody hřebenů Broumovských stěn a Javořích hor pro vyznavače delších výletů.

Poměrně hustá je síť značených turistických cest. Možnosti rozšíření sítě značených cest jsou především v oblasti Javořích hor, příp. v oblasti Broumovské kotliny.

10.4.1. NPR Broumovské stěny

Oblast kvádrových pískovců se skalními bludišti a roklemi je známá především okolím Hvězdy, Supího hnízda a Kovárovy rokly. Zhruba 12 km dlouhý hřeben. Od turistické chaty na Hvězdě je pěkný rozhled na okolní hory a Broumovskou kotlinu. Hustá síť turistického značení.

10.4.2. NPR Adršpašsko-teplické skály a okolí

Pískovcová skalní města u Teplic n. M. a Adršpachu jsou bezesporu jedním z nejkrásnějších míst České republiky. Nacházejí se zde rozsáhlé labyrinty skal, průchody hlubokými a chladnými soutěskami, ale i daleké výhledy z vrcholů kopců a skalních srázů. Hustá síť značených stezek poslouží pro výlety ve skalách i jejich nejbližším okolí.

Prohlídkové okruhy v obou skalních městech jsou v sezóně (cca duben - říjen, dle počasí) placené. V Adršpachu se lze na horním jezírku svést na pramici, na dolním jezírku u hlavního vchodu je půjčovna lodiček.

10.4.3. Javoří hory

Nad vsí Ruprechtice se zdvihá zalesněný vrch – Ruprechtický Špičák. Svoji výškou 880 m. n. m. je nejvyšším bodem oblasti, viditelný téměř ze všech vyhlídek kraje. Na jeho vrcholu je postavena železná rozhledna – poskytuje výhled do Broumovské kotliny, na táhlý hřeben Broumovských stěn, Hejšovinu (Szczeliniec), část Boru (Skalniak), Ostaš, Orlické hory, Turov, na masiv Teplicko-Adršpašských skal. Také ale na Vraní hory, Rýchory a Krkonoše. Na Javoří hory bezprostředně navazují polské Góry Kamennie a dále potom Góry Sowie.

Po hřebenu Javořích hor prochází státní hranice s Polskem, kterou kopíruje turistická značka z Broumova přes Janovičky do Ruprechtic. Většinou zalesněné, k jihu příkře spadající pásmo Javořích hor, je přibližně 25 km dlouhé. Dalšími vrcholy Javořích hor jsou Široký vrch, východním směrem potom výraznější kopce, jejichž rozsochy se sbíhají ke Stěnavě: Hraniční vrch, Jelení vrch, Jedlový vrch a Šišák.

Téměř na hřebenu je rozložena rekreační osada Janovičky, s několika penziony a sjezdovými lyžařskými terény.

Javoří hory chrání Broumovskou kotlinu ze severu a tvoří malebnou kulisu krajiny, kterou protéká Stěnava.

10.5. Cykloturistika

Broumovsko má předpoklady pro cykloturistiku a její rozvoj: členitý reliéf, pestrá mozaika výhledů, vyhlídkových bodů - téměř všechna zajímavá na sjezdovými komunikacemi. Region nabízí mnoho příležitostí, jak trávit volný čas o víkendu. Díky rozličnosti terénu si přijdou na své

jak vyznačují horských kol, tak i přátelé méně náročných terénů a rodiny s dětmi.

Značení cyklotras v terénu odpovídá standardům KČT. Jednotlivé trasy jsou v terénu doplněny odpočívadly a informačními tabulemi (s mapou regionu, informacemi o zajímavostech v daném úseku trasy a informacemi o nejbližších službách).

10.5.1. Cyklotrasy

V současné době jsou v regionu Broumovska vyznačeny tyto cyklistické trasy:

Trasa č. 4000 Okruh Stěny

(56 km), v terénu červené značení, částečně vede po území Polska

Doporučené kolo: horské, trekkingové (i silniční - krátké úseky nutno občas projít pěšky).

Trasa č. 4001 Vyhlídková cesta

(27 km), v terénu modré značení

Doporučené kolo: MTB nebo trekkingové.

Trasa č. 4003 Pánova cesta

(5 km), v terénu zelené značení

Pro horská kola - náročný terén a velké převýšení. S trekkingovým nebo silničním kolem lze tento úsek projít pěšky.

Trasa č. 4020 Stolové hory

(126 km)

63 km vede Polskem, 63 km po české straně hranice. Vhodná pro všechny typy kol - celá trasa vede po asfaltkách.

Trasa č. 4002 Javoří hory

(27 km) – v terénu modré značení

Doporučené kolo: horské nebo trekkingové

V terénu je trvale vyznačena také náročná trať 123 km dlouhého MTB závodu "**Rallye Sudety**" – pro horská kola.

Opravní kol jsou v regionu zastoupeny ve městech (Broumov, Teplice n. M.). Nedostatkem z hlediska cestovního ruchu a jeho rozvoje je absence půjčoven kol.

10.6. Kultura

Broumov

Město **Broumov** je zřizovatelem Organizační složky Kultura a infocentrum.

Oddělení kultury nabízí kulturní akce v Městském divadle (cca 2 - 4 měsíčně + 1 akce pro děti), dále jsou v průběhu celého roku ve výstavní síni pořádány výstavy a přednášky s různým tematickým zaměřením. zajišťuje kulturu nejen pro veřejnost, ale také pro školy a školky.

Během roku pořádá Odd. kultury též koncerty v klášterním kostele a další pravidelné společenské a kulturní akce, např. Broumovská pouť, Dny Nowe Rudy v Broumově, Svatováclavský jarmark, Setkání s Mikulášem, adventní program....

Městská knihovna, organizační složka zřizovaná Městem Broumov, je v provozu 6 dní v týdnu, provozuje veřejný internet (5 dnů v týdnu), také pořádá besedy a výstavy menšího rozsahu. Oddělení pro dospělé s celodenním provozem, oddělení pro děti – provozní doba v odpoledních hodinách.

Od května do září je v provozu **Muzeum Broumovska**, organizační složka zřizovaná Městem, se stálou expozicí zaměřenou na region.

Celoročně, 5 dní v týdnu, funguje **Informační centrum**. Kromě služeb pro turisty je čteně využíváno též místními občany – např. vyhledávání spojů v jízdních řádech, předprodej vstupenek na kulturní akce,...

Pro děti slouží **Dům dětí Ulita**, který nabízí dětem všech věkových kategorií množství různých kroužků a aktivit (cca 50). Do programu Ulity jsou zahrnuty také aktivity pro rodiče s dětmi i pro samotné dospělé. Dům dětí nabízí půldenní ekologické výukové programy pro mateřské školy i školní třídy. Děti z Ulity se aktivně účastní i dalších projektů, např. sázení stromů na obnovovaných cestách, třídění odpadů ve školách, řemesla apod..

Přístup na internet nabízí veřejnosti městská knihovna (5 dní v týdnu) a hotel Veba (7 dní v týdnu).

Teplice nad Metují

Město **Teplice nad Metují** je zřizovatelem oddělení kultury – jeho náplní je organizování příležitostných kulturních akcí ve městě.

Jedinou pravidelnou akcí, jejímž pořadatelem je město, je Mezinárodní horolezecký filmový festival, který se koná každoročně na přelomu srpna a září a jehož organizátorem . K propagaci města dále slouží významná sportovní akce „Rallye Sudety“, jejímž organizátorem je Redpoint Sportiv.

Dalším zařízením je **Městská knihovna**. Soukromým subjektem bylo v r. 2003, za podpory města, zřízeno **Informační centrum**, které funguje celoročně.

Meziměstí

Město **Meziměstí** má **Městské kulturní středisko (MKS)**, pro v které v současné době pracuje externě 1 zaměstnanec.

Hlavní náplní MKS je pořádání různých kulturních akcí, např. dětské akce, amaterská a profesionální divadelní představení, koncerty apod. MKS zajišťuje kulturu nejen pro veřejnost, ale také pro školy a školky.

Pravidelnou každoroční akcí jsou Meziměstské divadelní hry. Meziměstský divadelní sál je netradičně umístěn v nádražní budově.

Meziměstí má vlastní **divadelní soubor**, jehož založení se datuje na počátek 20. stol.

Městská knihovna je otevřena 4 dny v týdnu.

Přístup na internet poskytuje Městská knihovna.

Další organizace, které během roku konají akce pro veřejnost a spolupracují s Odd. kultury Města Broumova:

Český svaz žen Broumov, Křínická 47, Broumov, tel.: 491 523 981

Český zahrádkářský svaz ZO Broumov - Olivětín, Dukelská 149, Broumov, tel.: 491 522 301

Eva Novotná, E.D.A agentura, Mírové náměstí 55, Broumov, tel.: 491 523 767

Infocentrum a Oddělení kultury Města Broumova, Mírové nám. 56, Broumov, tel.: 491 524 168

Klub českých turistů TJ Slovan, Gen. Svobody 14, Broumov tel. 491 521 745

Klub plastikových modelářů Aeroklubu Broumov, Kladská 248, Broumov, tel.: 723 042 468

Město Meziměstí, 549 81 Meziměstí, tel. 491 582 363

Muzeum Broumovska, Klášterní 1, Broumov, tel.: 491 522 185

Obec Martínkovice, Martínkovice 186, tel.: 491 528 166

Obecní úřad Otovice, Otovice 196, tel.: 491 528 026

Sdružení zdravotně postižených Broumov, Mírové náměstí 228, Broumov, tel.: 491 522 628

SFK Opat - Sdružení příznivců sci-fi literatury, Hejtmánkovice 260, tel.: 777 908 134

SK Billiard Club Broumov, Jiráskova 165, Broumov, tel.: 491 521 248

SK Loma Team Broumov, Mírové náměstí 99, Broumov, tel.: 603 228 114, 491 522 881

SVČ Ulita DDM Broumov, Komenského 245, Broumov, tel.: 491 521 381

TJ Slovan Broumov, fotbalový oddíl, Broumov, tel. 603 106 395

TJ Slovan Broumov, Komenského 312, Broumov, tel.: 491 521 674

Tuž se, Broumovsko, Klášterní 240, Broumov, tel. 491 521 357

ZUŠ Broumov, V kopečku 89, Broumov, tel.: 491 521 169

Kultura na Broumovsku

Obce	Muzeum vč. poboček a samostatných památníků	Sakrální stavba	Stálá kina	Divadlo	Veřejná knihovna vč. poboček	Středisko pro volný čas dětí a mládeže	Smuteční síň	Hřbitov	Ostatní kulturní zařízení
Adršpach	2	1	1	0	1	0	0	0	0
Božanov	0	1	0	0	1	0	0	1	1
Broumov	1	9	0	1	1	1	1	1	4
Hejtmánkovice	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Heřmánkovice	0	1	0	0	1	0	0	1	1
Hynčice	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Jetřichov	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Křínice	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Martínkovice	0	1	0	0	1	0	0	1	1
Meziměstí	0	2	0	1	1	0	0	3	1
Otovice	0	1	0	0	1	0	0	0	1
Šonov	0	1	0	0	1	0	0	1	1
Teplice nad Metují	0	3	1	0	1	0	0	2	1
Verněřovice	0	1	0	0	0	0	0	1	1

Obce Broumovska	3	21	2	2	13	1	1	11	16
------------------------	----------	-----------	----------	----------	-----------	----------	----------	-----------	-----------

Zdroj: MOS 2002 (upraveno)

10.6.1. Památkové zóny, historické památky, lidová architektura

Zvláštní postavení v obcích mají objekty památkově chráněné. Vyhlášenou památkovou zónou na Broumovsku je město Broumov. Dále se na Broumovsku nachází vesnická památková rezervace v Křinicích, benediktinský klášter, nejstarší dřevěný kostel v Čechách, výstavní zděné statky broumovského typu, desítky kaplí, křížové cesty a stovky pískovcových soch a křížů velké umělecké hodnoty v obcích i ve volné krajině. Kulturní památky však leží ve stínu přírodních krás – svědčí o tom i jejich neutěšený stav a menší zájem návštěvníků.

Výjimečné postavení mezi významnými sakrálními stavbami ČR mají klášter v Broumově a venkovské kostely tzv. broumovské skupiny ze 17. a 18. století - Šonov, Martínkovice, Božanov, Verněřovice, Ruprechtice, Otovice, Heřmánkovice, Vižňov. Zcela ojedinělými jsou zděné statky "broumovského typu" převážně z 19. stol., dominující zástavbě lánových vesnic v Broumovské kotlině.

Muzeum Broumovska

Stálá expozice v prostorách kláštera je zaměřena na kulturní historii kláštera, města a vesnic na bývalém benediktinském klášterním panství.

Představuje soubor uměleckých předmětů z gotiky, renesance a baroku, ukázky staré zbroje a zbraní, předměty umělecké řemeslné výroby, barokní benediktinské rukopisy, církevní umění a doklady měšťanské kultury 19. st. Muzeum je otevřeno od května do září, denně mimo pondělí.

Benediktinský klášter v Broumově - Národní kulturní památka

Benediktinský klášter sv. Václava byl založen v polovině 14. stol. na místě staršího hradu a obnovován po požárech v letech 1559, 1664 a 1684. Dnešní stav je výsledkem vrcholně barokní přestavby z let 1728 - 1733, provedené podle projektu K. I. Dientzenhofera. Ten je také autorem návrhů výzdoby vnitřních prostor - prelatury, refektáře a knihovny, realizovaných vynikajícími umělci pražského baroku - štukatérem B. Spinettim, freskaři J. K. Kovářem a J. Hagerem, malíři J. P. Molitorem a F. A. Schefflerem. Součástí kláštera je Muzeum Broumovska.

V současné době je opatství Broumov administrováno z Prahy – Břevnova.

Klášter je otevřen v dubnu až říjnu, denně kromě.

Při prohlídce kláštera je možno spatřit repliku Turínského plátna a v klášterním sklepení jsou dočasně umístěny Vamberecké mumie (pozůstatky mumifikovaných vambereckých měšťanů, kněží, varhaníků a dalších významných).

Historické jádro Broumova - Městská památková zóna

Nejstarší památkou města je především samo jeho historické jádro na skalním ostrohu, prozrazující svůj kolonizační původ v polovině 13. století charakteristickou pravidelnou sítí ulic a velkým náměstím - tržištěm. Po obvodu starého města je možné nalézt zbytky městských hradeb a parkánů - část hradební zdi u Střelnice, hradební věž kdysi chránící branku a schodiště k předměstí (tzv. Hladomorna) a na západní straně města věž vestavěná do budovy dnešního farního úřadu

Hřbitovní kostelík „U naší milé Paní“ na broumovském hřbitově, patří mezi nejstarší dřevěné stavby ve střední Evropě. Byl založen ve 13. stol. a po vypálení husity znovu postaven po roce 1459. Ochoz po obvodu kostela byl obnoven za opata Tomáše Sartoria na konci 17. stol. V ochozu jsou umístěny renesanční a empírové náhrobníky a zavěšeny desky s kronikářskými zápisy.

Chráněné památkové objekty v jednotlivých obcích(zdroj: Národní památkový ústav)

Adršpach

Dolní Adršpach

hrad Adršpach (zřícenina), socha P.Marie Immaculaty, venkovská usedlost

Horní Adršpach

kostel sv. Kříže

Broumov

kostel sv. Petra a Pavla, kostel sv. Václava, městské opevnění, socha sv. Floriána, sloup se sochou P. Marie, klášter benediktinský, měšťanský dům 8x, divadlo, radnice, jiná obytná stavba, špitál, koželužna, jiná zemědělská stavba-obecní dvůr

Hejtmánkovice

socha Bičování Krista, venkovská usedlost 10x, venkovská usedlost, z toho jen: výměnek 2x

Heřmánkovice

kostel Všech svatých, fara, venkovská usedlost 8x

Jetřichov

venkovská usedlost 1x

Křinice - Vesnická památková rezervace

kaplička P. Marie Sněžné pod Hvězdou, sousoší Ukřížování se sochami sv. Jana Křtitele a sv. Barbory, venkovská usedlost 9x, zemědělský dvůr, stodola

Martínkovice

kostel P. Marie, sv. Jiří a sv. Martina, areál, vojenský hřbitov z l 1914-18, 1939-45, socha p. Marie, silniční most přes Stěnavu

Meziměstí

socha Ukřížování, silniční most, zámek

Otovice

kostel sv. Barbory, vodní mlýn

Šonov

kostel sv. Markéty, venkovská usedlost 3x, fara

Teplice nad Metují

hrad Střmen, kostel P. Marie Pomocné, kostel sv. Vavřince, zámek horní, vodní mlýn, zámek

Vernéřovice

kostel sv. Michala, hřbitov, z toho jen: náhrobník ve hřbitovní zdi, krucifix, zemědělský dvůr

10.6.2. Spolkový život

Na rozdíl od vnitrozemských měst, kde tradice spolkové činnosti sahá hluboko do historie, je na tom Broumovsko mnohem hůř. Veškeré německé spolky končí s odsunem Němců po válce. Tradice byla přerušena i obdobím po roce 1948. Například Sokol v Broumově se omezil jen na krátké meziválečné období a dobu po válce. Mezi vnitrozemská města (mysleno v rámci okresu Náchod) patří například Police nad Metují a zde existoval Sokol už na konci 19.století a působí dodnes.

Rovněž doby, kdy v Broumově v 60. letech působilo Kladivadlo, jsou nenávratně pryč. Z divadelní slávy zde zůstal prakticky jen loutkářský soubor. V současné době asi nejznámějším sborem je pěvecký sbor Stěnavu, pojmenovaný podle řeky protékající Broumovem. Působí zde již desítky let a vystupuje hlavně v polském příhraničním prostoru a v Broumově při různých příležitostech. Další pěvecký sbor Canticum má již mladší obsazení.

V Broumově je poměrně silně zastoupena romská populace (přibližně 10 % obyvatel Broumova). Ve městě působí dva romské spolky – “Začít spolu“ a Občanské sdružení Romů. Zatímco Občanské sdružení Romů se věnuje spíše sportovní činnosti, “Začít spolu“ založilo předškolní třídu, která připravuje děti na školní docházku, vybudovalo hřiště a k dispozici má i několik počítačů pro děti. Bohužel se tato činnost nijak nerozvíjí, neboť Romové nespolupracují.

Mezi další akce patří zářijové Česko-polské dny křesťanské kultury, jejichž součástí jsou výstavy (fotografické apod.) a různé kulturní pořady.

Minimálně jednou za rok posílá městský úřad spolkům pozvánku na schůzku, kterou organizují místní radní. Bohužel všechny požadavky spolků na finanční zajištění se uspokojit nemohou. Město Broumov dává ročně spolkům 70 000 až 100 000 korun a tělovýchově 100 000 až 200 000 korun podle toho, co dovolí rozpočet. Toto všechno je přímá podpora. Město ale podporuje spolky i nepřímo a to tím, že jim například bezplatně poskytuje divadelní sál, platí veškerou režii vytižené sportovní haly apod. Každoroční příspěvky schvaluje městská rada a publikuje je v Broumovském zpravodaji.

V Broumově není výrazný sponzor. V poslední době převzala Veba Broumov jakýsi patronát nad Centrem Broumov, které se rozvíjí v bývalém měšťanském pivovaru. Tato firma podporuje rovněž tělovýchovu, ale současné vztahy s městem jsou na “neutrální úrovni“. Většina spolků dostává od místních podnikatelů drobné sponzorské dary na jednotlivé akce, ale trvalá a výrazná finanční podpora nějakého spolku zde neexistuje.

Různé další akce (např. plesy, výstavy) pořádají občanské zájmové organizace a spolky. Z podnikatelských subjektů lze do této kapitoly zařadit restaurace a kavárny, herny apod. Kulturní a společenský život v obcích zajišťují nejen obecní úřady, ale také zájmové spolky.

10.6.3. Občanská sdružení a jejich projekty

Od druhé poloviny devadesátých let vznikají na Broumovsku organizace komunální a občanské sebeorganizace a regionálního rozvoje – Dobrovolný svazek obcí Broumovska, občanské sdružení TUŽ se, Broumovsko! aj. Rozvíjí se komunitní spolupráce mezi obcemi, podniky, školami, kulturními a občanskými organizacemi.

Občanské sdružení Collegium pro arte antiqua

Jeho základním posláním je práce s lidmi směřující k ochraně a oživení kulturního dědictví naší nevelké země. K tomu míří jednotlivé programy. Po svém přestěhování do Broumova ve Východních Čechách se Collegium pro arte antiqua soustředí na práci v místní komunitě. Představuje to práci s dětmi, mladými lidmi a jejich rodinami za spoluúčasti přátel a příznivců z celé naší země i zahraničí při poznávání, ochraně a revitalizaci kulturní krajiny Broumovského výběžku a jeho památkového fondu. Ohniskem všeho dění by se měla v blízké budoucnosti stát historická fara v obci Heřmánkovice, kterou Collegium koupilo k tomuto účelu v roce 2001 od Benediktinského opatství sv. Václava v Broumově. Barokní fara by měla po opravách sloužit k osvětové, vzdělávací a dokumentační činnosti, zaměřené především na práci s dětmi a mladými lidmi na Broumovsku, ale i na pobytové programy se specializovanou tematickou náplní pro hosty z celé ČR.

INEX – SDA (Sdružení dobrovolných aktivit)

INEX – SDA je dobrovolnickou neziskovou organizací, která se zaměřuje na mezinárodní projekty s dobrovolníky v České republice, na propagaci a rehabilitaci dobrovolnictví u nás a na dobrovolnou činnost v projektech environmentálního, sociálního a kulturního zaměření. Je občanským sdružením více než tisíce převážně mladých lidí s cílem aktivně a činorodě přistupovat k okolnímu světu. Hostí a vysílá stovky dobrovolníků na krátkodobou dobrovolnou službu po celém světě a systematicky se věnuje též dlouhodobým projektům a organizaci příležitostných dobrovolnických činností v naší zemi. Zejména mezi mladými lidmi se snaží se šířit myšlenku dobrovolné práce a solidarity, vedení k aktivnímu přístupu a odpovědnosti za prostředí a společnost, cvičení týmové práce v mezinárodní skupině a organizování dobrovolné práce k pomoci v místech, kde se nedostává financí či lidského pochopení pro realizaci potřebné věci.

Již po tři roky v rámci společného programu Oživení Broumovska uskutečňuje dobrovolnické projekty prospívající krajině i oživení místní komunity, např. opravy turistických chodníků a lesní práce v Adršpaško-teplických skalách i Broumovských stěnách, pomoc při obnově historických a křížových cest a dokumentaci sakrálních staveb, příprava Týdne pro broumovské kostely. Sdružení INEX má nezastupitelnou úlohu při rozvíjení myšlenky a významu dobrovolné práce pro komunitu i pro probuzení mezinárodního zájmu o Broumovsko.

TUŽ se Broumovsko!, regionální pobočka Společnosti pro trvale udržitelný život

Občanské sdružení "Tuž se, Broumovsko!" vzniklo na počátku roku 1999 a od té doby rozvíjí řadu aktivit na poli ekologie, kultury, vzdělávání, společenských akcí, sociální problematiky a podobně. Cílem sdružení je úsilí o prosazování principu trvale udržitelného života, rozvoj občanské společnosti, ochrana životního prostředí, podpora kultury, vzdělávání a ochrana kulturního a historického dědictví a šíření osvěty ve všech těchto oblastech. Snahou sdružení je intenzivně spolupracovat na dosahování těchto cílů s místní samosprávou, partnerskými organizacemi, sponzory a donory a pracovat na zkvalitňování životních podmínek na Broumovsku v rámci svého pilotního programu "Oživení Broumovska".

Občanské sdružení Mikroregion Stěnavá

Stěnavá je dobrovolným sdružením fyzických a právnických osob, které usilují o trvale udržitelný rozvoj oblasti.

Sdružení působí hlavně na území, které je geograficky umístěno v povodí řeky Stěnavy a zahrnuje okolní oblasti Sudet v pohraničí České Republiky a Polska s historickými vazbami na německé krajany. Proto je významným cílem sdružení rozvíjet přeshraniční a mezinárodní spolupráci při obnově a udržení historického povědomí svébytnosti mikroregionu v duchu staletých tradic dobrosousedského soužití Čechů, Němců a Poláků v kontextu evropských dějin a kultury.

Sdružení podalo v rámci programu Phare CBC projekt, který získal finanční podporu Evropské unie.

Skalní záchranná služba v CHKO Broumovsko

Skalní záchranná služba v CHKO Broumovsko je občanské sdružení, které vzniklo na základě iniciativy horolezců, turistů a hasičů okresu Náchod, kteří se podílejí na záchranných akcích při úrazech turistů a horolezců ve skalních terénech CHKO Broumovsko.

Cílem koncepce rozvoje činnosti skalní záchranné služby SZS je vytvořit na Broumovsku plně funkční organizaci na úrovni Horské služby, která bude zajišťovat bezpečný pohyb všech návštěvníků tohoto nádherného kraje.

Občanské sdružení Podnikatelský klub Broumovska

Sdružení vzniklo na základě iniciativy několika podnikatelských subjektů na podporu podnikání na Broumovsku. Chce se zaměřit na pořádání diskusních setkání a odborných seminářů, provozovat osvětovou činnost, provozovat publikační a vydavatelskou činnost, vystupovat v zájmu zlepšení hospodářských rámcových podmínek atd.

Závislá kulturní společnost „Zákus“ (občanské sdružení)

Společnosti ZÁKUS vznikla v roce 1997. Jako svůj hlavní cíl si stanovila organizaci kulturních, především hudebních pořadů zaměřených převážně na mladou a střední generaci.

První rozsáhlejší akcí tohoto druhu bylo obnovení tradice rockového festivalu Broumovská kytara. Tato akce dokáže vždy přilákat mnoho mladých lidí. Broumovská kytara získává na zajímavosti i tím, že její vítěz se účastní jednoho z největších festivalů u nás v České republice a to Rock for People v Českém Brodě. Společnost ZÁKUS trvale podporuje zájem o rockovou hudbu i tím, že pořádá různá setkání rockových skupin.

Diakonie Broumov (občanské sdružení)

Organizace, která zprostředkovává materiální a jinou pomoc sociálně potřebným lidem bez ohledu na rasu, víru, národnost, státní příslušnost nebo politický názor. Přispívá k lepšímu porozumění a k pochopení potřeb sociálně slabých lidí a lidí v jiných životních krizových situacích (bezdomovci, uprchlíci, postižení, nemocní, nezaměstnaní, svobodné matky, opuštěné děti, důchodci, lidé postižení přírodními katastrofami).

Spolupodílí se na systému zachytné sítě pro sociálně slabé skupiny obyvatel a účastní se na jejich další pozitivní společenské motivaci. Celorepubliková banka oděvů, prádla, obuvi, domácích a školních potřeb, hraček a dalšího materiálu, resocializace a integrace dlouhodobě duševně nemocných bezdomovců, ozdravné a rehabilitační (edukační) pobyty pro zdravotně postiženou mládež i dospělé, vytváření nových pracovních míst pro občany těžko umístitelné na trhu práce, řešení problematiky ekologického nakládání s odpady a jejich dalšího využití.

Občanské sdružení „Začít spolu“

Komunitní centrum pro romské obyvatelstvo, kulturní a vzdělávací aktivity, účelné využívání volného času dětí a mládeže.

Sdružení zdravotně postižených v ČR, smíšená organizace Broumov

Snaží se podávat aktuální informace zdravotně postiženým, pořádat členské schůze, zájezdy, osobní návštěvy u dlouhodobě zdravotně postižených, pořádání poradních dnů pro členy sdružení (1x měsíčně). Porady, pomoc při sepisování žádostí a odvolání, zájezdy, členské schůze, poskytování informací o nárocích, právech a povinnostech zdrav. postižených apod.

10.7. Hraniční přechody

Ze tří stran sousedí Broumovský výběžek s Polskou republikou. To umožňuje spojit pobyt na Broumovsku s návštěvou zajímavých míst v polském pohraničí nebo využít hraničních přechodů pro cestu do Polska, Pobaltí či Skandinávie.

U mezinárodních přechodů pro občany ČR bydlící v pohraničním pásmu (do 15 km od státní hranice) je potřeba platný pas nebo občanský průkaz, pro ostatní občany ČR a jiných států platný pas. U přechodů pro cyklisty je nutné mít platný pas.

Hraniční přechody

Hraniční přechod	Charakter	rozsah dopravy	provoz. doba
Otovice – Tlumaczów silniční	1,3	P,C,M,OA,B	nepřetržitě
Starostín - Golińsk silniční	1,3	P,C,M,OA,B OS (linková)	nepřetržitě
Meziměstí - Mieroszów železniční		Nžel, OS	3 vlaky z PR 3 vlaky z ČR 4 vlaky z PR 4 vlaky z ČR

Janovičky – Gluszyca turistický	1a	P,C,L	1.4.- 30.9.: 8.00-20.00 h 1.10.- 31.3.: 8.00-18.00 h
Zdoňov – Laczna turistický	1a	P,C,IV	1.4.- 30.9.: 8.00-20.00 h 1.10.- 31.3.: 8.00-18.00 h
Božanov - Radków turistický	1a	P,C,L,IV	1.4.- 30.9.: 8.00-20.00 h 1.10.- 31.3.: 8.00-18.00 h

Vysvětlivky k tabulce:

Charakter přechodu:

1 - celní přechod pro občany všech států

1a-přechod na turistické stezce pro občany ČR,PR a vyjmenovaných 28 států, se kterými má ČR a PR bezvízový styk

2 - celní přechod v rozsahu dvoustranné dohody pro občany ČR, PR a SR

3- celní přechod v rámci malého pohraničního styku (Úmluva mezi ČSR a PLR, Praha 4.7. 1959)

Rozsah dopravy:

P – pěší, C – cyklisté, L – lyžaři, IV - invalidní vozíky, M – motocykly, OA - osobní automobily, OS - osobní doprava, B – autobusy, N - nákladní doprava (nad 3,5 t celkové hmotnosti vozidla), Nreg - nákladní regionální doprava (nad 3,5 t celkové hmotnosti vozidla), Nžel - nákladní železniční

11. Mezinárodní spolupráce

Krátce po roce 1990 navázaly české a polské obce v příhraniční oblasti Broumovska společenské a politické kontakty. Z počátku se jednalo například o otevření hraničních přechodů na vyšší úrovni než pro malý pohraniční styk. V roce 1990 se poprvé konaly Dny polsko-české křesťanské kultury, které jsou již dnes tradicí a neomezují se jen na úzké pohraniční pásmo. Po dalším rozšiřování kontaktů se objevily tendence k hospodářské spolupráci. Ovšem pro podnikání polských subjektů u nás a opačně existuje řada překážek. Pozitivem byla v roce 1996 možnost využít tzv. polského dluhu vůči bývalé ČSFR a získat část pohledávky na financování staveb pro zlepšení životního prostředí v pohraničí. Těto možnosti využila mimo jiných i město Meziměstí, kde firma Energopol Lublin vybudovala část kanalizace.

V současné době ovšem vzájemná spolupráce stagnuje (co se týče druhu i objemu vzájemných kontaktů). Pohyb pracovních sil je jednostranný – z Polska do ČR.

Na podzim roku 2001 byl otevřen nový konzulát ČR ve Wroclawi. Co se týče využití programu Phare Credo a Phare CBC lze konstatovat, že za celou dobu existence těchto programů získalo město Broumov pouze jednou finanční podporu – v roce 2001 na zajištění 12. ročníku Dnů polsko-české křesťanské kultury.